

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

TÜRK DEMOKRASİ TARİHİNDE 1945-1960 ARASINDA UYGULANAN SEÇİM
SİSTEMİNİN DÖNEM SİYASETİ ve PARTİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YEŞİM KARADENİZ

İSTANBUL 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKİLÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

TÜRK DEMOKRASİ TARİHİNDE 1945-1960 ARASINDA UYGULANAN SEÇİM
SİSTEMİNİN DÖNEM SİYASETİ ve PARTİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YEŞİM KARADENİZ

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. MERAL BALCI

İSTANBUL 2019

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Yeşim KARADENİZ'in Türk Demokrasi Tarihinde 1945-1960 Arasında Uygulanan Seçim Sisteminin Dönem Siyaseti ve Partiler Üzerindeki Etkisi konulu tez çalışması jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, yüksek lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Meral BALCI
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Doç. Dr. Melike BİLEYDİ KOÇ
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Burcu TAŞKIN
Üniversitesi İstanbul Medeniyet Üniversitesi

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 24.../06.../ 2019 tarih ve 2019/14-5 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR DİZİNİ	VIII
TABLOLAR LİSTESİ.....	X
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: SİYASAL SİSTEM, SEÇİM VE SEÇİM SİSTEMLERİ	
1. SİYASAL SİSTEM, SEÇİM VE SEÇİM SİSTEMLERİNE	
YÖNELİK TEMEL KAVRAMLAR	5
1.1. Demokrasi Kavramı	5
1.2. Seçim Kavramı	6
1.3. Siyasal Parti Kavramı	7
1.4. Siyaset Kavramı	9
1.5. Siyasal Katılma Kavramı.....	10
1.6. Siyasal Sistem Kavramı.....	12
1.7. Siyasal Temsil Kavramı	12
2. SEÇME VE SEÇİLME SİSTEMİNİN DEMOKRATİK	
İLKELERİ.....	13
2.1. Eşitlik İlkesi.....	13
2.2. Genel Oy İlkesi.....	13
2.3. Bireysellik İlkesi.....	14
2.4. Gizlilik İlkesi	14
2.5. Serbestlik İlkesi	14
3. SEÇME VE SEÇİLME SİSTEMİNDE KISITLILIK	15
3.1. Servete Bağlı Kısıtlılık	15

3.2. Cinsiyete Bağlı Kısıtlılık	15
3.3. Irka Bağlı Kısıtlılık.....	15
3.4. Eğitime Bağlı Kısıtlılık	15
4. SEÇME VE SEÇİLME SİSTEMİNDE SEÇME YETERLİLİĞİ.....	16
4.1. Vatandaş Olma	16
4.2. Seçme Yaşı	16
4.3. Kısıtlı Olmamak	16
4.4. Mesleki Görev Nedeni ile Oy Kullanamama	17
5. SEÇİM SİSTEMLERİ	17
5.1. Tek Dereceli Seçim Sistemi	17
5.2. Çift Dereceli Seçim Sistemi	17
5.3. Çoğunlukçu Seçim Sistemi	18
5.3.1. Dar Bölge Tek Turlu Çoğunlukçu Sistem	18
5.3.2. Dar Bölge İki Turlu Çoğunlukçu Sistem.....	20
5.4. Nispi Temsil Seçim Sistemi	20
5.4.1. Nispi Temsil Seçim Çevresi Kavramı	21
5.4.2. Nispi Temsil Seçim Kotası Yöntemi	22
5.4.3. Nispi Temsil Değişmez Tek Sayı Yöntemi	23
5.4.4. Nispi Temsil Ulusal Bölüm Sayısı Yöntemi	23
5.4.5. Nispi Temsil En Yüksek Artık Yöntemi	24
5.4.6. Nispi Temsil En Yüksek Ortalama Yöntemi	24
5.4.7. Nispi Temsil Milli Artık Yöntemi	25
5.4.8. Nispi Temsil En Yüksek Oy Yöntemi	25
5.4.9. Nispi Temsil Sistemi Uygulamaları	26
5.4.9.1. d'Hondt Sistemi	26
5.4.9.2. Klasik Sainte-Lague Sistemi	27
5.4.9.3. Sainte-Lague Sistemi	28
5.4.9.4. Türk Sistemi	29
5.4.9.4.1. 1,5 ile Başlayan Yarımşar Aralı Aritmetik Dizi ile Bölme	29

5.4.9.4.2. Azalan Tam Sayılı Aritmetik Dizi ile Çarpma	30
5.5. Çoğulcu Seçim Sistemi	31
5.6. Karma Seçim Sistemleri.....	31
5.6.1.Çoğunluk Yöntemi Ağırlıklı Karma Seçim Sistemi.....	31
5.6.2. Nispi Temsil Yöntemi Ağırlıklı Karma Seçim Sistemi.....	32
5.6.3. Dengeli Karma Sistemler	33
6. Seçim Sistemleri ile Siyasal Partilerin İlişkisi.....	33
İKİNCİ BÖLÜM: 1945-1960 ARASI TÜRK SİYASAL YAPISI VE UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİNİN ANALİZİ	36
1. TEK PARTİLİ DÖNEM SİYASAL YAPISI	36
2. ÇOK PARTİLİ DÖNEM SİYASAL YAPISI.....	40
2.1. Siyasal Partilerin Kurulması ve Çok Partililiğe Geçiş	40
2.2. Demokrat Parti Dönemi Siyasal ve Toplumsal Olaylar	43
3. 1945-1960 ARASI YAPILAN SEÇİM VE SEÇİM SİSTEMLERİNİN ANALİZİ	47
3.1. 1946 Yılı Seçim ve Seçim Sistemlerinin Analizi	47
3.2. 1950 Yılı Seçim ve Seçim Sistemlerinin Analizi	52
3.3. 1954 Yılı Seçim ve Seçim Sistemlerinin Analizi	65
3.4. 1957 Yılı Seçim ve Seçim Sistemlerinin Analizi	70
3.5. 1961 Yılı Seçim ve Seçim Sistemlerinin Analizi	76
SONUÇ	79
EKLER.....	83
1. 1945-1960 ARASI SİYASAL DÖNEME AİT GAZETE NÜSHALARI ÖRNEKLERİ.....	83
2. 1945-1960 ARASI SİYASAL DÖNEME AİT ARŞİV BELGESİ ÖRNEKLERİ.....	91
KAYNAKÇA	94

ÖNSÖZ

Ülkelerde geçerli olan seçim sistemleri siyasal organizasyonun oluşumu aşamasında büyük önem taşımaktadır. Seçim sistemleri etrafında belirlenen seçim sonuçları hem iktidar partinin hem de muhalefet partinin siyasal gücü açısından belirleyici nitelikte olmakta ve bu nedenle siyasal partilerin gelişimi derinden etkilemektedir. Seçim kavramı ve siyaset kavramı seçim sistemlerinin şekillenmesinde ve gelişiminde bu bağlamda birbiri ile ilişkilidir. Öyle ki seçim kavramı demokrasinin uygulandığı ülkelerde devletin yönetilme şeklini tanımlamakta siyaset ise devletin yönetimi ile ilgili tüm unsurları kapsamaktadır. Siyaset ve seçim arasındaki bu ilişki seçim sistemlerinin he siyasal tercihin sonucu hem de siyaseti derinden etkileyen güçlü bir kuvvet olarak ortaya koymak mümkündür. Seçim sistemleri meclisteki vekil dağılımlarını ve dolayısıyla partilerin etkinlik alanlarını etkilemesi açısından ülkelerin siyasal döngülerinde önemli olmaktadır. Bu çerçevede ele alınan çalışma ile Türk siyasal hayatının 1945-1960 arası dönemindeki siyasal ortam, toplumsal değişimler ve gerçekleştirilen seçimler, seçim sistemi çerçevesinde ele alınmıştır. İki bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde “Siyasal Sistem, Seçim ve Seçim Sistemleri” başlığı altında seçim ve seçim sistemlerine dair temel kavramlar, seçme ve seçilme sisteminin demokratik ilkeleri, kısıtlılık hali, seçme yeterliliği ve seçim sistemleri ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise “1945-1960 Arası Türk Siyasal Yapısı ve Uygulanan Seçim Sistemlerinin Analizi” başlığı ile ilk olarak 1945-1960 arası siyasal yapı analiz edilmiştir. Bu analizin ardından 1945-1960 arası gerçekleşen seçimler ve bu seçimlerde uygulanan seçim sistemi dönemin Milletvekili Seçim Kanunu etrafında detaylı olarak analiz edilmiştir. 1945-1960 arasında yürürlükte olan çoğunlukçu seçim sistemi verileri ile aynı seçimlerinin sonuçlarının nispi temsil seçim sistemine göre hesaplanması karşılaştırılmış ve elde edilen bu sonuçların siyasal partilere olan etkisi ele alınmıştır.

Çalışmanın kaleme alınması aşamasında dönemin arşiv belgelerinden, Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanak kayıtlarından, dönemin günlük gazetelerinden ve yine döneme ait anı ve akademik çalışmalardan faydalanılmıştır.

Bu çalışma bireysel bir emeğin ürünü olsa dahi çalışma süresi boyunca gelişmemi sağlayarak araştırma fırsatı sunan ve tez yazım süreci boyunca desteğini esirgemeyen sevgili danışmanım Doç. Dr. Meral Balcı'ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Tüm eğitim hayatım boyunca olduğu gibi bu çalışmanın oluşum aşamasında da desteğini esirgemeyen ve her zaman güçlü bir kadın olabilmem için çaba

harcayan sevgili aileme sonsuz sevgi ve saygılarımı sunuyorum. Ayrıca tezin oluşmasında manevi olarak desteklerini esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Merve Tuğçe Pala ve Nazlı Şen'e sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Yeşim KARADENİZ

İstanbul, 2019

ÖZET

Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile gerçekleşmeye başlayan siyasal reform programları demokrasinin işlerliğinin kazanılması adına çok partili siyasal hayatı zorunlu kılmıştır. Ancak demokrasi için zorunlu olan bu durum toplumsal ve siyasal ortamda yenileşme hareketlerine elverişli ortamın oluşmaması yüzünden ertelenmiştir. II. Dünya Savaşı'nın ardından otoriter ve totaliter rejimlerin arka planda kalması ve buna bağlı olarak demokrasi kavramının öneminin artması birçok devlet gibi Türkiye Cumhuriyeti siyasal hayatı içinde büyük bir değişime neden olmuştur. Dünya siyasetindeki değişen bu konjonktür ile daha önce çok partili siyaseti Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası ile iki kez tecrübe eden ancak olumsuz bir sonuç ile karşılaşan Türk siyasetinde yeni adımların atılmasına neden olmuştur. Üçüncü çok partili siyasal hayat tecrübesi 1945 senesinde kurulan Milli Kalkınma Partisi ile olmuştur. Ancak dönem şartları ile tam mana ile ülke çapında örgütlenemeyen bu parti, Türk siyasetindeki muhalefet boşluğunu kapatamamıştır. Bu süreçte muhalefet boşluğunu 1946 senesinde kurulacak olan Demokrat Parti doldurmuştur. Kuruluşundan dört sene sonra 14 Mayıs 1950 günü genel seçimlerinde muhalefet koltuğundan iktidar koltuğuna geçen Demokrat Parti bu bağlamda Türk siyaseti adına önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. 1950 seçimleri ile "Beyaz Devrim'i" gerçekleştiren ve on yıl süre ile iktidar partisi olan Demokrat Parti, 1945-1960 arası dönemde yapılmış olan genel seçimlerinin tahlilinde de ayrı bir öneme sahip olmuştur. Demokrat Parti'nin kuruluşu, çok partili siyasal hayatın fiili olarak başlaması, 1945-1960 arası dönemde yapılan genel seçimler, bu seçimlerde uygulanan seçim sistemi ve bu süreçte yürürlükte olan Milletvekili Seçim Kanunu, Türk siyasal hayatında demokrasinin konumu, işlevi ve devamlılığı açısından büyük bir alt yapı oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın merkezi odak noktası olarak 1945-1960 yılları arasında yapılan seçimler ve bu seçimlerde uygulanmakta olan seçim sistemleri ele alınmıştır. Bu süreçte geçerli olan çoğunlukçu seçim sistemi verileri ile nispi temsil seçim sistemi analizi yapılarak karşılaştırılmış ve bu sonuçların siyasal partilere etkisi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çok Partili Siyaset, Seçim Sistemleri, Seçim Kanunları, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti.

ABSTRACT

The political reform programs, which started with the proclamation of the Republic, necessitated the multi-party-political life in order to gain the functioning of democracy. However, this situation, which is necessary for democracy, has been postponed due to the lack of an environment conducive to social and Political Renewal movements. After World War II, the authoritarian and totalitarian regimes remained in the background and consequently the importance of the concept of democracy has led to a major change in the political life of the Republic of Turkey, like many other states. With this changing conjuncture in world politics, Turkish politics, which had been experienced twice with the progressive Republican Party and the Free Republican Party but faced with a negative result, had led to the new steps taken in. The third multi-party-political life experience was with the National Development Party established in 1945. However, this party, which could not be fully organized because of the conditions of the period, could not have closed the gap of opposition in Turkish politics. During this period, the Democratic Party, established in 1946, filled the gap of the opposition. Four years after its foundation, the Democratic Party, which was elected from the seat of the opposition in the general elections on May 14, 1950, became an important turning point in the name of Turkish politics in this context. The Democratic Party, which carried out the “White Revolution” with the 1950 elections and which was the ruling party for ten years, had also been a separate factor in the analysis of the general elections held between 1945 and 1960. The establishment of the Democratic Party, the actual start of multi-party-political life, the general elections held between 1945 and 1960, the electoral system applied in these elections, and the parliamentary election law in force in this period constitute a major infrastructure in terms of the position, function and continuity of democracy in Turkish political life. In this context, the central focus of the study was the elections held between 1945 and 1960 and the election systems that are being implemented in these elections. In this process, the majority voting system data and proportional representation election system analysis were compared and the impact of these results on political parties were discussed.

Keywords: Multiparty Politics, Electoral Systems, Electoral Laws, Republican People's Party, Democratic Party.

KISALTMALAR DİZİNİ

CHF:	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
DP:	Demokrat Parti
MKP:	Milli Kalkınma Partisi
MP:	Millet Partisi
CMP:	Cumhuriyetçi Millet Partisi
CKMP:	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
HP:	Hürriyet Partisi
YTP:	Yeni Türkiye Partisi
AP:	Adalet Partisi
VP:	Vatan Partisi
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
MBK:	Milli Birlik Komitesi
T.C.:	Türkiye Cumhuriyeti
YSK:	Yüksek Seçim Kurulu
TBMM TD:	Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi
TÜSİAD:	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
IMF:	Uluslararası Para Fonu
Ed.:	Editör
ET:	Erişim Tarihi
s.:	Sayfa
vs.:	Vesaire
vb.:	Ve Benzerleri

C.:	Cilt
S.:	Sayı
T.:	Toplantı
B.:	Birleşim
D:	Dönem

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.1:	d'Hondt sistemi örnek veri tablosu.....	26
Tablo 1.2:	Klasik Sainte-Lague sistemi örnek veri tablosu	27
Tablo 1.3:	Sainte-Lague sistemi örnek veri tablosu	28
Tablo 1.4:	1,5 ile başlayan yarımşar aralı aritmetik dizi ile bölme sistemi örnek veri tablosu.....	29
Tablo 1.5:	Azalan tam sayılı aritmetik dizi ile çarpma sistemi örnek veri tablosu	30
Tablo 2.1:	Siyasal parti bazlı 21 Temmuz 1946 seçim sonuç verileri	51
Tablo 2.2:	Gelişmiş bölgelere göre oy oranları	61
Tablo 2.3:	Az gelişmiş bölgelere göre oy oranları.....	62
Tablo 2.4:	14 Mayıs 1950 günü seçim verileri	63
Tablo 2.5:	Siyasal parti bazlı 14 Mayıs 1950 günü seçim sonuç verileri	63
Tablo 2.6:	14 Mayıs 1950 seçim sonuçlarının d'Hondt sistemine göre hesaplanması	63
Tablo 2.7:	2 Mayıs 1954 günü seçim verileri	66
Tablo 2.8:	Siyasal parti bazlı 2 Mayıs 1954 günü seçim sonuç verileri	66
Tablo 2.9:	2 Mayıs 1954 seçim sonuçlarının d'Hondt sistemine göre hesaplanması	67
Tablo 2.10:	27 Ekim 1957 günü seçim verileri	74
Tablo 2.11:	Siyasal parti bazlı 27 Ekim 1957 günü seçim sonuç verileri	74
Tablo 2.12:	27 Ekim 1957 seçim sonuçlarının d'Hondt sistemine göre hesaplanması	75
Tablo 2.13:	15 Ekim 1961 günü seçim verileri	77
Tablo 2.14:	Siyasal parti bazlı 15 Ekim 1961 günü seçim sonuç verileri	77

GİRİŞ

Demokrasi kavramı millet egemenliğine dayanan ve halkın doğrudan siyasal mekanizmalarda etkili olması demektir. Yurttaşların direk olarak ülke yönetimi ile ilgili kararlarda aktif olamamasının zorluğu bu aşamada temsiliyet kavramını doğurmuştur. Çağdaş gelişmiş ülkelerde temsiliyet demokrasi ile sağlanmaktadır. Siyasal temsilin belirlenmesinin nasıl olacağı dair ortaya çıkan soru işaretleri ise seçimleri ve buna bağlı olarak seçim sistemlerini doğurmuştur.

Demokratik yönetimlerde seçim kavramı yurttaşların siyasal katılımında etkin olabilmesi adına önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Seçim sonuçlarının hesaplanacağı yöntem olan seçim sistemleri ise seçilecek olan yetkililerin ne şekilde belirleneceği ile ilgilenmektedir. Seçim sistemlerinin belirlenmesi ve düzenlenmesi aşamasında hem demokrasinin hem de hukukun temel ilkeleri esas alınmalı ve seçim sistemleri sadece seçimlerin yapıldığı basit bir durum olarak nitelendirilmemelidir. Ayrıca demokrasi kavramı ile seçim kavramını birbirine denk görmek yanlış bir düşünceye neden olacaktır. Demokrasi ve seçim kavramı birbirine eşit olarak düşünüldüğünde yapılan seçimlerin fazlalığı ile demokratiklik arasında doğrudan bir bağ kurulacak ve demokratik bir toplum olduğu düşüncesi savunulacaktır. Ancak demokratik seçimlerin gelişimi için seçimlerde hem adaletin hem de güvenliğin sağlanması gerekmektedir. Seçim güvenliğinin olmadığı seçim sonuçları tüm kesimler tarafından hileli olarak kabul edilecek ve yüzyıllar boyunca bu düşünce değiştirilemeyecektir. Bu nedenle demokrasi ve seçimleri birlikte düşünmek kadar seçimde dürüstlüğü ve güvenliğin sağlanmasını birlikte düşünebilmeli ve bunun gelişimi için hem hukuki açıdan hem de toplumsal açıdan çaba harcanmalıdır. Seçimler yurttaşa iradesini ortaya koyabilme hakkını tanınmasının yanında aynı zamanda var olan iktidarı da onaylamak veya onaylamamak hakkını da vermektedir. Bu aşamada demokratik bir seçimin temel ögesi genel ve eşit oy ilkesinin benimsenmiş olmasıdır. Genel ve eşit oy kadar yurttaşların herhangi bir baskı ve şiddet eylemi altında kalmadan hür iradesi ile oy hakkını kullanabilmesi yani serbest olabilmesi de demokrasi için esas öğelerden biri olarak kabul edilmektedir. Genel, eşit ve serbest oy ilkesi ile iradesini sandığa götüren seçmenin kararının meclise yansması aşamasında önemli olan seçim sistemleri adaleti ve istikrarı sağlayarak demokrasinin işlerliğini kuvvetlendirmelidir. Çünkü demokrasi ile sadece çoğunluk olan düşünce değil azınlıkların düşünceleri de koruma altına alınmalıdır. Bu aşamada toplumdaki tüm kesimlerin sandığa yansıyan

düşüncesi aynı şekilde meclise de yansıyabilmeli ve meclis ülkenin küçük bir resmi olarak benimsenebilmelidir. Bu bağlamda çalışmanın ana odağı olan Türk siyasal hayatı ele alınırken tarihsel süreklilik ilkesi doğrultusunda Osmanlı Devleti zamanında yapılmış olan seçimler ve uygulanan seçim sistemlerinin de incelenmesi gerekmektedir.

Osmanlı Devleti'nde I. Meşrutiyet devrinde yapılmış olan 1876 ve 1877 seçimlerinde seçme ve seçilebilmek adına erkek olmak gerekmiştir. Türkçe biliyor olmak ve 25 yaşından küçük olmamakta diğer şartlar arasında yer almıştır. Yapılan seçimlerin ardından ilk parlamento 1877 senesinde oluşturulmuştur. Ancak bu ilk meclis Osmanlı-Rus Savaşı nedeni ile dağıtılmış ve ikinci genel seçimler yine aynı yıl içinde gerçekleşmiştir. Ancak bu meclis, II. Abdülhamit'e Kanuni Esasi'nin tanıdığı yetki neticesinde 1878 senesinde kapatılmıştır. I. Meşrutiyet devrinde yapılan bu iki seçimde de iki dereceli basit çoğunlukçu seçim sistemi uygulanmıştır. 1908 senesinde anayasanın tekrar yürürlüğe girmesi neticesinde Meşrutiyet'in ilan edilerek seçimlerin yapılması konusunda karar alınmıştır. 1908 senesinde yapılan bu seçimler bir önceki seçim kanunu doğrultusunda iki dereceli seçim sistemi ilkelerine uygun olarak yapılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında yapılan Türkiye'nin ilk çok partili seçimi tarihte "dayaklı ve sopalı" seçimler olarak yerini almıştır. 1912 senesi seçimlerinde İttihat ve Terakki Partisi yurttaş üzerinde yoğun bir baskı ortamı yaratmış ve seçim esnasında sivil ve askeri memurların seçime müdahalesi söz konusu olmuştur. Bu sopalı ve dayaklı 1912 yılı seçimlerinin ardından İttihat ve Terakki Partisi 270 vekil kazanmıştır. İttihat ve Terakki Partisi karşısında yer alan muhalif kesim ise 13 vekil kazanabilmiştir. İlerleyen süreçte "Bab-ı Ali" baskının yaşanması ile iktidar parti tek yetkili olmuş ve tek partili yönetimi yaşatmıştır. Osmanlı Devleti'nin son genel seçimleri ise 1919 senesinde Türk topraklarının işgali altında yapılmıştır. Bu seçimleri Mustafa Kemal'in önderliğini yapmış olduğu "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" üyeleri çoğunluk ile kazanmıştır. 16 Mart 1920 günü işgalci kuvvetler tarafından İstanbul'un ele geçirilmesi ile vekillerin birçoğu tutuklanmış ve sürgün edilmişlerdir. Son Osmanlı Mebusan Meclisi 18 Mart 1920 günü son kez toplanmış ve 5 Nisan 1920 günü de fiilen sona ermiştir.¹

Türkiye Cumhuriyeti'nde siyasal düzeni tek partili yönetim ve çok partili yönetim olarak 2'ye ayırmak mümkündür. 1923 ile 1945 yılları arasındaki siyasal

¹ Mehmet Ö. Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi", *Görüş Dergisi*, No: 48, Mayıs, (1999), s. 48-61.

atmosfer tek partili olarak yürütülmüş ve çok partililik adına kurulmuş olan siyasi partiler etkili olamamıştır. 1877 senesinde uygulanmış olan çift dereceli seçim sistemi 1943 senesi seçimlerine kadar devam etmiştir. Aynı zamanda iki dereceli seçim olarak da bilinen çift dereceli bu seçim sisteme göre, ilk aşama da seçmenler ikinci seçmenleri belirlemiştir. Bu belirlenen grubun da ikinci aşama olarak milletvekilleri belirleme hakkına sahip olmasına dayanan sistemdir. 1923 yılı seçimleri oluşturulan seçim kanunu çerçevesinde çift dereceli olarak yapılmış ve her 20.000 erkek nüfus için 1 vekil olarak kontenjan belirlenmiştir. Birinci grup ile ikinci grup arasında yapılan 1923 yılı seçimlerini Birinci grup kazanmıştır. 1927 seçimleri; Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulması ve başarısız olunması, Şeyh Sait isyanı, İstiklal Mahkemeleri ve İzmir suikast girişimi yargılamaları sonrasına denk gelmiştir. Bu seçimler öncesinde, muhalefet büyük çoğunlukla tasfiye edilmiş ve seçimlerde Cumhuriyet Halk Fırkasının (CHF) karşısında yer alabilecek bir muhalif parti ya da grup olmamıştır. Takrir-i Sükûn döneminin yarattığı baskı ortamı ve bunun yarattığı tepki, halkın seçimlere katılma oranını düşürmüş ve 1927 seçimleri Cumhuriyet devrinin en düşük katılımlı (%25) seçimleri olarak tarihe geçmiştir.² 1927 yılı seçimlerini de bir önceki seçim gibi CHF kazanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk döneminin son milletvekili seçimi olarak gerçekleşmiş olan 1935 yılı seçimleri öncesinde seçmen yaşı 18'den 22'ye çıkarılmıştır. Ayrıca her 40.000 seçmen için 1 vekil seçilmesi esası getirilmiş ve her 400 birinci seçmen için 1 ikinci seçmen seçilmesi kabul edilmiştir. 1935 yılı seçimleri 18 kadın milletvekilinin aday gösterilmesi açısından son derece önem taşımaktadır. Türk Medeni Kanunu ile siyasi haklara henüz kavuşamayan kadınlar, yapılan yeni düzenlemelerle ilk olarak 1930 yılında belediye seçimlerinde ilerleyen süreçte ise 1933 yılında muhtarlık seçimlerinde ve 1934 yılında ise milletvekili seçimlerinde siyasi haklarını kullanmak için hak kazanmıştır. Düzenlenen kanunlarla kadın ve erkek eşitliği sağlanmış, kadın çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak adına bir adım daha atmıştır. 1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme hakkı kazanan Türk kadını ilk olarak 1935 seçimlerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) çatısı altına girmeyi başarmıştır. Ankara'da 40.860 seçmenden 37.542 Türk vatandaşı kadın ve erkek oy hakkını kullanmış ve 1 Mart 1935'te TBMM'ye 18 kadın milletvekili girmiştir.³ Atatürk'ün ölümünden yaklaşık bir yıl kadar sonra yapılan 1939 yılı genel seçimleri sonucunda 420 Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) vekili ve 4 Bağımsız vekil mecliste yer almıştır. Çift

² Hakkı Uyar, "Tek Parti Döneminde Seçimler", *Toplumsal Tarih Dergisi*, C. 11, S. 64, (1999) s. 21-31.

³ Erol Mütercimler, *Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal*, Alfa Yayınları, İstanbul 2008, s. 1003-1004.

dereceli seçim sisteminin uygulandığı son seçim olan 1943 yılı seçimlerinden hemen önce 1942 yılında yeni seçim kanunu yürürlüğe girmiştir. Yeni seçim kanununa göre yapılan 1943 yılı seçimlerinde ilk olarak ikinci seçmenler belirlenmiş ardından ikinci seçmenlerde 455 milletvekilini belirlemiş ve CHP iktidar parti olma görevine devam etmiştir. 1945 sonrası dönemde özellikle 1946 yılında Demokrat Parti'nin (DP) kurulması Türk siyasal hayatında önemli bir dönüm noktasını temsil etmiştir. DP temsilcileri tek partili yönetime karşı muhalif bir tavır takınmış ve özellikle “Milli Şef” politikalarına karşı siyasal bir propaganda gütmüştür. 1946 yılı seçimlerinde tek dereceli seçim sistemi uygulanmaya başlamıştır. Bu sürece kadar ki iki dereceli seçim sistemi yurttaşın isteklerinin meclise yansması aşamasında yeterli olmamıştır. Ayrıca demokratik seçimlerin ana unsurları olan genel, eşit ve serbest oy ilkesi bu yıllarda ön planda tutulmamış ve demokrasiye uygun seçimlerin gerçekleşmesi mümkün olmamıştır. 1946 yılı seçimlerinin çok partililiğin gelişimi için önemli olması kadar 1950 yılı seçimleri de iktidarın değişmesi açısından bir o kadar büyük önem taşımaktadır. 1950 yılı seçimlerini izleyen 1954 ve 1957 yılı seçimleri de Türk siyasal hayatında uygulanan seçim sistemleri ve sonuçları açısından ayrı bir yer tutmaktadır.

Türk siyasal hayatında demokrasi açısından önemli bir yer tutan 1946-1960 arası süreçte seçim sistemi tek turlu listeli çoğunluk sistemi olarak uygulanmıştır. Liste usulü çoğunluk sistemi uygulanış biçimi açısından bloke liste ve karma liste olarak ikiye ayrılmaktadır. Bloke listeli çoğunluk sisteminde seçmenler oy hakkını, kendilerine sunulan aday listelerinden birini seçerek herhangi bir değişiklik yapmadan kullanmaktadır. Bloke liste uygulamasına karşılık, karma liste uygulamasında seçmen kendilerine sunulan listedeki isimleri arzusu dahilinde değiştirebilmekte ve diğer listelerdeki adayları kendi listelerine ekleyebilmektedir. Kısacası karma liste usulünde seçmen aday listelerindeki isimlerden seçim yaparak kendi karma listesini oluşturabilmektedir. 1946-1960 arası süreçte uygulanmış olan tek turlu listeli çoğunlukçu sisteme göre belirlenen seçim çevrelerinde geçerli oyların basit çoğunluğunu sağlayan parti listesi tüm vekillikleri kazanmış sayılmıştır. Çoğunluk sisteminin hangi örneği uygulanmış olursa olsun seçim sonuçlarında adaletli bir veri elde edilmemektedir. Ancak bloke usulü çoğunlukçu sistemde ise bu adaletsizlik seçim sonuçlarına daha net yansımaktadır. Bir seçim çevresinde en fazla oyu elde eden siyasal partinin listesi tüm sandalyeleri de kazanmaktadır. Dolayısıyla bir siyasal partinin ülke genelinde oy sayısı az olmasına karşın parlamentodaki temsil hakkı daha fazla

olabilmektedir.⁴ Bu durumda ülke genelinde halkın iradesinde temsiliyet adaletsizliğine yol açmaktadır. Temsilde adaletin sağlanamıyor olması ise seçim sistemleri açısından büyük bir sorunu doğurmaktadır. Seçim sistemlerinin temsiliyet kavramı tartışıldığı vakit temsilde adaletin mi yoksa istikrarın mı sağlanması gerektiğine dair farklı görüşler ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada özellikle iktidarda olan siyasal partiler mevcut seçim sistemi ile iktidara geldikleri için istikrarı savunmakta, muhalif partiler ise seçim sisteminin adaletsizliğinden şikâyet etmektedir. Bu durumun en net örneklerinden biri CHP ve DP arasında yaşanmıştır. DP muhalif bir parti iken, oğunluku seçim sisteminin otoriter bir siyasal düzeni beraberinde getireceğini savunarak bu sistemin olumsuz yönlerinden iktidara gelene kadar bahsetmiştir. Ancak değişen i siyasal düzende DP'nin eleştirdiği bu perspektif kendi iktidar dönemlerinde muhalefete karşı tavırları olacaktır. 1950-60 arası dönemde iktidarı kazanan DP, seçim sisteminden dolayı yurttaşın desteklediği orandan daha fazla temsil hakkı elde etmiştir. Eğer bu yıllarda gerçekleştirilen seçimlerde nispi temsil seçim sistemi kabul edilmiş ve uygulanmış olsaydı daha dengeli bir meclis oluşması muhtemel olacaktır. Yine bu seçim sistemi ile mecliste oluşturulan dengeli dağılım yasama faaliyetlerinde uzlaşmacı tavrı da beraberinde getirecektir.

Dolayısıyla böyle bir siyasal atmosfer ışığında Türk siyasal hayatında oğunluku seçim sisteminin en adaletsiz türü olarak kabul edilebilecek bloke usulü sisteminin uygulanmış olması özellikle demokrasiye geçiş süreci olarak kabul edilen 1945-1960 arası dönemin analizini daha fazla gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda çalışma da ele alınmış olan 1945-1960 arası yapılan seçimler ve uygulanan seçim sistemi analizi oğunluku seçim sistemi ve nispi temsil seçim sistemi tartışmaları çerçevesinde karşılaştırmalı olarak yapılmıştır. Çoğunlukçu seçim sisteminin seçim sonuçlarına temsilde adalet açısından yansımalarının olumsuz yönlerinin kıyaslanması nispi temsilin temsilde adaleti sağlamak amaçlı geliştirilen oransallık ilkesi doğrultusunda analiz edilmiştir. Seçim sistemlerinin bu yönlü analizi ile elde edilen seçim sonuçlarının dönemin siyasal partilerine yönelik etkileri ele alınmıştır. Çalışmanın araştırılması aşamasında ilk olarak literatür taraması yapılmıştır. Çalışma bu anlamda araştırma modeli olarak durum çalışmasının uygulanmasını gerekli kılmıştır. Verilerin toplanmasında doküman analizi yöntemi uygulanmış ve döneme ait

⁴ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, Beta Yayıncılık, 22. Baskı, İstanbul 2018, s. 348.

gazetelerden, arşiv belgelerinden, Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanak kayıtlarından, YSK verilerinden ve yine döneme ait anı ve akademik çalışmalardan faydalanılmıştır.

Türk siyasal hayatının 1945-1960 arası dönemindeki siyasal ortam, toplumsal değişimler, seçimler ve seçim sistemleri çerçevesinde ele alınmış olan çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “Siyasal Sistem, Seçim ve Seçim Sistemleri” başlığı altında seçim ve seçim sistemlerine dair temel kavramlar, seçme ve seçilme sisteminin demokratik ilkeleri, kısıtlılık hali, seçme yeterliliği ve seçim sistemleri ele alınarak seçim sistemlerinin avantaj ve dezavantajları analiz edilmiştir. Böylece birinci bölümde siyaset bilimi literatüründe yer alan temel kavramlar, seçim ve seçim sistemlerinin analizi ile çalışmanın kavramsal örgüsü oluşturulmuştur. Çalışmanın ana örgüsünü oluşturan ikinci bölüm “1945-1960 Arası Türk Siyasal Yapısı ve Uygulanan Seçim Sistemlerinin Analizi” başlığı altında incelenmiştir. İkinci bölümde hem 1945-1960 arası dönemdeki Türk siyasal yapısı analiz edilmiş hem de yapılan seçimler ve geçerli olan seçim sistemleri Milletvekili Seçim Kanunu çerçevesinde incelenmiştir. Bu süreçte geçerli olan seçim kanunlarının içeriği değişen maddeleri ile açıklanmıştır. 1945-1960 arası dönemde yapılan seçimlerin çoğunlukçu seçim sistemine göre olan sonuçları ise nispi temsil seçim sistemine göre yeniden hesaplanmış ve bu verilerin siyasal partilere olumlu-olumsuz yansımaları ifade edilmiştir.

Çalışmadan elde edilen veriler ışığında özetle; 1945-1960 arası dönem çok partili sürecin başladığı ve güç kazandığı bir dönem olmasına rağmen seçim sisteminin yarattığı adaletsizliklerden ötürü çoğulculuğun arka plana atıldığı bir süreç olmuştur. Bu dönemde rekabetçilik ve çoğulcu düşünce açısından toplumsal ve siyasal dönüşümlerin yaşanması mümkün olmamıştır. Güçlü ve sağlıklı bir iç siyasal ortam için demokrasinin de güçlü olması gerekmektedir. Öyle ki demokrasinin gücünü aldığı seçim sistemlerinin de adaletli ve istikrarlı olması gerekmektedir. Bu anlamda Türk siyasal yapısının sağlıklı ilerleyebilmesi açısından seçim sistemlerine dair sorunlar azaltılmalı, DP’nin 1957 yılı seçimleri öncesinde yürüttüğü iktisadi ve toplumsal politikaların seçim sonuçlarına olumsuz yansımaları ve bir oy düşüşü yaşaması bu açıdan net bir örnek olarak kabul edildiğinde iktisadi alanda başarılı politikalar yaratılmalı ve uygulanmalıdır, yurttaşların eğitim seviyesi ilerleyebilmeli, akılcılık esas alınarak bilimsel faaliyetler desteklenmelidir. Yurttaşın ülke yönetimde demokrasi açısından ideal güç olabilmesi adına toplumsal ve siyasal ihtiyaçlar göz ardı edilmeden ilerlemeci

bir bakış açısı ile desteklenmelidir. Böylece Türk siyasal hayatı adına yurttaşın söz sahibi olduğu ve güvendiği, adaletli bir seçim sistemi çerçevesinde hem siyasal kültür hem de seçim kültürü oluşturulabilmelidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASAL SİSTEM, SEÇİM ve SEÇİM SİSTEMLERİ

1. Siyasal Sistem, Seçim ve Seçim Sistemlerine Yönelik Temel Kavramlar

1.1. *Demokrasi Kavramı*

Demokrasi kavramı, iktidar gücünün halkçı olduğunu öne süren ve iktidarın gücünü halktan aldığını savunan teori olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokrasi fikri genel hatları ile, “birey ve toplum ilişkilerinin belirlenmesinde tüm halkın katılması”, “azınlık hak ve hürriyetlerine saygı gösteren çoğunlukçu iktidarın oluşması”, “bireysel hak ve hürriyetlerin korunması”, “toplumdaki herkes için fırsat eşitliğinin tanınması” gibi dört temel öğeden meydana gelmektedir.⁵ Demokrasi kelimesi Antik Yunancada “güç” ve “yönetmek” anlamlarını taşıyan “kratos” kelimesinden üretilmiştir. Antik Yunancada demokrasi kavramı “demos” tarafından yani “halk” tarafından yönetilmek anlamına gelmiştir. Günümüz kullanımının aksine demokrasi kavramı eskiçağlarda ilk etapta mülkü olmayan eğitimsiz kimselerin yönetimi manasında olumsuz olarak tanımlanmıştır. Ancak demokratik yönetim modelleri yıllar içerisinde büyük değişiklikler yaşamıştır. Bu bağlamda şekillenen demokrasi kavramı doğrudan demokrasi ve temsili demokrasi olarak iki ayrı model halinde faaliyet göstermiştir.⁶ Doğrudan demokrasi modelinde halk kendini direkt olarak araya başka kimse girmeden yönetebilmektedir. Bu model ile halk bir araya gelerek kendi kanunlarını kendileri yapmakta ve kararlarını kendileri alarak bir nevi günümüzdeki parlamentonun görevini üstlenmektedir. Temsili demokrasi de ise seçen halk ile seçilen kimseler arasındaki ilişki temsil yetkisine dayanmakta ve sadece halk egemenlik hakkını kullanarak karar alıp verme mekanizmalarında doğrudan etkili olamamaktadır.⁷

Çağdaş demokrasi kavramı sanayileşmiş Batı ülkelerinde netleşmiş ve genel itibari ile liberal demokrasi olarak anılan seçimli demokrasinin sunuluş biçimi olmuştur. Liberal demokrasi kavramı günümüzde tartışılan meselelerden biri olsa da asıl olarak demokrasinin ilkeleri tartışma konusu olarak görülmektedir. Ayrıca göz ardı edilmemelidir ki demokrasi kavramının günümüz siyasal ortamında kabul edilmiş olması onun alt yapısının ve gücünün yıllardır tartışıldığı gerçeğini değiştirmemektedir.⁸

⁵ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 387-388.

⁶ Andrew Heywood, *Siyaset Teorisine Giriş*, 6. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 272.

⁷ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 400.

⁸ Andrew Heywood, *Siyaset Teorisine Giriş*, s. 272.

Çünkü demokrasi kavramının da tam anlamı ile karşılayamadığı sorunlar vardır. Örneğin; temsili demokrasi ile azınlık hakları ile çoğunluk haklarının karşılıklı mevcut durumları olarak yeni bir mesele ortaya çıkmaktadır. Bu meselenin ana sorusu olarak yanıtlanmayı bekleyen “çoğunluk hakları nasıl sona ermektedir?” “Azınlık hakları nasıl sona ermektedir?” soruları demokrasinin ana ilkelerini ortaya çıkarmıştır. İki temel ilke “çoğunluk olma eylemi” ve “iktidara gelmenin çoğunluk olanlar tarafından engellenmemesi” olarak özetlenebilmektedir. Böylece azınlıklar çoğunluk olarak, çoğunluklar ise azınlıklar olarak dönüşebilmektedir.⁹

Demokrasi kavramı şu anda birbirinden ayrı siyasi mekanizmaların temsilcisi olarak karşımıza çıkan siyasal partiler tarafından benimsenmekte ve birbirinden ayrı olgu veya siyasal bakış açılarını nitelendirmek için kullanılmaktadır. Bu ayrılığın nedeni ise halk yönetimi için kullanılan anlamın çeşitli tarihsel dönemlerde ve çeşitli iktisadi-sosyal formlarda değişiklik göstermesidir. En basit hali ile Yunan polislerinde ifade edilen “demos” kavramı günümüz toplumlarında kullanılan “halk” kavramından farklılık göstermektedir. Örneğin; günümüzde var olan sosyalist siyasal partinin ima ettiği “halk” kavramı ile otoriter siyasal liderin ima ettiği “halk” kavramı birbirinden farklılık gösterebilmektedir.¹⁰

1.2. Seçim Kavramı

Seçim siyasal anlamda demokrasinin oluşması ve demokratik bir söylemin tanımlanabilmesi için yurttaşların kendisini yönetme yetkisini verdiği kişileri seçme ya da reddetme alanının oluşması anlamını taşımaktadır. Çağdaş devletin meşruiyeti için gerekli olan yönetim şekli demokrasidir ve demokrasinin çağdaş modelinde de temsil doğrudan değil dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Buna kısaca “temsili demokrasi” adı verilmektedir. Bu bağlamda seçim düşünüldüğü üzere sadece yönetenleri seçmek ya da yönetenleri onaylamak fiili olmamıştır. Gerçekleşen bir seçimin hakikat çerçevesinde doğru olabilmesi adına demokratik temsilin yapılmasına öncelik verilmelidir. Kısacası yurttaşların demokrasinin üretilmesinde aktif ve yönlendirici bir biçimde katılabilmelerinin gerekliliğinden ötürü seçim sisteminin geniş ve dar manaları ile farklı düşüncelere yani çoğulcu siyasal oluşumlara izin verilmelidir.¹¹

⁹ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 389.

¹⁰ Ateş Uslu, *Demokrasi, Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, (ed. Gökhan Atılğan & E. Attila Aytekin), Yordam Kitap, İstanbul 2012, s. 123.

¹¹ Ahmet Demirel ve Sezgi Durgun, *Temsiliyet ve Seçimler, Siyaset Kavramlar, Kurumlar ve Süreçler* (Ed: Yüksel Taşkın), İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 363.

Demokratik olarak kabul edilen seçimler; reşit olmak, gizli oy, bir kişinin bir oy kullanması gibi temel ilkeler doğrultusunda gerçekleşmekte; demokratik olmayan seçimler de ise çoklu oy kullanma, genel oy hakkı, cinsiyet, eğitim ve ırk bakımından sınırlandırılmak, baskı ve sadece tek bir partinin seçimlere katılması ilkeleri ön plana çıkmaktadır.¹²

Vatandaşların kamudaki işlerde belli ölçülerle katılmasını niteleyen seçimler demokratik ülkelerde iktidarın kaynağına ve halkın uzlaşmasına dayanmaktadır. Seçimler kanun oluşturmak ve yönetime tabi olmak için bir ya da birden fazla aday içerisinde yapılan tercihtir. Seçimler demokratik bir ülkeden söz edebilmek için mecburidir ancak seçim demokrasi adına tek başına yeterli olmamaktadır.¹³

1.3. Siyasal Parti Kavramı

Batı'da siyasal partilerin ortaya çıkması ve örgütlenmesi toplumsal anlamda büyük değişimlerin yaşanmasına neden olan Sanayi Devrimi ile olmuştur. Sanayi Devrimi sonrası sınıfsal farklılıkların yaşanması ve işçi sınıfının örgütlenerek siyasal partiler içinde yer alma gayretine neden olmuştur. İşçi sınıfının eşit ve genel oy hakkına sahip olması aynı zamanda siyasal mücadelenin de artmasına ortam hazırlamıştır. Bu sebeple siyasal bir örgüt çevresinde toplanan vatandaşlar siyasal parti kavramının önem kazanmasını sağlamıştır.¹⁴

Bir siyasal parti, seçim ya da başka bir şekilde hükümet iktidarına gelebilmek amacı ile örgütlenen insan topluluğudur. Bu aşamada siyasal parti topluluğunu öteki topluluklardan ayıran önemli dört özellik bulunmaktadır. İlki partiler siyaset içindeki bir mevki elde ederek hükümet iktidarını yönetmeyi amaçlamaktadırlar. İkinci olarak, partiler çeşitli üyelikler sayesinde örgütlenen bir yapı olmuştur. Bu örgütlenme onları daha geniş ya da parçalanmış toplumsal davranışlardan ayırmaktadır. Üçüncüsü partiler siyasal politikaların kapsadığı her konuya müdahale ederek geniş bir perspektif ile meselelere odaklanmayı tercih etmişlerdir. Son olarak ise partiler savundukları siyasal ideoloji ve kimlik çerçevesinde bir araya gelerek birlikte hareket etme özelliğine sahip olmuşlardır.¹⁵

Münci Kapani siyasal partileri, *“bir program etrafında toplanmış, siyasal iktidarı elde etmek ya da paylaşmak amacını güden, sürekli bir örgüte sahip*

¹² Andrew Heywood, *Siyasetin Temel Kavramları*, Adres Yayınları, Ankara 2015, s. 298.

¹³ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 300.

¹⁴ Server Tanilli, *Devlet ve Demokrasi*, 2. Baskı, Say Kitap Pazarlama, İstanbul 1981, s. 216-217.

¹⁵ Andrew Heywood, *Siyasetin Temel Kavramları*, s. 303-304.

kuruluşlar” olarak tanımlamaktadır. Bu aşamada en dikkat çeken ayrıntı “siyasal iktidarı elde etme” arzusu ile “siyasal iktidarı paylaşma” arzusu olmuştur. Bütün siyasal partilerin ortak amacını oluşturmakta olan bu iki ana unsur toplumdaki diğer sosyal gruplar ile siyasal parti gruplarını birbirinden ayıran başlıca kriterler olmuştur.¹⁶

Siyasal partiler belli bir plan etrafında oluşturulan siyasal karar ve düşünceleri etkileyerek siyasal otoriteyi ele geçirmek amacı ile örgütlenmiş mekanizmalardır. Siyasal partiler içindeki ayrılıklar benzer şekilde hitap ettikleri toplumsal kimliklerinin ve ideolojilerinin farklılığını taşımaktadır. Siyasal parti sistemleri ise mevcut rejimlerin net olarak anlaşılabilmesinde büyük önem taşımaktadır.¹⁷

Fransızcadan Türkçeye geçen “parti” kelimesi bölüm, parça, grup, taraf manası taşımaktadır. Parti kelimesi Osmanlı Türkçesi’nde ise “fırka” olarak ifade edilmiştir. Fırka kelimesi, ayrılmak ve bölük anlamlarına gelmektedir. Çağdaş siyasal partiler 19. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamış fakat modern dünya siyasetinde yasama ve yürütme yetkisi siyasal partiler aracılığı ile kullanılmaktadır. Bu açıdan siyasal partiler siyasette etkilidir. Siyasal partiler, siyaset ve yurttaş arasındaki dengeyi belirleyen, siyasal sistem ise devlet ile sosyal toplum arasındaki dengeyi kurmaktadır. Bu aşamada siyasal partilerin rolleri farklılık göstermektedir. Çünkü; birbirinden ayrı siyasal sistemlerde devlet ve sosyal toplum arasındaki bağ farklılık göstereceği için siyasal partilerin rol ve konumları da benzerlik göstermeyecektir. En basit hali ile çoğulcu siyasal sistemler ile otoriter siyasal sistemlerde siyasal partilerin görev ve konumlarının farklılığı bu durum ile alakalıdır. Siyasal partilerin göstermiş olduğu bu rol ve konum farklılığında sadece siyasal sistem değil aynı zamanda mevcut toplumsal sınıflara, üretim dengelerine, gelişmişlik düzeylerine ve toplumda net olarak görülen ideolojik yapıya da dikkat edilmelidir. Günümüz siyasal ortamında siyasal partiler herhangi bir sosyal sınıfın veya herhangi bir grubun menfaatlerini savunmak için faaliyet göstermezler. Bu aşamada siyasal partiler, tüm mevcut sınıflara onların menfaatlerini savunduklarını ifade ederek seçmen oylarında çoğunluğu elde etme adına organize olmayı hedeflemektedir. Tüm seçmen kitlelerine kendilerini ifade etmek ve oylarına hâkim olabilmek için partileri adına güttükleri siyasal düşüncenin küresel ve yerel siyasette toplumun evrensel menfaatleri olduğunu savunmaktadırlar. Seçmen kitlelere yönelik bu tavır aslında siyasal partilerin ideolojik karakterini gizlemektedir. Fakat yine de unutulmamalıdır ki

¹⁶ Münici Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2007, s. 176.

¹⁷ Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi*, İmge Kitabevi Yayınları, 8. Baskı, Ankara 2000, s. 261.

siyasal partiler az ya da çok belli bir zümrenin siyasal tercihlerini, ideolojilerini yansıtmaktadır.¹⁸ La Palambora ve Weiner siyasal partileri dört ölçüt ile adlandırmışlardır. Birinci olarak siyasal partinin sürekliliği ön plana çıkarılmıştır. İkinci ölçüt olarak siyasal partinin bölgesel bir örgütlenme gerçekleştirmesinin üzerinde durulmuştur. Üçüncü aşamada siyasal parti yöneticileri siyasal erki ele geçirerek yönetim duygusu ile hareket etmesi önemli kabul edilmiştir. Son olarak ise siyasal partinin halkın desteğini alabilmek adına çaba göstermesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.¹⁹

Siyasal partileri, kadro ve kitle partileri olarak ikiye ayırmak mümkün olmuştur. Kadro partilerinde asıl önemli olan şey ülkede etkili olan yönetici kadrodur. Sıradan bir üye ya da herhangi bir taşra bölgesindeki örgütler partinin yönetim aşamasında etkili olamamaktadır. Bu kimselerin asıl görevi seçim esnasında ve sonrasında merkezi partinin de uygun gördüğü esnada partinin militanlığını yürütmek, parti afişlerini asmak, toplantı merkezi veya miting alanlarını partinin istediği şekilde süslemek olmuştur. Kadro partilerinin parti içi örgütlenmelerinde disiplin ve iş birliği yumuşak olmuştur. İdeolojik yönelimler ise zayıf olarak gözlemlenmektedir. Kadro parti tipleri genel oy ilkesinin henüz tam manası ile yaygınlık kazanmadığı bir süreçte ve parlamento içerisinde oluşmuşlardır. Kısaca kadro parti tipleri kuvvetli bir örgütlenme sağlayamamış ve üyeler arasındaki ilişkilerin zayıf olduğu ve parti içi ilişki disiplininin yumuşak olduğu türler olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁰ Kadro partilerine karşılık kitle partilerinde ise önemli olan şey parti üyeleri ve taşralardaki örgütler olmuştur. Bu kimseler partinin yönetiminde karar verebilir ve söz hakkına sahip olabilmektedir. Kadro partilerinde taban, kitle partilerinde ise merkez az veya fazla ağırlıklı olmaktadır. Bu aşamada önemli olan şey hangi parti türünün anlayış ve ilke olarak kabul edildiğidir.²¹

1.4. Siyaset Kavramı

Siyaset kavramı, yurttaşların yaşamlarını düzenleyen genel kuralları belirleyen koruyan ve dönüştüren aktivitelerin tümünü gerçekleştirmek adına ortaya çıkan ifadelerin yansıması olarak kabul edilmektedir. Siyaset aynı zamanda hem çatışma hem

¹⁸ Eylem Özdemir & Gökhan Atılğan, *Siyasi Partiler, Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, (ed. Gökhan Atılğan & E. Attila Aytekin), Yordam Kitap, İstanbul 2012, s. 207-208.

¹⁹ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, 10. Baskı, İstanbul 2011, s. 417.

²⁰ Davut Dursun, *Siyaset Bilimi*, Beta Yayıncılık, 9. Baskı, İstanbul 2018, s. 266.

²¹ Sadun Aren, *Türkiye’de Siyaset, Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri*, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınevi, İstanbul 1999, s. 49-50.

de iş birliği ile bağlantılıdır. Çünkü birbirine zıt siyasal düşünceler, kendi inançlarındaki ihtiyaç ve çıkarlar ekseninde aynı fikre sahip olmamayı gerekli kılmıştır. Bu bağlamda siyasetin çatışmacı tavrı ön plana çıkmaktadır. Ancak mevcut siyasal kurallar içerisinde etkili olabilme ve bunun devamının sağlanma arzusu da birlikte hareket etme eylemini hayata geçirmiş ve siyasetin iş birliği ekseninin oluşmasına katkı sağlamıştır.²²

Siyaset kelimesi Türkçeye Arapça “seyis” kelimesinden geçmiş ve “at terbiyecisi” anlamını taşımaktadır. Günümüz Arap toplumunda ise “siyaset” kelimesi “rezil etmek” anlamına gelmektedir. Türk-Osmanlı kültüründe ise “siyaset” kelimesi devlet yönetiminin yanında devlete yönelik işlenen suçlara verilmiş ya da kamu düzenini oluşturmak için verilmiş cezaları açıklamaktadır.²³

Aristo, siyasetin gerekliliğini insanların bir birlik ruhu ile yaşamalarında gerekli olarak görmüş ve siyasal anlamda örgütlenmenin farklı diğer tüm örgütlenmeleri benimseyen bir örgütlenme biçimi olarak açıklamıştır.²⁴

Siyaset kavramı, kısa ve kabul edilebilir şekilde iktidarı kazanma ve bu gücü kullanabilme olarak açıklanabilmektedir. Ancak bu ifade farklı bir soru ile farklı bir kavramın doğmasına neden olmuştur. Bu tanıma göre siyasal olay veya siyasal insan ilişkilerinin doğasında “iktidar” kavramı vardır.²⁵

1.5. Siyasal Katılma Kavramı

Genel bir bakış açısı ile siyasal katılma, siyasal sistem çerçevesinde halkın doğrudan veya dolaylı şekilde siyasetçilerin fikirlerini etki altına almayı hedeflediği davranışların tümü olarak tanımlanmaktadır.²⁶ Siyasal katılım, yurttaşların bağımsız bir şekilde tercih ve fikirlerinin siyasi mekanizmalara etki ettiği eylemler bütünüdür.²⁷ Bu tanımlamalar ile birlikte siyasal lider olarak belirlenecek olan şahısların seçimi, siyasal sistem açısından çıktı üretimi, siyasal lider tarafından alınacak veya alınması muhtemel kararların şekillenmesindeki önemli bir eylem olarak kabul edilmektedir. Yurttaş böylece siyasal katılma eylemlerini dilekçe hakkı, talepte bulunma hakkı, mektup ile şikâyet ve arzularını bildirme hakkı olarak iletebildiği gibi oy kullanma ve siyasal parti

²² Andrew Heywood, *Siyaset*, Adres Yayınları, Ankara 2015, s. 24.

²³ Ali Arslan Durmuş & Ahmet Çağrı (Kaynak: Ü. Akyüz), *Temel Kavramlar Siyaset ve Demokrasi, Dünyada ve Türkiye’de Siyasetin Sosyolojik Temelleri* (ed: Durmuş Ali Arslan), Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale 2017, s. 25-26.

²⁴ Ernest Barker (der.), *The Politics of Aristotle*, New York, Oxford University, Press, 1973.

²⁵ Gencay Şaylan, *Çağdaş Siyasal Sistemler*, Sevinç Matbaa, Ankara 1981, s. 2.

²⁶ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, 10. Baskı, İstanbul 2011, s. 169.

²⁷ Ersin Kalaycıoğlu, *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma, Siyasal Eylemlerin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, İstanbul 1983, s. 10.

üyeliği şeklinde de gerçekleştirebilmektedir.²⁸ Siyasal katılma yaşa bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Genel yorumlar genç yurttaşların siyasete büyük bir ilgi ve alaka gösterdiği fikrine dayanarak bu varsayımları yapmaktadır. Cinsiyet dikkate alındığı zaman kadın yurttaşların siyasete katılmayanlar ya da oy vermeyenler arasında olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca eğitim oranının siyasal katılmada büyük bir etki gösterdiği de yapılan araştırmalar ile ortaya çıkarılmıştır. Bu bağlamda eğitim oranı arttıkça siyasal katılımda artış göstermektedir.²⁹ Siyasal katılma kavramı siyaset bilimi literatüründe farklı olarak kategorize edilmiştir. Örneğin; Milbraith siyasal katılma kavramını “aktif-pasif katılma, açık-gizli katılma, zorunlu-bağımsız katılma, sürekli-süreksiz katılma, siyasal sisteme veren-alan katılma, açıklayıcı-araçsal katılma, sözlü-sözsüz katılma, sosyal-sosyal olmayan katılma” olarak sınıflara ayırmıştır.³⁰

Çağdaş uygarlık seviyesindeki devleti geleneksel devlet yapısından ayrı tutan en önemli yapı, yurttaşların siyasal sürece ve hayata ilgi duyarak siyasal katılma düzeylerinin artmış olmasıdır. Çağdaş devletin sosyal yaşamda artan etkisi yurttaşların siyasal yaşama bilinçli ve aktif katılım sağlamalarına imkân tanımıştır. Günümüzde de siyasetçiler ile yurttaşlar arasındaki ayrıcalık azalması ile yurttaşlar toplumsal kararlarda daha fazla katılım sağlamış olsa dahi bu durum toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bu bağlamda siyasal katılımın niteliği ve niceliği arasında farklılıklar olabilmektedir.³¹

Siyasal katılma eylemi ilk etapta dünyayı etkileyen İngiliz, Amerikan, Fransız ve Rus devrimlerinin ürünü ile etki gösteren siyasal hareketliliğin bağımsızlık ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye’de ise siyasal katılma batılılaşma faaliyetleri ile başlamıştır. Bu aşamadaki etkili süreç 1839 Tanzimat Fermanı ile temel hak ve hürriyetlerin yasa çatısı altında tanınması olmuştur. 1876 senesinde I. Meşrutiyet’in ilan edilmesi ve ilk parlamentonun kurulması da bu aşama da etkili olsa dahi ilk etkili siyasal katılma 1908 senesinde ilan edilen II. Meşrutiyet ilanı ile yaşanmıştır. Osmanlı Devleti’nin dağılmasına kadar dört kere genel seçim gerçekleşmiş ve böylece siyasal partiler kurulmuştur. Siyasal partilere ek olarak ilk sendikalar ve dernekler kurulmuş, kadın hakları yüksek bir ses ile savunulmuştur. Ayrıca gazete ve dergilerin de yayınlanmış olması siyasal erke karşı daha etkin bir yurttaşlık vazifesini gerekli kılmış ve siyasal

²⁸ Ersin Kalaycıoğlu, *Çağdaş Siyasal Bilim*, Beta Basım Yayım, İstanbul 1984, s. 202.

²⁹ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 170-171.

³⁰ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 172-173.

³¹ Ahmet Burak Kahraman, *Siyasal Katılımın Sosyolojik Analizi*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011, s. 48.

katılımı sağlamak isteyen modern yurttaşlar ön plana çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin 1920 senesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açması siyasal katılım açısından büyük bir başarı olmuştur. Öyle ki Kurtuluş Savaşı ve sonrasında ulusal egemenliğinin temsilcisi olan bu Meclis, 1923 senesinde Cumhuriyet'i ilan etmiş, 1924 senesinde halifeliği kaldırarak görev ve yetkilerin TBMM'de toplanmasına yönelik bir anayasa sunmuştur. Ayrıca 1934 senesinde kadınlara verilen seçme ve seçilme hakkı yine siyasal katılım için son derece büyük önem taşımaktadır. Mustafa Kemal önderliğindeki bu siyasal süreç demokrasiye alt yapı oluşturmuştur. II. Dünya Savaşı'nın ardından 1946 senesinde Demokrat Parti'nin (DP) kurulması ile çok partili siyasal sürece geçilmiştir. Mayıs 1950'de gerçekleştirilen genel seçimlerin ardından Demokrat Parti'nin muhalefet saflarından iktidarlığa geçmesi Türkiye Cumhuriyeti'nde siyasal katılma açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu önemli siyasal süreci izleyen önemli bir hareket ise 1961 Anayasası'nın yürürlüğe konmasıdır.³²

1.6. Siyasal Sistem Kavramı

Toplumlarda siyasal erkin yapısı ve otoritesini kullanım şekli siyasal sistemleri belirlemektedir. Siyasal sistem, otorite veya iktidar yapısını barındıran insan ilişkileri olarak kabul edilmektedir. Genel itibari ile siyasal sistem bir toplumdaki siyasal erki ve otoriter gücü barındıran kurumsal insan münasebetleri olarak tanımlanabilmektedir. Siyasal sistem kavramı üzerine yapılan incelemelerde en önemli olay bu sistemleri kategorize etmek ve siyasal erk gücünün kullanımını belirlemek olmuştur. Siyasal sistemleri sınıflandıran Aristo, siyasal erk gücünün kullanımı için iki değişken grubu incelemiş ve bu gruplara göre bir alt sınıflandırma oluşturmuştur. Aristo, değişken grupları, siyasal erki kullananların sayısı ve siyasal erkin sosyal yaşamda ön plana çıkan menfaatleri olarak belirlemiştir. Birinci grup değişkenler olarak, siyasal erkin tek kişinin kontrolünde olması, belli bir grup tarafından kullanılması ve son olarak sosyal yaşamın faydalanması olarak ifade etmiştir. İkinci grup değişkenlerde ise, siyasal erk gücünün, siyasal erk yakınlarının menfaatlerine göre kullanılması veya siyasal erklerin bütün toplum menfaatlerini gözeterek kullanmasıdır. Bunun sonucunda Aristo, değişkenlere göre siyasal sistemleri altı sınıfta toplamıştır.³³

³² Cem Eroğul, *Siyasal Katılma, Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, (ed. Gökhan Atılğan & E. Attila Aytekin), Yordam Kitap, İstanbul 2012, s. 196-197.

³³ Gencay Şaylan, *Çağdaş Siyasal Sistemler*, s. 5.

1.7. Siyasal Temsil Kavramı

Yurttaşların arzu ve isteklerini, talep ve şikayetlerini siyasal sisteme yansıtma siyasa oluşum sürecinin en başından itibaren siyaset aracılığı ile gerçekleşmektedir. Siyasa sürecini inşa edecek arzu ve menfaatlerin şekillendireceği ilk siyasal yapıyı parlamento oluşturmaktadır.³⁴ Bu bağlamda ortaya çıkan siyasette temsil kavramı yurttaşın ya da grubun daha büyük toplulukları temsil etmesi demektir. Siyasal temsil yönetici ve yönetilen ilişkisidir ve bu ilişki yurttaşların duygu ve düşüncelerinin ifade edilerek teminat altına alınmasını sağlamaktadır.³⁵

2. Seçme ve Seçilme Sisteminin Demokratik İlkeleri

2.1. Eşitlik İlkesi

Seçme ve seçilme hakkı içinde ifade edilen bu ilke tek bir kişinin tek bir oy kullanabilmesinden ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu ilke seçimlerde her bireyin sadece bir ve eşit oy kullanabilmesini gerekli kılmaktadır. Bir ülkenin seçim sisteminde eşitlik ilkesi göz ardı edilmiş ise o ülkenin siyaseti demokrasi anlamında eksik kalmaktadır.³⁶ Eşitlik ilkesinin göz ardı edildiği dönemlerde bir kişi birden fazla oy hakkı kullanabilmiştir. Mesela; 1893 senesinde Belçika Anayasasına göre 35 yaşında evli ve evlat sahibi olan yurttaşlar ile senede en az 5 frank vergi ödeme imkânı olan yurttaşlara birden çok oy kullanma hakkı verilmiştir. Belçika'daki bu örnek gibi İngiltere'de 1948 senesine kadar birden fazla oy kullanma hakkı geçerli olmuştur. Demokrasinin beşiği olarak tanımlanan Fransa'da ise I. Dünya Savaşı yıllarında doğumlarının azalmasından dolayı nüfusun artışı sağlamak adına aile erkeklerine, çocukları ve eşleri adına da oy kullanma hakkı tanınmıştır.³⁷

2.2. Genel Oy İlkesi

Vatandaşların seçmen olma hakkının, eğitim, meslek, mal varlığı, ırk ve cinsiyet özelliklerinden ötürü kısıtlanmasını engelleyen seçim ilkesi olarak kabul edilmektedir. Batı demokrasisinde genel oy ilkesinin başlangıcı, seçmen kriter ve haklarının genişletilmesi 19. yüzyıl sonlarında gerçekleşebilmiştir. Ancak unutulmamalıdır ki

³⁴ Ersin Kalaycıoğlu, *Çağdaş Siyasal Bilim*, s. 373-374.

³⁵ Andrew Heywood, *Siyaset Teorisine Giriş*, s. 287.

³⁶ Emine Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, Nobel Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2014, s. 64.

³⁷ Tunçer Karamustafaoğlu, *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1970, s. 130-131.

Batı'daki bu gelişme sadece erkek vatandaşlar için geçerli sayılmıştır. Kadınların oy hakkına sahip olabilmesi 20. yüzyılın ilk yıllarında gerçekleşebilmiştir.³⁸

2.3. Bireysellik İlkesi

Bu ilkeye göre oy kullanma hakkına sahip olan yurttaşlar kendisine ait bir oyu başkasına devredememektedir. Bu sebeple vatandaşın kendi arzu ve isteği ile sandık başına giderek oyunu bizzat kendisinin kullanması bireysellik ilkesinin gereği olarak kabul edilmektedir. Seçimin bireyselliği 1789 Fransız Devrimi'nden kaynaklanmaktadır. Buradan sebeple yurttaş yapılan seçimlerde oy kullanırken özel kuruluşların, ekonomik ve sosyal topluluk üyeleri olarak değil yurttaşlık bağı ile bağlı olduğu genel siyasal topluluğun bir üyesi olarak hareket etmektedir. Seçimin bireyselliği ilkesinde de anlaşılması gereken bu şekilde ifade edilmektedir.³⁹

2.4. Gizlilik İlkesi

Gizlilik ilkesi yurttaşın sahip olduğu oy hakkını üzerinde bir baskı hissetmeden kullanabilmesi anlamını taşımaktadır. Gizlilik ilkesi seçim serbestliğinin ön koşullarından biri olarak kabul edilmektedir. Çünkü yurttaşın oy kullanırken özgür olması baskı ve uygunsuzluklardan uzak olması anlamını taşımaktadır. Oyun gizli kullanılması seçim sistemi açısından olması gereken bir durumdur ancak 19. yüzyıl son dönemlerine kadar Batı'da oy şekli açık olarak uygulanmıştır. Siyasal sistemlerdeki hâkim güçler uzun yıllar gizlilik ilkesine karşı direnmişlerdir. Batı'da gizli oy ilkesi Fransa'da 1852, İtalya'da 1859, İngiltere'de 1872, Belçika'da 1877, ABD'de ise 1888 senelerinde kabul edilmiştir. Türkiye'de ise gizli oy ilkesi, açık sayım ilkesi ile 1948 yılında düzenlenen 5258 sayılı seçim kanunundaki düzenleme ile ilk kez 1950 yılı seçimlerinde uygulanmıştır. Oy sistemindeki gizlilik ilkesinin hukuki anlamda iki ön koşuluna dikkat çekmek gerekmektedir. Bu koşullardan birincisi resmi mühürlü oy zarfının kullanılmasıdır. İkincisi ise kapalı oy hakkını gerçekleştirebilmek adına ayrı bir oy kullanma kabininin bulunmasıdır.⁴⁰

2.5. Serbestlik İlkesi

Seçimlerde kullanılan oyun serbestliği ilkesi demokratik bir siyasal sistemin tanınması gereken en önemli unsur olarak kabul edilmektedir. Öyle ki bu ilke aynı zamanda oy kullanımının gizliliği ilkesinin de ön koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır.

³⁸ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 305.

³⁹ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 312.

⁴⁰ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 316-317.

Yurttaş serbestlik ilkesinden hareketle, her türlü baskı ve korkudan uzak bir şekilde başka bir yurttaş etkisi altına almayarak, istediği adaya oy hakkını vererek kullanabilmektedir. Türkiye’de seçim ile ilgili düzenlenen kanun neticesinde 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu’nun 2. maddesinin 2. fıkrasına göre “*seçmen oyunu tam bir serbestlik ile kendisi kullanır*” ifadesi seçim sistemindeki serbestlik ilkesinin önemini net bir şekilde ortaya koymaktadır.⁴¹

3. Seçme ve Seçilme Sisteminde Kısıtlılık

3.1.Servete Bağlı Kısıtlılık

Servete bağlı kısıtlılık ifadesi belli bir maddiyata sahip olan yurttaşlara oy kullanma hakkının tanınması demektir. Meşruti monarşi yönetimlerinin ortaya çıktığı dönemlerde toprak sahibi olmayanların veya vergi vermeyenlerin oy kullanma hakkı olmamıştır. Bu kısıtlılık oy kullanma hakkını sadece zengin kesime vermekte ve siyasal seçimlerde fakir olanların oy kullanma hakkı olmadığını ifade etmektedir.⁴²

3.2.Cinsiyete Bağlı Kısıtlılık

Cinsiyete bağlı kısıtlılık servete bağlı olan kısıtlılığa göre çok daha uzun süre etki göstermiştir. Bu kısıtlılığa göre kadınların seçme ve seçilme hakkı bulunmamaktadır. 18. yüzyıl ile başlayan mücadele sonrasında kadınlar oy kullanma hakkını kazanmışlardır. Cinsiyete bağlı kısıtlılık kalkmadan evvel yalnızca belli bir yaşa gelmiş olan erkeklerin oy kullanma hakkı bulunmuştur.⁴³

3.3.Irka Bağlı Kısıtlılık

Irka bağlı kısıtlılık hali renk ve mezhep ayrımcılığı sonucu olarak etkisini göstermiştir. Ulus devlet inşası ile özellikle ırk ve mezhep ayrımcılığı yapan rejimler de bu kısıtlılık hali öne çıkmış ve ne yazık ki bu durumun ortadan kaldırılması uzun bir süreç sonucunda gerçekleşebilmiştir.⁴⁴

⁴¹ Emine Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 72.

⁴² Tanju Tosun & Ali Onur Tepeciklioğlu, *Siyasi Partiler, Siyasal Katılım ve Propaganda, Siyaset Bilimi* (ed. Halis Çetin), Orion Kitabevi, Ankara 2012, s. 315.

⁴³ Tanju Tosun & Ali Onur Tepeciklioğlu, *Siyasi Partiler, Siyasal Katılım ve Propaganda, Siyaset Bilimi* (ed. Halis Çetin), s. 315.

⁴⁴ Tanju Tosun & Ali Onur Tepeciklioğlu, *Siyasi Partiler, Siyasal Katılım ve Propaganda, Siyaset Bilimi* (ed. Halis Çetin), s. 315.

3.4.Eğitime Bağlı Kısıtlılık

Eğitime bağlı kısıtlılık durumu eğitim düzeylerine göre yurttaşların oy kullanma hakkına sahip olabilmesidir. Bu sebeple okuma yazma bilmeyen yurttaşlar oy kullanma hakkına sahip olamamıştır. Buna karşılık belli bir eğitim seviyesine sahip olan yurttaşlar ise oy kullanma hakkına sahip olmuşlardır.⁴⁵

4. Seçme ve Seçilme Sisteminde Seçme Yeterliliği

4.1.Vatandaş Olma

Toplumlarda vatandaşlık hakkı kişileri devlete yönelik hukuki ve siyasal anlamda ilişkilendiren bir bağ olarak kabul edilmektedir. Yurttaşlık hakkı aynı zamanda bireylere siyasal hak ve özgürlüklerden de faydalanmayı beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda siyasal hakları elde eden yurttaş için seçme ve seçilme hakkı bir görev olarak tanımlanmaktadır.⁴⁶

4.2.Seçme Yaşı

Hukukta kişi olarak tanımlanan bireylerin bu haklarını kullanmaları için ise bazı koşulları yerine getirmesi beklenmektedir. Seçme hakkının kullanılabilmesi için her ülke yurttaşlarına alt bir yaş sınırı tanınmış ve bu bağlamda çocuklar seçme hakkını kullanma açısından bu yaş sınırının altında kalmıştır. Seçimlere seçmen olarak katılma yaşının yüksek tutulmasının ardında siyasal bir amaç gözetilmektedir. Örneğin; muhafazakâr partiler seçme yaşının yüksek olmasının doğruluğunu savunmaktadır.⁴⁷ Türk siyasal hayatına baktığımızda muhafazakâr bir siyasal parti olarak nitelendirilebilecek olan AKP, 2015 senesinde “T.C. Anayasasında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifinde” seçilme yaşının düşürülmesini önermiş ve bu öneri neticesinde 7 Kasım 1982 tarihli ve 2709 numaralı kanunda yer alan 76. maddedeki 25 olan seçilme yaşı 18’ e düşürülmüştür.⁴⁸ Bu bağlamda muhafazakar siyasal partilerin seçme ve seçilme yaşını artırma arzusunun Türkiye için uygulanabilir olmadığı gözlemlenmektedir.

⁴⁵ Tanju Tosun & Ali Onur Tepeciklioğlu, *Siyasi Partiler, Siyasi Katılım ve Propaganda, Siyaset Bilimi* (ed. Halis Çetin), s. 315.

⁴⁶ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 487.

⁴⁷ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 487.

⁴⁸ TBMM Başkanlığı, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=1301, (ET: 20.05.2019).

4.3.Kısıtlı Olmamak

Anayasada hak ve özgürlüklerden faydalanma ehliyetine sahip olunmasına rağmen bazı nedenlerden ötürü kısıtlanarak haklarını kullanamayan yurttaşlar da vardır. Bu durumda olan yani kısıtlı olan yurttaşlara oy hakkı verilmemektedir. Üstelik kamu hizmetlerinden yasaklı olan ve bazı suçları işleyen kimselere de oy kullanma hakkı tanınmamaktadır.⁴⁹

4.4.Mesleki Görev Nedeni ile Oy Kullanamama

Bazı meslek gruplarının dünyanın ortak normu olarak kabul edilecek şekilde oy kullanma hakkı sınırlandırılmaktadır. Örneğin; askerlerin hem komutanları tarafından baskı altında kalabileceği düşüncesi ile hem de siyaset ile ordu arasındaki ilişkinin mesafeli tutulmasının gerekliliği açısından oy kullanmaları yasaklanmıştır.⁵⁰

5. Seçim Sistemleri

5.1. Tek Dereceli Seçim Sistemi

Tek dereceli seçim sisteminde seçmenler bir aracı etkiye ihtiyaç duymadan doğrudan temsilci ya da yönetici kimseleri seçebilmektedir. Modern siyasal düzende tek dereceli seçim sistemi kabul edilmiş olsa bile bazı ülkelerde nadir dahi olsa çift dereceli seçim sistemi uygulanmaktadır. Tek dereceli seçim sisteminin daha demokratik bir seçim sistemi kabul edilmesinin nedeni olarak seçmenlerin herhangi bir aracı etkiye maruz kalmadan özgür iradesini ortaya koyabilmesi gelmektedir. Ki bu yüzdende demokrasi açısından özellikle çift dereceli seçim sistemine göre daha gelişmiş bir sistemi ortaya koymaktadır. Siyasi tarihler incelendiğinde genellikle toplumların seçim sistemleri çift dereceli sistemden tek dereceli sisteme yönelik olmuştur. Türkiye’de 1946 yılında değişen seçim kanunu ile tek dereceli seçim sistemi benimsenmiş öncesinde ise çift dereceli seçim sistemi uygulanmıştır. Ancak günümüz sistemlerde de çift dereceli sistemin uygulanışını görmek mümkün olmaktadır. Örneğin; ABD’de gerçekleştirilen devlet başkanı seçimleri çift dereceli olarak gerçekleşmekte seçmenler ilk olarak Başkan’ı belirleyecek delege üyelerini seçmektedir. İlk etapta seçilen bu delegeler ise ikinci etapta Başkan’ı seçerek belirleyebilmektedir. Örneğin; Fransa’da da

⁴⁹ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 487.

⁵⁰ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 487.

senato mensupları il genel meclisi ve belediye meclis üyeleri tarafından seçilmektedir. Böylece seçimler iki aşamalı yani çift dereceli olarak gerçekleşmektedir.⁵¹

5.2. Çift Dereceli Seçim Sistemi

Çift dereceli seçim sistemlerinde seçmen yurttaşlar ilk olarak yönetilenleri belirleyecek olan delegeleri seçim yolu ile seçmektedir. İlk etapta belirlenen delegeler ikinci aşamada yönetilenleri seçmektedir. Çift dereceli seçim sistemi hem temsilde eşitsizliğe neden olmakta hem de genel oy sonrası ortaya çıkan neticeyi farklı olarak hafifletmektedir. Bu sebeple çift dereceli seçim sistemi tek dereceli seçim sistemine göre daha az demokratik bir sistem olarak kabul edilmektedir.⁵²

5.3. Çoğunlukçu Seçim Sistemi

Çoğunlukçu seçim sisteminde en çok oy elde eden aday ya da adayların seçimine dayanan basit bir sistem olarak tanımlanabilmektedir. Bu sistem tek tur olarak gerçekleştiriliyorsa basit çoğunluk önemlidir eğer iki turlu sistem uygulanıyorsa birinci etapta seçilebilmek adına kullanılan ve geçerli oyların salt çoğunluğunu elde etmek gerekmektedir. Bu aşama ardından çoğunluğa sahip olan aday ya da adaylar için ikinci etapta basit çoğunluk uygulanmaktadır. İkinci etaptaki sayımlara birinci tura katılanlar dışında yeni adaylar katılamamaktadır. Çoğunluk sistemi dar bölge ya da geniş bölge olarak uygulanmaktadır. Dar bölge sistemi (tek adlı çoğunluk sistemi) İngiltere’de uygulanan seçim sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Geniş bölge sistemi (liste esasına dayalı çoğunluk sistemi) ise Türkiye’de 1946 ile 1961 yılları arasında uygulanmış seçim sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵³

5.3.1. Dar Bölge Tek Turlu Çoğunlukçu Sistem

Tek turlu çoğunlukçu sistem en eski ve en basit seçim sistemi olarak kabul edilmektedir. Bu sistem hem yasama organının hem de devlet başkanının belirleneceği seçimlerle kullanılabilir. Bu sistem yaygın olarak İngiltere’deki Avam Kamarası seçimlerinde, Singapur’da devlet başkanlığının belirlenmesi seçimlerinde, Kanada ve Hindistan’da yapılan genel seçimlerde kullanılmaktadır. Tek turlu çoğunlukçu sistem genel olarak iki partililiği ve çoğunluk partilerinin hükümet kurmasını desteklemektedir.

⁵¹ Davut Dursun, *Siyaset Bilimi*, s. 349.

⁵² Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 487.

⁵³ Yaşar Gürbüz, *Karşılaştırmalı Politik Sistemler*, Filiz Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul 2007, s. 15-16.

Muhallif grup olarak sadece ana muhalefet partisinin meclis içinde temsili mümkün olabilmektedir.⁵⁴

Tek turlu çoğunlukçu sistemin ana vatanı olarak İngiltere'yi söylemek mümkündür. Bu sisteme göre parlamentonun oluştuğu milletvekili sayısı ne kadar ise o kadar seçim çevresine ayrılmıştır. Ayrılan seçim bölgelerinden birer adet milletvekili çıkarılmaktadır. Belirlenen bu seçim çevresi içinden en fazla oy alan kişi seçimi kazanmaktadır. Bu sistemde basit çoğunluk yeterli olmaktadır ve mutlak diye tanımlayabileceğimiz çoğunluk arayışı olmamaktadır. Ayrıca seçimler tek turda gerçekleşmekte ve sonlandırılmaktadır. Dar bölge tek turlu çoğunlukçu seçim sisteminde iki partili sistem ve iki kollu bir demokrasi ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar İngiltere'de bazı denemeler yapılmış ve üçüncü partiler oluşmuş olsa dahi sistem iki partiden fazla partiye izin vermeyerek bu durumu engellemiştir. Tek turlu çoğunlukçu sistemi olumlu ve olumsuz yönleri açısından ele almak son derece faydalı olacaktır. Sistemin olumlu yönü olarak ilk olarak basit oluşunu söylemek mümkün olacaktır. Çok karmaşık hesaplamalara gerek kalmadan en çok oyu alan adayın kazandığı resmi olarak kabul edilmektedir. İstikrar açısından da faydalı yanlarının olduğu kanısını savunan araştırmacılar da mevcuttur. Uzun dönem iki kanatlı ve ılımlı bir hava yaratan siyasal ortam mevcut olacağı için istikrarın devamının bu etkiler ile doğru orantılı olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca koalisyonlu bir yönetime gerek kalmaması da olumlu olarak kabul edilebilmektedir. Diğer taraftan dar bölgenin esas olması seçmen yurttaş ile seçilen kimseleri birbirine karşı yakınlaştırmaktadır. Ayrıca belirlenen seçim çevrelerinin küçük olması seçim kampanya ve propaganda faaliyetlerinin daha uygun bir ekonomik maliyet çıkarmasına katkı sağlamaktadır. Ancak tüm bu olumlu özelliklerin yanında sistemin sıkıntılı olduğu olumsuz etkilerde mevcuttur. İlk olarak bu sistem temsilde adalet ilkesine uygun olmamakta siyasal partilerin elde ettikleri oylar ile bunun sonucunda kazanılan parlamento sandalyeleri arasında orantısızlık oluşmaktadır. Çünkü bu sistemde öne çıkarılan “küp kanunu” ile siyasal partilere verilen oyların birbirine oranı A/B olarak kabul edildiğinde parlamentodaki elde edilen sandalye oranı ise A^3/B^3 olarak hesaplanmaktadır. Kısa bir örnek ile açıklamak gerekirse; %80 ve %20 oy oranı almış iki siyasal partinin birbirine oranı $80/20 = 4/1$ 'dir. Elde edilen sandalye oranı ise $4^3/1^3 = 64/1$ şeklinde olacaktır. Sonuç olarak böyle bir durumda temsilde adalet ilkesi zedelenmektedir. Ayrıca belirlenen seçim çevrelerinde, eşit seçmen sayısının

⁵⁴ Hasret Dikici Bilgin, *Seçimler ve Seçim Sistemleri, Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar*, (ed. Sabri Sayarı & Hasret Dikici Bilgin), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, s. 152.

belirlenmemesi, oy miktarları ile elde edilen sandalyeler arasında bir dengesizliğin yaşanmasına neden olabilmektedir. Diğer bir olumsuzluk olarak ise, yerel bölgede ön plana çıkan, zengin ve saygınlık kazanmış kimselerin seçilmesine neden olabilmektedir. Böylece yürütülen seçim kampanyaları bireysel olarak çatışmalara da dönüşebilmektedir. Son olarak ise seçilen kimseler güçlü oldukları düşüncesi ile parti içindeki disiplini zayıflatabilme ihtimali de olabilmektedir.⁵⁵

5.3.2. Dar Bölge İki Turlu Çoğunlukçu Sistem

Tek turlu çoğunlukçu sistemin iki partiyi önerdiği gibi iki turlu çoğunlukçu sistem ise çok partili sistemini önermektedir. Tek turlu çoğunlukçu sistem ile iki turlu çoğunlukçu sistem etkileri birbirlerine benzememektedir. Dahası iki turlu çoğunlukçu sistemin etkisini net bir şekilde göstermek çok zor bir yöntemdir. 1945 yılına kadar Fransa’da uygulanmış olan bu sistem günümüzde uygulanmayacak kadar eski bir sistem olarak kabul edilmektedir. Fransa haricindeki diğer ülkelerin çoğunluğu ise yirminci yüzyıl başlarında iki turlu çoğunlukçu sistemi kullanmamaya başlamışlardır.⁵⁶

İki turlu çoğunlukçu sistemde ilk etapta oyların yarısından fazlasını mevcut adayların alması beklenmektedir. İlk turda kullanılan oyların çoğunluğunu herhangi aday alamaz ise belli bir oy oranının üstündeki adaylar ikinci turda tekrar oylamaya tabi tutulmaktadır. Yapılan ikinci turda en fazla oy alan aday seçimi kazanmış kabul edilmektedir.⁵⁷ İki turlu çoğunlukçu sistemin temsilci ülkesi olarak, bu sistemi 1945 yılına kadar kullanmış olan, Fransa kabul edilebilmektedir. Bu sistem tek turlu çoğunluk sistemindeki gibi basit çoğunluğu kabul etmeyerek daha nitelikli bir çoğunluğun olmasını kabul etmektedir. Fransa’daki uygulamaya göre seçim çevresinde olan seçmen sayısının 4/1’inden az olmama koşulu ile, ilk turda kullanılan geçerli oylar içinden mutlak çoğunluğu kazanan aday seçilmiş olarak kabul edilir. Fransa’da uygulanan bu yöntem “balotaj” denilmektedir. İkinci turda ise ilk turda en az %12,5 oy oranı elde eden adaylar katılmaktadır. İki turlu çoğunlukçu sistemin olumlu yönlerine bakıldığında seçmen ve seçilen yakınlaşması burada da ortaya çıkmaktadır. Ayrıca seçilen kimselerin %50’yi geçmesi ya da bu orana yakın çoğunluklarla belirlenmesi toplumsal bir destek açısından da motivasyon sağlamaktadır. Sistemin olumsuz yönlerine baktığımızda ise, seçim öncesi ve seçim sonrası ittifakların oluşmasını teşvik edebilmektedir. Böylece

⁵⁵ Tuncay Önder, *Seçim Sistemleri, Siyaset*, (ed. Mümtaz’er Türköne), Lotus Yayınevi, İstanbul 2013, s. 295-296-297.

⁵⁶ Maurice Duverger, *Siyasi Partiler*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 1986, s. 315-316.

⁵⁷ Hasret Dikici Bilgin, *Seçimler ve Seçim Sistemleri, Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar*, (ed. Sabri Sayarı & Hasret Dikici Bilgin), s. 152.

koalisyon hükümetlerinin kurulması durumu ortaya çıkacaktır. Ayrıca iki türlü seçim sistemi hem seçim dönemini hem de yapılacak olan seçimin maliyetini artırabilmektedir.⁵⁸

5.4.Nispi Temsil Seçim Sistemi

Çoğunlukçu sistemin eksik ve hatalı kısımlarını göz önüne alarak geliştirilen nispi sistem, ilk olarak seçime katılan tüm siyasal partilere yönelik oy ile orantılı temsiliyet olanağı tanımaktadır. Bu sistemde ön planda olan temsilde adalet olmuştur.⁵⁹ Nispi temsil sistemleri, çoğunluk sistemleri ile karşılaştırıldığı zaman temsilde adalet ilkesi daha uygun bir sistem olarak kabul edilmektedir.⁶⁰ Ancak nispi sisteminde farklı uygulamalarının varlığı yeni nispi sistem uygulama hesaplamalarını ortaya çıkarmıştır. Nispi temsil sistemi “geniş bölge” esasına göre belirlenen seçim çevresinden birden çok temsilci seçilmektedir. Nispi temsil sisteminin aşağı yukarı bütün uygulamaları listeli seçim olarak gerçekleşmektedir. Listeli seçimlerde ilk grupta “seçim sayısı” ve “artık oy” esasına göre ikinci grupta ise “artık oy bırakmayan” nispi temsil sistemleri yer almaktadır.⁶¹ Listeli nispi temsil sisteminde seçim çevreleri tüm siyasal partilerin her birinden birden çok aday belirlenecek şekilde oluşturulmaktadır. Bu uygulama her ilin bir seçim çevresi olarak belirlenmesini gerektirmiştir. Böylece her ilden seçilen aday sayısının illerin nüfusuna göre orantılı şekilde dağıtılması esas olmuştur. Bu uygulama ile büyük illerden küçük illere oranla daha fazla aday belirlenmektedir. Seçim öncesinde siyasal partiler seçim çevrelerinden ne kadar milletvekili belirlenecekse o kadar aday göstermektedirler. Yurttaşlar ise oy hakkını kullanma aşamasında sadece istedikleri partiye oy kullanırlar. Kullanılan oy, oy verilen partinin bütün adaylarının desteklendiği anlamı taşımaktadır. Partilerin kazandıkları oylar netleşince oylar bazı bölme işlemlerine uygun olarak bölünmektedir. Bu aşamada d'Hondt, Klasik Sainte-Lague, Sainte- Lague sistemi gibi farklı yöntemler kullanılabilmekte ve bu farklı kullanım siyasal partilerin milletvekili bulundurma sayılarında farklılıklara neden olabilmektedir.⁶²

⁵⁸ Tuncay Önder, *Seçim Sistemleri, Siyaset*, (ed. Mümtaz'er Türköne), s. 297-298.

⁵⁹ Tuncay Önder, *Seçim Sistemleri, Siyaset* (ed. Mümtaz'er Türköne), s. 298.

⁶⁰ Ahmet Demirel ve Sezgi Durgun, *Temsiliyet ve Seçimler, Siyaset Kavramlar, Kurumlar ve Süreçler* (Ed: Yüksel Taşkın), İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 371.

⁶¹ Tuncay Önder, *Seçim Sistemleri, Siyaset* (ed. Mümtaz'er Türköne), s. 298.

⁶² Ahmet Demirel ve Sezgi Durgun, *Temsiliyet ve Seçimler, Siyaset Kavramlar, Kurumlar ve Süreçler* (Ed: Yüksel Taşkın), s. 371.

5.4.1. Nispi Temsil Seçim Çevresi Kavramı

Seçim çevresi, seçimi uygulayan ülkenin, toprak genişliği, yereldeki değişkenleri, demografik yapısı, sosyal ve ekonomik değişkenleri, aday ve seçmen arasındaki iletişimi göz önüne alarak seçim bölgelerine ayrılmasına denilmektedir. Türk anayasasında genel bir ifade ile her il bir seçim çevresi olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında bir ülkenin tek bir seçim çevresi olarak kabul edilmesi de mümkün olmaktadır. Örneğin; Hollanda parlamentosu üyeleri doğrudan halk tarafından seçilmiş olan İkinci Meclis seçimlerinde tüm ülke tek bir seçim çevresi olarak görülmektedir.⁶³

5.4.2. Nispi Temsil Seçim Kotası Yöntemi

Nispi temsil seçim kotasına yöntemini, seçim çevresinde kullanılmış olan geçerli oy sayısının, belirlenecek milletvekili sayısına bölünmesinin sonucu ile elde edilmektedir. Kısacası seçim çevresindeki oy sayısı, mevcut siyasal partilerin elde ettikleri geçerli oy sayısı içerisinde kaç adet var ise seçime katılmış her siyasal parti o kadar milletvekili kazanmış olacaktır.⁶⁴

Örneğin; geçerli oy sayısının 100.000, belirlenecek milletvekili sayısının ise 4 olacağını ve A partisinin 25.000, B partisinin 50.000, C partisinin 10.000, D partisinin 15.000 oy aldığını kabul ettiğimizde ilk aşama olarak seçim kotası belirlenecek ardından da partilerin aldıkları oy oranınca kazanacakları milletvekili sayısı hesaplanacaktır. Buna göre;

Seçim Kotası = Kullanılan Geçerli Oy Sayısı / Milletvekili Sayısı

Seçim Kotası = 100.000 / 4 = 25.000 oy

A partisi 25.000, B partisi 50.000, C partisi 10.000, D partisi 15.000 verilerinden hareketle;

A partisi 1 vekil, B partisi 2 vekil, C partisi 0 vekil, D partisi 0 vekil elde etmiştir. Bu aşamada ortaya çıkan artık oylar için “artık oy hesaplama yöntemi” geliştirilmiştir. İlerleyen bölümlerde “artık oy hesaplama yöntemi” açıklanacaktır.

Yukarıda açıklanan basit seçim kotası dışında “Hagenbach-Bischoff”, “İmperial” ve “Droop” kota yöntemleri de kullanılmaktadır. Kısaca açıklamak gerekirse;

⁶³ Davut Dursun, *Siyaset Bilimi*, s. 352.

⁶⁴ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 494.

Hagenbach-Bischoff kota yöntemi;

H-B Kotası= Kullanılan geçerli oy sayısı / Milletvekili sayısı + 1 şeklinde hesaplanmaktadır.

İmperial kota yöntemi;

İmperial Kotası= Kullanılan geçerli oy sayısı / Milletvekili sayısı + 2 şeklinde hesaplanmaktadır.

Droop kota yöntemi;

Droop Kotası= Kullanılan geçerli oy sayısı / Toplam sandalye sayısı + 1 + 1000 şeklinde hesaplanmaktadır.⁶⁵

Bu hesaplamalar ardından ortaya çıkan artık oy sorunu artık oy yöntemi ile dağıtılmaktadır.

5.4.3. Nispi Temsil Değişmez Tek Sayı Yöntemi

Nispi temsil değişmez tek sayı yöntemine göre seçim öncesinde ülkedeki bütün seçim çevrelerinde uygulanması için yasa koyucu tarafından değişmez ve tek olarak bir sayı belirlenmektedir. Örneğin; her 40.000 oy için bir temsilci belirleneceği önceden belirlenmektedir. Bu belirlemeye göre siyasal partilerin seçim çevrelerinde kazandıkları oy sayısı içinde daha önce belirlenen değişmez tek sayının kaç kere olduğu tespit edilir ve bu tespite göre o çevrede seçime katılan siyasal parti o kadar milletvekilliği kazanmış olur. Böylece belli bir seçim bölgesinde çıkacak olan milletvekili sayısı önceden belirlenmiş olacaktır.⁶⁶

5.4.4. Nispi Temsil Ulusal Bölüm Sayısı Yöntemi

Nispi temsil ulusal bölüm sayısı yöntemine göre ülkede kullanılmış olan geçerli oyların toplamı ülkede belirlenecek olan milletvekili sayısına bölünmesi ile ulusal bölüm sayısı bulunmaktadır. Ardından listenin elde ettiği oy sayısı, ulusal bölüm sayısını ne kadar içeriyor ise o kadar temsilci çıkarma hakkını kazanacaktır. Ancak bu yöntemin olumsuzluğu ulusal bölüm sayısı yönteminin ülke düzeyinde elde edilen seçim sonuçlarının alınmasından uzun zaman sonra uygulanabilirliğidir. Nispi temsilin

⁶⁵ Bülent Özgül, *Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye'deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2002, s. 72-73.

⁶⁶ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 494.

uygulandığı ülkelerde seçime katılacak olan siyasal partilerin sayısı oldukça fazla olması bu yöntemler ile milletvekilliğinin belirlenmesinde hesaplanan sayının her zaman tam sayı olmaması artık oy sorununu bir kere daha göz önüne sermiştir.⁶⁷

5.4.5. Nispi Temsil En Yüksek Artık Yöntemi

Nispi temsil en yüksek artık yöntemine göre küçük partiler korunmaktadır. Öyle ki siyasal partilerin sahip olduğu geçerli oy sayısı, seçim sayısına ya da değişmez tek sayıya bölünür. Bu bölünme ardından artık oylar milletvekilleri en çok artık oyu olan partilere, artık oyların büyükten küçüğüne göre sıralanmaktadır. Seçim sayısı ya da değişmez tek sayıya ulaşamayan, ilk etapta da hiç milletvekilliği kazanamayan küçük siyasal partilerin elinde bulunan artıklar ile açıkta kalan milletvekilliğini elde etme hakkına sahip olabilmışlerdir.⁶⁸

5.4.6. Nispi Temsil En Yüksek Ortalama Yöntemi

En yüksek ortalama yönteminde ilk olarak seçime katılan tüm partilere aldıkları oy oranları seçim sayısına veya değişmez sayıya kaç defa ulaşmış oluyorsa o kadar sandalye bırakılır. Tüm listenin seçim sayısına veya değişmez tek sayıya göre elde ettiği sandalye sayısına bir sandalye daha eklenir. Böylece tüm listenin aldığı oy verisi elde edilen sayıya bölünerek bir ortalama oluşturulur. Ortaya çıkan ortalama göre en yüksek olan parti artık oy olan milletvekilliğini kazanmış olmaktadır.⁶⁹

Bu anlatımlara göre örneğin; geçerli oy sayısı 400.000, seçilecek milletvekili sayısı 8, seçime katılan parti sayısı ise 5 olarak kabul edildiğinde ve A partisi 90.000, B partisi 100.000, C partisi 30.000, D partisi 70.000, E partisi 110.000 oy kazandığını varsaydığımızda ilk olarak seçim kotası belirlenecektir.

$$\text{Seçim Kotası} = 400.000 / 8 = 50.000 \text{ oy}$$

1. Aşama

$$\text{A partisi } 90.000 = 1 \text{ vekil}$$

$$\text{B partisi } 100.000 = 2 \text{ vekil}$$

$$\text{C partisi } 30.000 = 0 \text{ vekil}$$

$$\text{D partisi } 70.000 = 1 \text{ vekil}$$

⁶⁷ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 494.

⁶⁸ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 495.

⁶⁹ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 495.

E partisi $110.000 = 2$ vekil

Bu durumda 2 artık oy ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan artık oy için gerçekleştirilecek yeni aşamada partilerin aldıkları oyların, ilk aşamada kazandıkları vekil sayısına 1 eklenerek yeni bir bölme sonucuna varılmaktadır. Buna göre;

2. Aşama

A partisi $90.000 / 2 = 45.000$

B partisi $100.000 / 3 = 33.333$

C partisi $30.000 / 1 = 30.000$

D partisi $70.000 / 2 = 35.000$

E partisi $110.000 / 3 = 36.666$ elde edilmiştir.

Bu son sonuçlar ile en yüksek oy elde eden A partisine ve E partisine ilk hesaplanan “artık oylar” eklenir. Son verilere göre;

A partisi $90.000 = 1$ vekil + 1 vekil (artık oy)

B partisi $100.000 = 2$ vekil

C partisi $30.000 = 0$ vekil

D partisi $70.000 = 1$ vekil

E partisi $110.000 = 2$ vekil + 1 vekil (artık oy) olarak hesaplanmıştır.

5.4.7. Nispi Temsil Milli Artık Yöntemi

Milli artık yöntemi seçim çevresinde gerçekleştirilen ilk etapta vekil dağılımının ardından siyasal partilerin artık oyların milli ölçekte değerlendirilmesi yöntemine verilen isimdir. Bu aşamada önemli olan husus “Milli Seçim Kotası” oluşturmaktır. Ülke genelinde toplanan tüm artık oyların, açıkta kalmış olan vekil sayısına bölünmesi sonucunda “milli seçim kotası” bulunmaktadır. Bunun ardından eğer artık kalır ise en yüksek artık oyu olan siyasal partilere ya da artık oyların büyükten küçüğe göre sıralanmasına göre milletvekillikleri arasında paylaşımın yapıldığı yöntem olarak tanımlanabilmektedir.⁷⁰

⁷⁰ Bahar Üste, *Türkiye’de Seçim Sistemi Arayışları- Bir Alternatif Model*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1999, s. 74.

5.4.8. Nispi Temsil En Yüksek Oy Yöntemi

En çok oy yöntemine göre açıkta kalan vekil sayısı en çok oyu almış siyasal partilere verilmekte ve artık oyun sayısı önemli olmadığı için bu yöntem ile büyük siyasal partilerin faydası gözetilmektedir.⁷¹

5.4.9. Nispi Temsil Sistemi Uygulamaları

5.4.9.1.d'Hondt Yöntemi/Sistemi

Belçikalı Matematik Profesörü Hondt adı ile anılan bu sistem en yüksek ortalama verileri ile aynı sonuçları vermektedir. Profesör bu sistem ile artık oylar sorununu milletvekilliklerinin listeler arasında tek bir işlemde bölüştürülmesini bularak çözümlenmiştir. Buna göre; siyasal partilerin aldıkları geçerli oylar, belirlenecek milletvekili sayısına göre saptanan bir ortak sayıya bölünmüştür. Ortak sayı siyasal partinin aldığı oy verisinde kaç kere var ise siyasal parti o kadar milletvekili kazanmış olmaktadır. Bu durumda kısacası siyasal partilerin seçim çevresinde kazandıkları oylar ilk olarak 1'e, ardından 2'ye ve sırası ile (1, 2, 3, 4) o seçim çevresinden çıkarılacak milletvekili sayısına kadar bölünmektedir. Elde edilen sayılar en büyükten en küçüğe doğru, o seçim çevresinden seçilecek milletvekili sayısına denk gelen basamağa kadar inilmektedir. O inilen basamaktaki sayı ortak bölen olarak kabul edilir ve bu bölen ile tüm siyasal partilerin oyları bölünür. Böylece çıkarılacak milletvekili sayısı bulunur.⁷²

Bu açıklamalara göre durumu örneklendirecek olursak; geçerli oy sayısını 100.000, seçilecek milletvekili sayısını 4, seçime katılan siyasal parti sayısını 4, A partisi 19.000 oy, B partisi 35.000 oy, C partisi 42.000 oy, D partisi 4.000 oy olarak kabul ettiğimizde ilk etapta seçim kotası belirlenecektir. Buna göre;

Seçim Kotası = $100.000/4 = 25.000$ oy olacaktır.

Tablo 1.1. d'Hondt sistemi örnek veri tablosu

	A Partisi	B Partisi	C Partisi	D Partisi
1	19.000	35.000	42.000 (1)	4.000
2	19.000	35.000 (2)	21.000	4.000

⁷¹ Bahar Üste, *Türkiye'de Seçim Sistemi Arayışları- Bir Alternatif Model*, s. 74.

⁷² Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 495.

3	19.000	17.500	21.000 (3)	4.000
4	19.000 (4)	17.500	14.000	4.000

Yukarıda açıklaması yapılan d'Hondt sistemi bölme yöntemine çerçevesinde oluşturulan örnek veri tablosunun sonucuna göre; A partisi 1 vekil, B partisi 1 vekil, C partisi 2 vekil, D partisi ise 0 vekil elde etmiştir.

5.4.9.2.Klasik Sainte-Lague Sistemi

Klasik d'Hondt sisteminin küçük partiler için uygun olmaması, küçük partileri koruma amaçlı yeni bir sistemin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu arayışların ardından ortaya çıkarılan yeni sistem ise Klasik Sainte-Lague sistemi olarak adlandırılmaktadır. Klasik Sainte-Lague sisteminde siyasal partilerin elde ettikleri oylar, tek sayılara (1, 3, 5, 7) bölünmektedir. Bu bölünmenin asıl amacı artık oyun ortaya çıkmasını engellemek veya azaltmak olarak belirtilmiştir. Öyle ki eldeki verinin daha büyük sayılar ile bölümünden ortaya çıkacak olan paylar daha az olacağından, küçük partilerin bu payları yakalama imkânı daha yüksek görülmektedir. Küçük partilerin oylarının hakkını gözeten bu Klasik Sainte-Lague sistemi bölme işleminin gerçekleşmesi ve eldeki payların büyükten küçüğe sıralanarak milletvekilliklerinin siyasal partiler arasında dağıtımı aşamasında d'Hondt sistemi ile de benzerlik göstermektedir.⁷³

Buna göre geçerli oy sayısı 100.000, seçilecek milletvekili sayısı 4, seçime katılan parti sayısı 4 olarak belirlenen ve A partisi 24.000 oy, B partisi 40.000 oy, C partisi 16.000 oy, D partisi 20.000 oy olan bir örneklem grubunda ilk olarak seçim kotası belirlenecektir.

Seçim Kotası = $100.000/4 = 25.000$ oy olacaktır.

Tablo 1.2. Klasik Sainte-Lague sistemi örnek veri tablosu

	A Partisi	B Partisi	C Partisi	D Partisi

⁷³ Hikmet Sami Türk, "Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 23, (2006), s. 75-112.

1	24.000 (2)	40.000 (1)	16.000	20.000 (3)
3	6.666	13.333 (4)	5.333	6.666
5	4.800	8.000	3.200	4.000
7	3.428	5.714	2.285	2.857

Klasik- Sainte-Lague sistemine göre hesaplanan ve bu hesaplama sonrasında oluşturulan veri tablosuna göre; A partisi 1 vekil, B partisi 2 vekil, C partisi 0 vekil, D partisi ise 1 vekil elde etmiştir.

5.4.9.3.Sainte- Lague Sistemi

Sainte-Lague sistemi, İskandinav ülkelerinde uygulandığı için İskandinav seçim sistemi olarak da anılmaktadır. Bu sistemde İskandinav ülkeleri, küçük ve marjinal partilerinde meclise girebilmelerini istikrarsızlık olarak algılanmasının önüne geçebilmek adına ilk bölümleri 1,4 olarak belirlemişlerdir. Bunun sonucunda Sainte-Lague sisteminin İskandinav ülkelerince uygulanışında bölünler, 1,4, 3, 5, 7, 9 ... olarak belirlenmekte ve milletvekillikleri dağılıncaya dek bölme işlemi bu sıralama ile devam etmektedir.⁷⁴

Bu bağlamda geçerli oy sayısı 100.000, seçilecek milletvekili sayısı 4, seçime katılan parti sayısı 4 olarak belirlenen ve A partisi 48.000 oy, B partisi 15.000 oy, C partisi 27.000 oy, D partisi 10.000 oy olan bir örnekleme ilk olarak seçim kotası belirlenecektir. Buna göre;

Seçim Kotası = $100.000/4 = 25.000$ oy olacaktır.

Tablo 1.3. Sainte-Lague sistemi örnek veri tablosu

	A Partisi	B Partisi	C Partisi	D Partisi
1.4	34.285 (1)	10.714	19.285 (2)	7.142
3	16.000 (3)	5.000	9.000	3.333

⁷⁴ Hikmet Sami Türk, *Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih*, s. 75-112.

5	9.600 (4)	3.000	5.400	2.000
7	6.857	2.142	3.857	1.428

Sainte-Lague sistemi hesaplamasına göre; A partisi 3 vekil, B partisi 0 vekil, C partisi 1 vekil, D partisi 0 vekil elde etmiştir. Görüldüğü üzere bu sistem küçük partileri değil büyük partileri desteklemektedir.

5.4.9.4. Türk Sistemi

5.4.9.4.1. 1,5 ile Başlayan Yarımşar Aralı Aritmetik Dizi ile Bölme

Bu sistem ile Sainte-Lague sisteminin tersi bir yöntem uygulanmakta ve sonucunda da büyük partiler için avantajlı bir durum oluşturulmaktadır. Bu sistem ile çoğunluk hükümeti desteklense dahi aynı zamanda güçlü bir muhalif siyasal partiyi de oluşturmaktadır.⁷⁵ Bu seçim sisteminde bölme işlemleri 1.5, 2, 2.5, 3 şeklinde ilerletilerek yapılmaktadır.

Bu bağlamda geçerli oy sayısının 140.000, belirlenecek milletvekili sayısının 5, seçime katılan siyasal parti sayısının 4 olduğu bir örneklem grubunda, A partisi 28.000 oy, B partisi 34.000 oy, C partisi 42.000 oy ve D partisi 36.000 oy elde etmiş olduğu kabul edildiğinde;

$$\text{Seçim Kotası} = 140.000 / 5 = 28.000 \text{ oy}$$

Tablo 1.4. 1,5 ile başlayan yarımşar aralı aritmetik dizi ile bölme sistemi örnek veri tablosu

	A partisi	B partisi	C partisi	D partisi
1.5	18.666 (5)	22.666 (3)	28.000 (1)	24.000 (2)
2	14.000	17.000	21.000 (4)	18.000
2.5	11.200	13.600	16.800	14.400
3	9.333	11.333	14.000	12.000

⁷⁵ Bahar Üste, *Türkiye’de Seçim Sistemi Arayışları- Bir Alternatif Model*, s. 80.

Yukarıda açıklaması yapılan “1.5 ile başlayan yarımşar aralı aritmetik dizi ile bölme” sistemine göre oluşturulan örnek veri tablosuna göre, A partisi 1 vekil, B partisi 1 vekil, C partisi 2 vekil ve D partisi 1 vekil elde etmiştir.

5.4.9.4.2. Azalan Tam Sayılı Aritmetik Dizi ile Çarpma

Bu sistem ile siyasal partilerin herhangi bir seçim bölgesinden elde edeceği milletvekili sayısı 5, 4, 3, 2, 1 şeklinde azalan aritmetik bir dizi ile çarpılmaktadır. Bu uygulanan yöntem, büyük partilerin yararına küçük partilerin ise zararına bir durum ortaya çıkarmaktadır.⁷⁶

Bu bağlamda oluşturulacak olan örneklem verisine göre, geçerli oy sayısının 200.000, belirlenecek milletvekili sayısının 5, seçime katılan parti sayısının ise 5 olduğunu, A partisinin 60.000 oy, B partisinin 30.000 oy, C partisinin 50.000 oy, D partisinin 46.000 oy ve E partisinin 14.000 oy elde ettiğini kabul edildiğinde;

$$\text{Seçim Kotası} = 200.000 / 5 = 40.000 \text{ oy}$$

Tablo 1.5. Azalan tam sayılı aritmetik dizi ile çarpma sistemi örnek veri tablosu

	A partisi	B partisi	C partisi	D partisi	E partisi
5	300.000 (1)	150.000	250.000 (2)	233.000 (4)	70.000
4	240.000 (3)	120.000	200.000 (5)	184.000	56.000
3	180.000	90.000	150.000	138.000	42.000
2	120.000	60.000	100.000	92.000	28.000
1	60.000	30.000	50.000	46.000	14.000

⁷⁶ Bahar Üste, *Türkiye’de Seçim Sistemi Arayışları- Bir Alternatif Model*, s. 82.

Yukarıda açıklaması yapılan “azalan tam sayılı aritmetik dizi ile çarpma sistemi” çerçevesinde oluşturulan örnek veri tablosunun sonucuna göre; A partisi 2 vekil, B partisi 0 vekil, C partisi 2 vekil, D partisi ise 1 vekil, E partisi ise 0 vekil elde etmiştir.

5.5. Çoğulcu Seçim Sistemi

Çoğulculuk düşüncesi ilk etapta John Locke ve C. L. Montesquieu dönemleri olarak erken dönem liberal siyaset felsefesine dek uzanmaktadır. Ancak bu düşünceye yönelik ilk sistematik katkı James Madison tarafından yapılmıştır. J. Madison’ın fikirlerine göre çoğulculuk, “kuvvetler ayrılığı”, “çift meclislilik” ve “federalizme” esas alan çoğunlukçu sisteme karşı azınlık menfaatlerini ve siyasal haklarını güvence altına alan bir yönetim sistemi olarak tanımlanmaktadır. Çoğulculuk düşüncesi, diğer bir kullanımı ile plüralizm kavramı, çeşitliliklere ve farklılıklara saygı duymayı gerektirmektedir. Ancak bu kavram farklı uygulamalarda hem normatif hem de deskriptif anlamlarında kullanıldığı için karışık bir tanım ortaya çıkarmaktadır. Normatif anlamı ile çeşitliliklerin ve farklılıkların sorunsuz bir şekilde bireysel özgürlüğü anlama ve yaşatma amacı olarak açıklanabilmektedir. Deskriptif anlamı ile birden fazla alana hitap etmekte ve siyasal çoğulculuk, kültürel çoğulculuk, moral çoğulculuğu gibi farklı tanımlamaların ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır. Siyasal çoğulculuk açısından ele alacak olursak, iktidarın ya da siyasal erkin dağılımı ile ilgili bir kavramdır. Siyasal erkin belli bir grubun ya da yönetici sınıfının elinde bulunmadığı tam tersine sosyal toplumda siyasal erkin dengeli bir şekilde yayılmış olacağı anlamını taşımaktadır. Çoğulcu siyasal bakış açısına göre tüm yurttaşlar istedikleri gruba üye olabilmektedirler. Oluşan bu grupların siyasal yönetime ulaşma hakkı bulunmakta ve eşitliğe yakın bir durum söz konusu olmaktadır.⁷⁷

Sonuç olarak çoğulculuk düşüncesi muhalefetin varlığı ve niteliği ile ilişkilidir. Bu aşamada muhalefet siyasal erkten farklı olan duygu ve düşüncelerini ifade ederek görevini yerine getirecektir. Çoğulculuk farklılıkların bir arada yaşayabilme potansiyeli olduğu için muhalefetin varlığı son derece önemli olmuştur. Çoğulculuk sisteminde gerçekleştirilecek olan seçimlerde de siyasal sistemin gerçekliği ve seçimin doğruluğu demokrasi açısından büyük önem taşımaktadır.

⁷⁷ Andrew Heywood, *Siyasetin Temel Kavramları*, s. 252-253.

5.6. Karma Seçim Sistemleri

5.6.1. Çoğunluk Yöntemi Ağırlıklı Karma Seçim Sistemi

Bu karma sistemde tek türlü çoğunlukçu anlayış hüküm sürmektedir. Çoğunlukçu sistemin ortaya çıkan olumsuzluklarını en aza indirgeyebilmek adına alternatif olarak üretilmiş olan bu karma sistemin başlıca çeşitleri “Sınırlı Oy, Devredilmez Tek Oy ve Yığmal Oy” olarak kabul edilmektedir. Sınırlı oy yönteminde seçmen yurttaş seçimi çevresinde, o bölgeden belirlenecek milletvekili sayısından daha az tercih yapma hakkı tanınmaktadır. Bu yöntem ile seçmen yurttaş oy pusulasına serbest sayıda aday ismi yazamamaktadır. Böylece güçlü olarak görünen siyasal parti daha az aday göstermek zorunda kalmakta ve bu durumda da güçlü siyasal partiler bazı milletvekilliklerini küçük partilere bırakmak zorunda kalabilmektedir. Devredilmez oy sisteminde ise, belirlenecek olan adaylardan sadece bir tanesinin adını yazma hakkı tanınmaktadır. Yığmal oy sisteminde ise tüm seçmen yurttaş, çok üyeli seçim çevrelerinde belirlenecek milletvekili sayısı kadar oy kullanma hakkı tanınmaktadır. Ayrıca seçmen yurttaş bu hakkını arzuladığı şekilde kullanabilmektedir. Kısacası yurttaş tüm oy hakkını bir aday içinde kullanabilmekte ya da hakkını farklı adaylar arasında dağıtabilmektedir.⁷⁸

5.6.2. Nispi Temsil Yöntemi Ağırlıklı Karma Seçim Sistemi

Nispi sistemin olumlu ve olumsuz yönlerinde dengeyi sağlayabilmek adına üretilmiş olan “nispi temsil yöntemi ağırlıklı karma sistemlerin” başlıca çeşitleri olarak “Birleşik Listeli Nispi Temsil Sistemi, Çift Oylu Alman Seçim Sistemi, Onda Bir ve Kontenjan Barajlı Türk Seçim Sistemi” karşımıza çıkmaktadır. Birleşik listeli nispi temsil sistemi 9 Mayıs 1951 tarihli kanun Fransa’da çoğunluk ile nispi seçim sistemini kaynaştırmayı uygun görmüştür. Ancak ilerleyen yıllarda bu amaç merkez partilerin güçlendirilmesi amacı haline gelmiştir. Bu sisteme göre il seçim bölgesinde listeli seçim kabul edilmiş ve seçim öncesi birleştirilmiş listeler sunulması kabul edilmiştir. Birleştirilmiş listeler sunmuş olan siyasal partiler kullanılmış olan geçerli oyun salt çoğunluğunu kazandıklarında o seçim çevresinden belirlenecek tüm milletvekilliklerini kazanmış olarak kabul edilmektedir. Çift oylu Alman seçim sisteminde ise, seçmen yurttaşların hem adaya hem de siyasal partilere oy vermesi mümkün kılınmıştır. Kontenjan ve onda bir barajlı Türk sistemi ise, 1987 ve 1991

⁷⁸ Emine Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 128-129.

milletvekili genel seçimlerinde uygulanmış ve ardından 27.10.1995 tarih ve 4125 sayılı kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.⁷⁹

Nispi temsil yöntemi ağırlıklı karma sistemler de oluşturan listelerin milletvekilliğinden pay almak isteyenler için aşmaları gereken oy barajı oluşturulabilmektedir. Bu uygulama bazı ülkelerde nüfus oranına göre hesaplanmakta bazıları ise %3 ya da %4 gibi değişik oranlarla sınırlandırılabilir. Bu oluşturulan listeler içinden mutlak çoğunluğu elde eden adaylar milletvekilliklerin hepsini alma hakkına sahip olmaktadır. Milletvekillikler sayıca en yüksek ortalama usulüne göre verilir ve öte yandan aktarılabilir tek oy ile seçim katsayısını aşan her aday seçilmiş kabul edilmektedir. Seçim katsayısı, geçerli kabul edilen oy sayısının milletvekili sayısına +1 ile elde edilen sayıya bölünerek ve bu sonuca +1 eklenerek bulunmaktadır.⁸⁰

5.6.3. Dengeli Karma Sistemler

Dengeli karma seçim sistemlerinde nispi temsil sistemi ile çoğunlukçu sistem aynı ağırlığa sahip olmaktadır. Bu sistemde ülke geneli birden fazla seçim çevresine bölünmekte ve ortaya çıkan her seçim çevresinden en çok oyu elde eden siyasal parti, o seçim çevresindeki milletvekilliklerine ayrılmış olan tüm sayıyı kazanmış sayılmaktadır. Kalan siyasal partilerin kazandığı oylar ise ulusal seviyede toplanmakta ve geriye kalan milletvekilliği sayısının nispi temsil sistemi oranınca dağıtımı yapılmaktadır. Bu karma sistem, temsilde adaleti, seçmen ve seçilen arasındaki özgürlükçü ortamı hedeflemekte ve uzlaşa sağlamak için mücadele etmektedir.⁸¹

6. Seçim Sistemleri ile Siyasal Partilerin İlişkisi

Seçim sistemleri genel bir tanı ile seçimlerin nasıl yapılması gerektiğini ortaya koyan kurallar bütünüdür. Seçimlerin nasıl yapılacağı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Seçim sistemleri ya da seçimler üzerinde tartışmaların yaşanmasına neden olan bu farklılıklar kimi ülkelerde tek adayın desteklenmesi veya istenilen adayların isimlerinin bir kâğıda yazılması şeklinde olmakta kimi zamanda bir siyasal parti seçerek siyasal katılma haklarını kullanmaları ile olmaktadır. Seçim sistemlerinin

⁷⁹ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 359-361-363.

⁸⁰ Bahar Üste, *Türkiye’de Seçim Sistemi Arayışları- Bir Alternatif Model*, s. 85.

⁸¹ Bahar Üste, *Türkiye’de Seçim Sistemi Arayışları- Bir Alternatif Model*, s. 86-87.

toplumsal ve siyasal hayatın bu denli yansımasının olması siyaset bilimci M. Duverger tarafından “üç sosyolojik kanun” şeklinde sınıflandırmasına neden olmuştur. Bu kanuna göre seçim sistemleri ve siyasal parti ilişkisini “nispi temsil seçim sistemi, iki turlu tek adlı seçim sistemi ve tek turlu çoğunlukçu seçim sistemi” olarak açıklamıştır.

Bu üç sosyolojik kanuna göre açıklanan nispi temsil seçim sistemi her siyasal partinin aldığı oy oranınca meclis içinde söz hakkı elde etmesini öngördüğü için çok partili siyasal dönemi teşvik etmektedir. Her partinin aldığı oy oranınca söz hakkına sahip olabilmesi meclis yapısını içinde siyasal partilerin sayısını artırmakta ve demokrasi adına daha uygun bir zemin hazırlamaktadır. Bu seçim sistemi toplumsal ölçüde mevcut tüm siyasal düşünceleri ve ideolojileri yansıttığı için ve yurttaşın kullandığı oylarında kaybolmasını engellediği için toplumsal yapıda kutuplaşmanın olmasını engellemektedir. Nispi temsil seçim sisteminde siyasal partiler birbirlerinden bağımsız ve özgür bir nitelik taşımaktadır. Seçim öncesi hazırlık evresinde siyasal partilerin birleşerek hareket etmesine uygun ortam yaratmamakta dolayısıyla her siyasal parti kendi propagandasını yürütebilmektedir. Bu seçim sisteminde yurttaş kişilerden çok siyasal partilere bağlılık gösterdiği için ve parti programı göz önünde bulundurularak oy verildiği için bağımsız adayların ön plana çıkması güçleşmektedir. Ayrıca siyasal partinin ön planda olması parti içi disiplin ve bağlılığın kuvvetlenmesini gerektirmektedir. İki turlu tek adlı seçim sistemlerinde de çok partilik önemlidir. Seçimlerin iki tur ile sonuçlandırılması ilk turda aday olanların seçilebilmesi açısından salt çoğunluğun yeterli olabilmesi tüm siyasal partilerin ideolojilerini ve programlarını anlatabilecekleri uygun ortamı yaratmaktadır. Bu sistemde birbirine yakın olan siyasal partilerden birinin ikinci tura kalabilmesi diğer siyasal partinin kendilerini desteklemeleri açısından önemli bir süreci oluşturmaktadır. Bu nedenle özellikle birbirine yakın programlara ve ideolojilere sahip olan siyasal partilerin karşılıklı olarak bağımsız hareket etmemesini gerektirmektedir. Tek turlu çoğunlukçu seçim sisteminde ise siyasal parti sayısı daha az olmaktadır. Üstelik bu seçim sistemlerinin uygulandığı siyasal ortamlarda daha çok iki partili bir sistem görülmektedir. Bu sistemde iki turlu seçim sistemlerinin aksine siyasal partiler birbirlerinden bağımsızca hareket edebilmektedir.⁸²

Çoğunlukçu seçim sistemi temsiliyet açısından incelendiğinden en güçsüz seçim sistemi olarak nitelendirilmektedir. Çünkü bu seçim sisteminde oy kullanan yurttaşın

⁸² Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 374.

arzusu tam manası ile yansıtılmamakta iktidarı kazanan siyasal partinin menfaatleri gözetilmekte ve meclis içinde alınan oydan daha fazla bir temsiliyet hakkı kazanılmaktadır. Örneğin; İngiltere’de 2001 senesinde yapılan seçimlerde İşçi Partisi %40 oy oranı ile meclis içinde %63’lük bir kazanım elde etmiştir. Muhafazakârlar ise %31 oy oranı ile mecliste %25 kazanım elde etmiş, Liberal Demokratlar ise %18 oy oranı ile meclisin %8’ini kazanabilmiştir. Çoğunlukçu seçim sisteminde alınan oy oranı ile bu oranların meclise yansması açısından büyük farklar oluşmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere iki partili veya tek partili çoğunlukçu seçim sistemleri ülkedeki yurttaşın isteklerini meclise tam olarak yansıtamamaktadır. Bu seçim sistemine ters olarak nispi temsil seçim sistemleri ise temsilci sistem olarak kabul edilmekte ve oransallık temelinde seçimde adaleti oluşturabilmektedir.⁸³

⁸³ Andrew Heywood, *Siyaset*, s. 266-267.

İKİNCİ BÖLÜM

1945-1960 ARASI TÜRK SİYASAL YAPISI VE UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİNİN ANALİZİ

1. Tek Partili Dönem Siyasal Yapısı

Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan ve resmi olarak 1945 ancak fiili olarak 1950 senesine kadar devam eden siyasal süreç "Tek Partili Dönem" olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde öne çıkan en önemli olay siyasal açıdan ideolojik çeşitliliğin ve buna bağlı olarak da çoğulcu siyasal düşüncenin göz ardı edilmesi olmuştur. Tek Partili Dönem'in en net özelliklerinden biri olarak yeni kurulan ülkenin birçok açıdan çağdaş medeniyet seviyesine ulaşabilmesi adına bir takım modernleşme çalışmalarını yürütmüş olması gelmektedir. Bu aşamada yapılması gereken ilk şey geleneksel kurum, kültür ve moderniteyi birbiri ile harmanlamak olacaktır. Cumhuriyet devri modernleşme faaliyetlerinde siyasal yeniliklerinde yapılması gerekmektedir. Bu açıdan çok partili sürece geçiş çok defa denenmiş ancak beklenen toplumsal ve siyasal tepki alınamamıştır. Bu sebeple ilk olarak 17 Kasım 1924 günü "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" kurulmuştur. Ali Fuat Paşa, Sabit Sağıroğlu, Kazım Paşa, Adnan Bey, Rauf Bey ve İsmail Canbulat'ın kurucuları arasında yer aldığı bu yeni partinin yönetim kurulu başkanlığına Kazım Paşa, ikinci başkanlığa ise Rauf Bey ve Adnan Bey kabul edilmiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kuruluşunun ardından bir program ilan etmiş ve bu programa göre hem siyasal hem de iktisadi açıdan liberalizmin benimsendiği açıklanmıştır.⁸⁴ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının resmi bir yayın organı bulunmamakta ancak İstiklal, Son Telgraf, Tevhid-i Efkâr ve Vatan gazeteleri partiyi birçok açıdan desteklemiştir.⁸⁵ Ancak partinin kuruluşundan yaklaşık olarak bir yıl geçmesinin ardından 1925 senesinde Doğu Anadolu bölgesinde "Şeyh Sait İsyanı" ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu isyanı bastırabilmek adına "Takrir-i Sükûn Kanunu" çıkarılmıştır. Kanunun çıkarılmasına takiben yönetime muhalefetlik eden basın yayın organlarının kapatılmasına karar verilmiştir. Bu siyasal olaylara muhalif tavır sergileyerek dikkatleri üzerine çekmiş olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılmasına karar verilmiştir. Böylece çok partili süreç sona ermiş ve Cumhuriyet Halk Fırkasının sürdüreceği tek partili dönem devam etmiştir.

⁸⁴ Cemil Koçak, *Siyasal Tarih 1923-1950, Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, (ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, 10. Baskı, İstanbul 2008, s. 140.

⁸⁵ Vahdettin Engin, *Hesaplaşma: Atatürk ve Muhalefet Arasındaki İktidar Mücadelesinde Son Hamle İzmir Suikastı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 21.

İkinci çok partili deneme sürecine kadar sosyal alanda reformlar devam etmiş ve kılık kıyafette, alfabede, dil ve tarihte birtakım yenilikler yapılmıştır. Ancak toplumsal alanda devam eden devrimleşme hareketi aynı zamanda iktisadi alanda da yenileşmeyi gerektirmiştir ancak 1929 yılında yaşanan ekonomik kriz Türkiye’yi de etkilemiştir. Bu dönemde hayata geçirilen denetimsiz iktisadi, siyasal, toplumsal politikaları, Mustafa Kemal değiştirebilmek için çok partili siyasal hayatı ikinci kere denemek istemiştir. Mustafa Kemal özellikle konu ile yakından ilgilenmiş ve Fethi Okyar’ın 1930 senesinde Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurması için destek olmuştur. Çok partili siyaseti deneme süreci böylece başlamış olsa dahi bu deneme başarılı olamamış, halkın büyük bir bölümünün Serbest Cumhuriyet Fırkası etrafında örgütleniyor olması hoş karşılanmamış ve aynı günlerde Menemen Hadisesinin başlaması tıpkı Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası gibi Serbest Cumhuriyet Fırkasının da kendini fesih ederek kapanmasına neden olmuştur.⁸⁶ Böylece 2. kez hayata geçirilmiş olan çok partili siyasal dönem denemesi başarısız olmuş ve bu süreç 1945 Milli Kalkınma Partisi’nin (MKP) kuruluşuna kadar devam etmiştir.

10 Kasım 1938 günü Atatürk’ün hayatını kaybetmesinin ardından TBMM’de gerçekleştirilen seçimlerin ardından oy birliği ile İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Ardından 25 Ocak 1939 günü Celal Bayar yerine Refik Saydam Başbakan olmuş ve 1942 senesinde hayata veda edene kadar bu durum devam etmiştir.⁸⁷ Türkiye’de bu siyasal olaylar yaşanırken dünya ikinci bir savaşın eşiğine gelmiş ve 1937 ile 1945 yılları arasında II. Dünya Savaşı yaşanmıştır.

II. Dünya Savaşı’nın devam ettiği süreçte etkilerinin olumsuz olarak ülkelere yansımaları özellikle iktisadi alanda hissettirdikleri Türkiye’nin farklı alternatifleri üretmesini sağlamıştır. Türkiye her ne kadar fiili olarak savaşa katılmamış olsa dahi sonradan resmi bir statü ile Almanya’ya savaş açması seferberliğin ilan edilmesine ve ülkedeki erkek nüfusun silâh altına alınmasına neden olmuştur. İlan edilen seferberlik sonrası tarım alanındaki ihtiyaçların sağlanamaması, büyük toprak sahibi kimselerin ziraatta fiyat kontrolü yapmasına ortam hazırlamıştır. Tüm bunlar yaşanırken karaborsa, enflasyon ve hayat pahalılığının artması yurttaşlar arasında hoşnutsuzluğun tırmanışını artırmıştır. İlk etapta II. Dünya Savaşı’nın yarattığı olumsuz koşullara ve iktisadi sorunlara çözüm üretebilmek adına 1940 senesinde “Milli Korunma Kanunu” kabul

⁸⁶ Mahmut Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 15.

⁸⁷ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Arkadaş Yayınevi, 4. Baskı, Ankara 2010, s. 394.

edilmiştir. Ekonomik sorunlara çözüm üretebilmek adına çıkarılan bu kanun ile devletin elde ettiği geniş yetkiler özellikle özel sektörün devlet kontrolü altına alınmasını sağlamıştır. Refik Saydam Hükümeti dönemindeki bu kanun, dönemin olumsuz etkilerini sonlandıramamış aksine karaborsacılık her gün artarak devam etmiştir. Savaş dönemindeki gelir dağılımında adaletsizliğe karşı düzenlemelerin yapılması, sosyal adaletin sağlanması ve geliri yüksek kişilerden vergi toplanabilmesi için yeni programlar oluşturulmuştur. Bu programlara göre, şehirlerdeki zengin kimselerden “Varlık Vergisi”, kırsalda yaşayan zengin kimselerden de “Toprak Mahsulleri Vergisi” alınması kararlaştırılmıştır.⁸⁸ Fakat savaş yıllarında uygulamaya konulmuş olan Varlık Vergisi ve savaşın ardından siyaseti meşgul etmiş olan “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” hem ülkenin genel toplumsal ortamındaki hem de Cumhuriyet Halk Partisi içindeki büyük toprak sahibi kimseleri ve zengin iş insanlarını bu durumlara muhalif etmiştir.⁸⁹ Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile gerçekleştirilmek istenen Türkiye’deki sosyal demokrasi ilkesini ilerleterek halkçılık ilkesinin etkisini arttırmak olmuştur. Bu kanuna göre, dağıtıma dahil olan araziler; hazine, vakıf ve belediyelerin malı olan topraklar ve 5.000 dönümden büyük olan çiftliklerden belirlenerek kamu malı olacaktır. Bu alanlar karşılanması planlanan ihtiyaç için yeterli olmaz ise 2.000 dönümlük arazi, yani orta büyüklük olarak kabul gören çiftlikler de kamu malı olacaktır (madde 14, 15, 16). Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun 17. maddesine göre nüfus hangi alanlarda yoğun ise o alanlara karşı geniş yetkiler içermektedir. Nüfus yoğunluğunun olduğu alanlarda devlete, vakıflara ve belediyelere ait olan toprak arazisi gerekli ihtiyacı karşılayamaz ise, kiracılar ve tarım işçilerinin işlettiği 2.000 ya da daha az dönüm olan arazi de kamu malı yapılacaktır. Malın sahibi olan kimse, topraklarının sınırları içindeki alandan 50 dönümü kendine ait olarak belirleyebilmiştir.⁹⁰

Bu kanun ile yapılmak istenen asıl düşünce topraksız köylüyü toprak sahibi yapabilmektir fakat bu uygulama ile toprak ağalarının toplumsal ve siyasal etkinlikleri, bulundukları bölgelerde yerel iktidar merkezi olma durumlarını ortadan kaldırmak, yerel iktidar gücüne sahip kimselerin bu yöntem ile merkezi iktidar üzerindeki eleştirel etkilerini ortadan kaldırmak hedeflenmiştir. Sonuç olarak feodal veya yarı feodal olarak kabul edilebilecek yapıları ortadan kaldırmak ana hedeflerden biri haline gelmiştir.⁹¹

⁸⁸ Cemil Koçak, *Siyasal Tarih 1923-1950, Çağdaş Türkiye 1908- 1980* (ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul 2008, s. 127-224.

⁸⁹ Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı: Türkiye’de Seçimler ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 46-47.

⁹⁰ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 208.

⁹¹ Çetin Yetkin, *Karşı Devrim 1945-1950*, Kilit Yayınları, Ankara 2017, s. 208.

Toprak kanunu, sadece topraksız köylüye toprak alanı verme amacı gütmemiştir. Bu kanunla gerçekleştirilecek olan toprak dağıtımı, yapılması öngörülen büyük bir düzenlemenin sadece bir bölümü olmuştur. Toprak dağıtımına ek olarak, tarımsal verimliliğin arttırılması, toprağın bakımı, kırsal kesim nüfus gelirinin fazlaşması kısacası tarım sektörünün milli iktisat içinde sosyal ve ekonomik açıdan bütünleşmesini oluşturmaktır.⁹² Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, toplumdaki tüm kesimi ilgilendiren kanundur ve bu yüzden ki siyasal erke yönelik eleştirilerin artmasına neden olmuştur. TBMM’de konu ile ilgili görüşmelere başlandığında kanun içindeki madde 17 çok fazla eleştirilmiş ve Adnan Menderes başta olmak üzere toprak ağası olan vekiller düşüncelerini dile getirmiştir. Bu maddeye karşı eleştiri seslerinin yüksek çıkmasının nedeni orta büyüklükte toprak sahibi kişilerin yok olacağı düşüncesi olmuştur.

II. Hasan Saka Hükümetinde Tarım Bakanı olarak görevlendirilen Cavit Oral, o tarihlerde “Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı ve Geçici Komisyon Raporu” hakkında yapılan konuşmalarda meclis kürsüsünden dönem iktidarına eleştirilerini şu şekilde ifade etmiştir: “madde 17 sadece toprakla uğraşan insanları değil tüm iş hayatını durgunluğa uğratacak ve bu durgunluk ortamı hem huzursuzluğa hem de telaşa neden olacaktır. Çünkü bu maddeye göre, ülkenin herhangi bir yerinde toprak kamulaştırılmaya başladığı anda diğer bölgelere bu kamulaştırma hizmeti gidene kadar orada yaşayan toprak sahibi kimseler bir bilinmezlik yaşayacak ve bu bilinmezlik güvensizlik ortamı yaratacaktır. Dolayısı ile güvensizlik ortamında toprağının bakımı yapmayacak ve bu nedenle tarım işi için güvence elde edemeyecektir. Ürün veremeyen toprak ise değer kaybettiği zaman toprak sahibi kimseler bu topraklarını satamayacaklardır.”⁹³

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu için görüşmeler Meclis’te sürerken, 1945 senesinde Bütçe Kanunu görüşmeleri de mecliste gündem olmuştur. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmeleri devam ederken ön plana çıkan muhalif sesler Bütçe Kanunu görüşmelerinde de etkili olmuş, CHP milletvekilleri Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Emin Sazak hükümetin işlevini ve iktisadi programlarını eleştirmişlerdir.⁹⁴ Parti içindeki muhalif tarafa oylama esnasında Celal Bayar ve Fuat Köprülü de katılmıştır. Yapılan oy işlemine 373 milletvekili katılmış, 368 vekil olumlu

⁹² Beşir Hamitoğulları, “Türkiye’de Toprak, Toprak Reformu ve İktisadi Kalkınma”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, C. 21, S. 1, Ankara 1966, s. 21-46.

⁹³ TBMM, Tutanak Dergisi, D. VII, C. 17, 14. 05. 1945, s. 59-84.

⁹⁴ Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı: Türkiye’de Seçimler ve Siyaset*, s. 309.

oy kullanmıştır. Ancak 5 vekil ise ret oyu kullanmıştır.⁹⁵ Siyasetteki artan bu muhalif ses içinde ön plana çıkan Bayar, Menderes, Koraltan ve Köprülü, iç siyasal ortamdaki bu olaylara yönelik 7 Haziran 1945 günü Meclis Grubu'na “Dörtlü Takrir” sunmuşlardır. Bu takrir ile siyasal erkin çaba ve gayreti ile çok partili siyasetin başlamasının gerekliliği dile getirilmiştir. Fakat “Dörtlü Takrir” iktidar tarafından kabul görmemiş ve ilerleyen günlerde Menderes ve Köprülü'nün Vatan gazetesindeki demeçlerinde muhalif tavırlarını sürdürmelerinden ötürü CHP'den bu iki isim ihraç edilmişlerdir. Koraltan'ın da aynı akıbeti yaşamasının sonrasında Bayar, ilk aşamada vekillikten ardından da parti üyeliğinden istifa etmiştir. İşte bu Dörtlü Takrir'i meclise taşıyan ve imzası bulunan vekiller 7 Ocak 1946 günü DP'yi kurmuşlardır. Ancak unutulmamalıdır ki üçüncü çok partili sistem denemesinin ilk kurulan muhalif partisi MKP olmuştur.

2. Çok Partili Dönem Siyasal Yapısı

Türk siyasal hayatında çok partili dönem 1945 MKP'nin kurulması ile başlamış olsa dahi çok partililiğin işlerlik kazanması 1946 yılında DP'nin kurulması ile mümkün olmuştur.

2.1. Siyasal Partilerin Kurulması ve Çok Partililiğe Geçiş

MKP 18 Temmuz 1945 günü, Nuri Demirağ öncülüğünde kurulmuş ve böylece Türk siyasetinde çok partili devir başlamıştır. 5 Eylül 1945 günü icraatlarına resmi olarak başlayan MKP, devletçilik ilkesine karşı liberal bir program oluşturmuş, tek dereceli seçim sistemlerini savunmuş, nispi temsil sistemine geçilmesinin gerekliliğini vurgulamış ayrıca iki meclisli yapının oluşmasını ve cumhurbaşkanının halk tarafından sadece bir dönem için seçilmesini savunmuşlardır.⁹⁶ MKP, 1946 yılı seçimleri ve sonrasında yerel ve genel seçimlere katılmış, fakat bu seçimlerde başarı elde edememiştir. Parti, kurucusu Nuri Demirağ'ın iktisadi gücü ile ilk aşamada dikkat çekmiştir ama DP'nin kuruluşu ile arka plana itilmiştir. Nuri Demirağ, 1954 senesinde DP'den bağımsız aday olmuş ve TBMM'ye girmiştir. 1957 senesindeki ölümünün ardından parti gücünü iyice yitirmiş ve 1958 senesinde kapanmıştır.⁹⁷

⁹⁵ Mahmut Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*, s. 27.

⁹⁶ Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı: Türkiye'de Seçimler ve Siyaset*, s. 311.

⁹⁷ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 182.

DP 7 Ocak 1946 günü Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından resmi olarak kurulmuştur. DP'nin kuruluşu, 1946 yılında bu siyasal partiye katılarak siyasete adım atmış ve bu yıllarda çeşitli bakanlıklarda görev almış, Samet Ağaoğlu tarafından anılarında “DP, şehirlerin büyük iş adamları ve nüfuzlu aydınlarından ilçelerin eşrafına, büyük toprak sahiplerine kadar halkı maddi manevi baskı altında tutanların teşkilatı haline gelmiş ve devleti totaliter bir sistemle idareye almış CHP'ne karşı köylü, işçi, esnaf, yeni fikir ve görüşlerin etkisi altında genç aydınlar ve bunların aralarında Halk Partisi'nden çeşitli nedenlerle ayrılanların el ele bir ayaklanması olarak doğmuştur.”⁹⁸ şeklinde anlatılmıştır.

Çok partili siyasetin öne çıkan partisi, Demokrat Parti'nin simgesi “DP” ve halk dilindeki adı “Demir Kırat” olmuştur. DP'nin hükümete verdiği ve yayımlanan tüzüğüne göre “Parti Başkanı”, “Genel Yönetim Kurulu” ve “Merkez Haysiyet Divanı” olmak üzere merkezde üç organ vardır. Bu organların hepsini Büyük Kongre'nin seçmesi konusunda karar kılınmıştır.⁹⁹ 1946 yılı DP programı madde 1, 2, 3 ve 4'e göre, demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla devam edeceği, Türkiye'de en uygun devlet şeklinin “cumhuriyet” olduğu, milli irade ve halkın çıkarlarının ve hukuk eşitliğinin önemli olduğu vurgulanmıştır.¹⁰⁰ Kısacası genel çerçevede DP programına göre temel amaç “demokrasi”, ekonomi de “karma ekonomi”, devletle özel teşebbüsün birbirini tamamlaması için de “liberal devletçilik” olmuştur.¹⁰¹ DP kurulduğu ilk dönemde gücünü tüm toplumsal gruplara yer veren halk kitlelerinden almıştır. DP'ye yönelik bu olumlu tavrın nedeni ise, geniş halk kitlelerinin CHP'ne muhalif olmalarının yanında DP'nin de tüm toplumsal grupları mutlu edecek yeni bir siyasal örgütlenme ortamı yaratacağı düşüncesi olmuştur.¹⁰² DP'nin ilan edilen tüzüğünün 43. maddesine göre, yapılacak olan büyük kongre vaktine kadar, kurucu isimler Genel İdare Kurulu'nu oluşturan isimler olacaktır. Dört kurucu isim, Celal Bayar'ı parti genel başkanı olarak belirlemişlerdir. Tüzüğe göre merkez örgütü “Parti Başkanı”, “Genel İdare Kurulu” ve “Merkez Haysiyet Kurulu” olmak üzere üç organdan oluşmuştur. İki yılda bir toplanacak olan büyük kongreden sonra en yetkili organ “Genel İdare Kurulu” olmuştur. Genel İdare Kurulu, tüzükte bulunan 13. maddeye göre, DP'nin tüm idaresini elinde bulunduracak ve partinin vekil adaylarının belirlenmesinde de aktif rol

⁹⁸ Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s. 55.

⁹⁹ Mahmut Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*, s. 37.

¹⁰⁰ Demokrat Parti 1946 Parti Programı, TBMM Kütüphanesi, 2008-563/1946.

¹⁰¹ Cem Eroğlu, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1998, s. 13.

¹⁰² Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, s. 488.

oynayacaktır. Taşra örgütleri il, ilçe, bucak ve ocak şeklinde oluşacaktır. Bu örgütler yılda bir kez toplanacak bir kongre düzenleyecektir.¹⁰³

DP'nin kurulmasının ardından iktidarda başlayan hareketlilik seçimlerin öne alınması sonucunu doğurmuş ve 1946 yılı seçimleri yapılmıştır. CHP'nin seçimleri erkene almasıyla DP'nin ülke çapında örgütlenmesinin önüne geçme düşüncesi etkili olmuştur. Demokrat Parti ise yerel seçimlere katılmama kararı almış ve iktidarın seçimleri öne çekmesini protesto etmiştir. Seçim Kanunu'nda yapılan 5 Haziran değişiklikleri ile seçimlerin tek dereceli yapılmasına karar verilmiştir. Böylece halkın, milletvekillerini doğrudan kendi iradesi ile seçmesi sağlanmıştır. I. Meşrutiyet döneminden kalma ve 1946 yılı seçimlerine kadar uygulanan, halkın seçimlerde aktif seçmen rolü oynamasını engelleyen iki dereceli seçim sistemi kaldırılmıştır.¹⁰⁴ 1946 yılı seçim sonuçlarına göre, 465 milletvekilinin 456'sı %98,1 temsil oranı ile erkek vekil, 9'u %1,9 temsil oranı ile kadın vekil olarak mecliste görev almıştır. Ayrıca mecliste CHP 397 vekil, DP 61 vekil, bağımsız olarak ise 7 vekil bulunmaya hak kazanmıştır.¹⁰⁵

1946 yılı seçimlerinin gerçekleşmesinin ardından İnönü, Başbakanlık vazifesine Recep Peker'i atamış, kabinesini kurmasını ve görevini başlatmasını istemiştir. Kabinesini kurarak görevine başlayan Peker, bu süreçte iktidar ile muhalefet arasında gerginliğin yaşanmasına neden olmuştur. Çok partili siyasal sistemde farklı parti söylemlerinin ve görüşlerinin siyasal erk tarafından tam manası ile kabul edilmeyişi yaşanan bu gerginliğin artmasına neden olmuştur. Yaşanan bu gerginlik "12 Temmuz Beyannamesi" ile sonlandırılmaya çalışılmıştır. 12 Temmuz Beyannamesi, 1947 senesinde İsmet İnönü tarafından yayınlanmıştır. Bu beyanname ile, Cumhurbaşkanı kendi siyasal gücü ile bu gerilimi sonlandırmayı başarmıştır. Ancak bu beyannamenin ardından DP içinde tasfiyeler yaşanmış ve 31 vekil yeni bir siyasal partinin kurulması için öncülük etmiştir. Bu öncülük neticesinde 1948 senesinde Fevzi Çakmak önderliğinde Millet Partisi¹⁰⁶ (MP) kurulmuştur. Ayrıca aynı senelerde Emin Sazak ve

¹⁰³ Demokrat Parti Tüzük ve Programı, 1946.

¹⁰⁴ Murat Burgaç, "1946 Genel Seçimlerinde Propaganda", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 13, S. 26, 2013, s. 163-184.

¹⁰⁵ Yüksek Seçim Kurulu, (ET: 20.04.2019).

¹⁰⁶ 20 Temmuz 1948 günü "Millet Partisi" kurulmuştur. Millet Partisi, Müstakil Demokratlar Grubu, Öz Demokratlar Partisi birleşiminden oluşmuştur. Bir beyanname ile oluşan Millet Partisi'nin, Genel Başkanı Hikmet Bayur, fahri başkanı ise Mareşal Fevzi Çakmak olmuştur. Parti cumhuriyet, adalet, milliyetçilik esaslarına bağlı olduğunu beyan etmiştir. Ayrıca beyanata göre Millet Partisi'nin devletçi bir parti olmadığı ifade edilmiştir. Parti ılımlı liberal düşünceden taraftır. 21 Haziran 1954 günü Millet Partisi'nin kapatılma kararı kabul edilmiştir. 10 Şubat 1954 günü ise Millet Partisi mensupları tarafından yeni bir parti olarak Cumhuriyetçi Millet Partisi kurulmuştur. Adnan Feruh Pancaroğlu, *Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu*, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2006, s. 51.

Yusuf Kemal Tengirşek'in aralarında bulunduğu 12 kişi DP'den ihraç edilmiştir. Bu beyannameden etkilenen parti yalnızca DP olmamıştır, CHP de içindeki sert ve sivri demeçler veren kimseleri tasfiye etmiştir.

14 Mayıs 1950 günü yapılan seçimlerde ise 4.391.694 oy ve %55,2 oy oranıyla 416 milletvekili, CHP 3.148.626 oy ve %39,6 oy oranıyla 69 milletvekili, MP 368.537 oy ve %4,6 oy oranıyla 1 milletvekili ile meclise girmeye hak kazanmıştır.¹⁰⁷ DP'nin 1950 yılı seçimlerini kazanarak muhalif yapıdan iktidar yapısına geçişi Türk siyasal hayatında "Beyaz Devrim" olarak adlandırılmıştır.¹⁰⁸

2.2. Demokrat Parti Dönemi Siyasal ve Toplumsal Olaylar

Meclis tarafından Cumhurbaşkanı olarak göreve seçilen Celal Bayar, DP genel başkanlığından istifa etmesi sonucunda, bu göreve Başbakan olarak seçilen Adnan Menderes getirilmiştir. Refik Koraltan TBMM Başkanı, Fuat Köprülü ise Dışişleri Bakanlığı görevi verilmiştir.¹⁰⁹

DP iktidarda göreve başladıktan kısa bir süre sonra siyasal erk olarak bir takım karar ve uygulamalara imza atmıştır. Bu sürecin ilk önemli olayı olarak 16 Haziran 1950 günü toplanan meclis "Arapça Ezan Yasağını" yürürlükten kaldırma kararı almıştır. İkinci olarak ise 14 Temmuz 1950 günü "Genel Af Kanunu" ile CHP devrinde işleniş olan tüm suçlar affedilmiştir.¹¹⁰ Ezanın Arapça okunması ile ilgili olarak Akşam gazetesinin 5 Haziran 1950 günü çıkan sayısında "Başbakanın Arapça Ezana Dair Beyanatı" başlığı ile Adnan Menderes'in görüş ve fikirleri okuyucu ile paylaşılmıştır. Bu beyanata göre Menderes, bu kanunun laiklik karşıtı olmadığını ve irtica faaliyetlerine ortam hazırlanmayacağı düşüncesini dile getirmiştir.¹¹¹ Kanunun kabulünden sonra ki gün ise Zafer Gazetesi "Ezana Ait Tasarı Dün Kanunlaştı" başlığı ile durumu kamuoyuna duyurmuştur.¹¹²

Menderes dönemi faaliyetlerinde en yoğun program ekonomik kalkınma yönünden olmuştur. 1950 yılında yaşanan Kore Savaşı'nın etkileri dolayısıyla hammadde ve tarım ürünlerinin fiyatları yükselmiştir. Diğer taraftan tarıma ve çiftçiye sağlanan destekler ile traktör satışlarında büyük artış yaşanmış ve buna bağlı olarak da

¹⁰⁷ Yüksek Seçim Kurulu, (ET: 25.04.2019).

¹⁰⁸ 1946 ve 1960 yılları arasındaki seçimlerin analizi detaylı olarak 3. Başlık da tekrar ele alınacağı için bu bölümde yüzeysel olarak anlatılmıştır.

¹⁰⁹ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, 25 Baskı, İstanbul 2018, s. 249.

¹¹⁰ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s. 90.

¹¹¹ Akşam, 5 Haziran 1950.

¹¹² Zafer, 17 Haziran 1950.

tarımsal alanda mühim artışlar olmuştur. Böylece 1948 senesinde ekilen toprak 9,5 milyon hektar iken 1956 senesinde 14,6 milyon hektar olarak artmıştır.¹¹³ Ayrıca 1952 senesinde Türkiye'nin NATO'ya üye olması bu devrin dış siyasal ilişkisinde de önemli bir adım olarak kabul görmüştür. Dönem başında Türkiye'nin NATO'ya üye olması "bu eser milli politikanın sağladığı milli bir eserdir"¹¹⁴ ifadesi ile yansımıştır. Bunun yanında Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'ye yönelik dış yardımlar iktisadi açıdan rahatlamayı da beraberinde getirmiş ve Menderes'e yönelik toplumsal ve siyasal destek artmıştır. Ancak bu iyi gidişata rağmen gerçekleştirilen olumsuz plan ve programlar bu döneme yönelik muhalif sesin yüksek çıkmasına neden olmuştur. Öyle ki 1951 senesinde kabul edilen halkevleri ve halkodalarının devletleştirilmesi kararı bu eğitim kurumlarının ilerleyen süreçte yok edilmesini beraberinde getirmiştir. Bu eğitim kurumlarının devletleştirilmesi halkın aydınlanma serüveninin durdurulması anlamını taşımıştır. 1953 senesinde de CHP'nin malvarlığının Hazine'ye devredilmesi kararının alınması yine muhalefetin sesinin yükselmesine neden olmuştur. Ancak muhalefete karşı sergilenen bu tavrın sadece CHP ile sınırlı olmadığı MP'nin kapatılması ile kanıtlanmıştır.

1953 senesinde Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında bölgesel ittifak kurmak amaçlı "Balkan Paktı" görüşmeleri başlamıştır. 28 Şubat 1953 günü taraflar arasında antlaşma gerçekleşmiş ve böylece herhangi bir saldırı anında karşılıklı olarak dayanışma ve iş birliği metni imzalanmıştır.¹¹⁵

1954 seçimleri öncesinde iktidar tarafından basına yönelik baskılar başlamış, üstelik iktidara yönelik yapılacak eleştiriler için ağır cezaların verilmesini kolaylaştıran bir kanun çıkarılmıştır. 1954 yılında yapılan seçimde DP oyların %57, CHP oyların %36'sını almıştır.¹¹⁶ Kazanılan 1954 seçimlerinin ardından toplumsal ve siyasal çalışmalarına devam eden siyasal erk, 1955 senesinde Sümerbank'tan ayrılan "Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. İlerleyen süreçlerde artan ekonomik sıkıntılar DP iktidarını dış borçlanmaya itmiştir.

18 Ocak 1954 günü, "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" kabul edilmiş ve böylece 1951 tarihli kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni kanun ile daha liberal bir

¹¹³ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s. 250.

¹¹⁴ Ulus, 19 Şubat 1952.

¹¹⁵ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s. 109.

¹¹⁶ Yüksek Seçim Kurulu, (ET: 26.04.2019).

bakış açısı öngören hükümler etkili olmuştur.¹¹⁷ Devrin Ekonomi ve Ticaret Bakanı Fethi Çelikbaş yeni kanuna olan bakış açılarını "yabancı sermayenin memleketimize gelmesi ana davamız olduğu için sermayeye en geniş imkanlar bahşedilmiştir."¹¹⁸ ifadeleri ile açıklamıştır.

Bu iktidar devrindeki en önemli meselelerden biri Kıbrıs meselesi olmuştur. 1954 yılından itibaren günümüz siyasal ortamında dahi güncelliğini koruyan bu mesele de Yunanistan, İngiltere sömürüsü olan adaya talip olmuş ancak Türkiye bu fikre karşı çıkmıştır. Kıbrıs Rumları ise adanın Yunanistan'a verilmesini desteklemek amaçlı örgüt kurarak çeşitli eylemler gerçekleştirmiştir. 1955 senesinde Londra'da bir görüşme düzenlenmiştir. Görüşmenin gerçekleştiği süreçte Türkiye'de bir gazete tarafından ortaya atılan, Selanik'te Atatürk'ün evinin yağmalandığı haberi İstanbul'da yaşayan Rumlara yönelik büyük bir protesto ve yağma tavrının sergilenmesine neden olmuştur. Türk siyasi tarihinde "6-7 Eylül Olayları" olarak adlandırılan bu olaylar neticesinde sıkı yönetim ilan edilmiş ve birçok insan olayları başlattığı gerekçesi ile tutuklanmıştır. Kıbrıs meselesinin sonucu olarak 1959 senesinde gerçekleşen Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Kıbrıs'ın bağımsızlığına, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin adada özel haklarının olması kabul edilmiştir.¹¹⁹

Kıbrıs meselesi süreç içerisinde Türk basınında, "Kıbrıs Müzakereleri Başladı"¹²⁰, "Yunan Küstahlığı Günden Güne Artıyor"¹²¹, "Kıbrıs Cumhuriyet Oluyor"¹²², "Kıbrıs Bağımsız Cumhuriyet Olacak. Devlet Reisi Rumlardan, Muavini ise Türklerden Seçilecek"¹²³, başlıkları ile gündeme gelmiştir.

1957 yılı seçimlerini DP kazanmış ancak oyları diğer yıllardaki seçimlere oranla azalma göstermiştir. 1957 yılı seçim sonuç verilerine göre DP %48, CHP %41 oranında oy almıştır.¹²⁴ 1958 senesinde etkisi hissedilen ekonomik krizin karşısında çözüm üretebilmek adına IMF ve Dünya Bankasının sunduğu dayatmalar Türkiye tarafından kabul edilmiştir. Bu sebeple ilerleyen süreçte birtakım önlemler alınmış dolar 2,80 liradan 9 liraya kadar yükseltilmiştir. Ayrıca Milli Koruma Kanunu fiili olarak sonlandırılmıştır. Ekonomik krize karşı alınan önlemler ve yaşanan devalüasyon halkı

¹¹⁷ 18 Ocak 1954 günü 6224 Sayılı Kanun, 21 Ocak 1954.

¹¹⁸ Cumhuriyet, 14 Ocak 1954.

¹¹⁹ Sina Akşin, *Siyasal Tarih 1950-1960, Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, (ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, 10. Baskı, İstanbul 2008, s.217.

¹²⁰ Milliyet, 7 Şubat 1959.

¹²¹ Vakıf, 5 Temmuz 1958.

¹²² Milliyet, 8 Şubat 1959.

¹²³ Milliyet, 12 Şubat 1959.

¹²⁴ Yüksek Seçim Kurulu, (ET: 26.04.2019).

iyice zor durumda bırakmıştır. Yine bu yıllarda Irak'ta yaşanan devrim ile askerin darbe yapması DP yöneticilerinin de bundan epeyce etkilenmesine neden olmuştur. Üstelik kimi kaynaklara göre DP üyeleri darbe korkusu yaşamıştır.¹²⁵ DP'nin muhalefeti bastırabilmek adına yürüttüğü baskıcı politikalar neticesinde bir cepheleşme oluşmuş ve bu faaliyet “Vatan Cephesi” olarak adlandırılmıştır. Bu cepheye DP üyeleri dışındaki kimselerin katılması istenmiştir. Üstelik partisiz yurttaşların da Vatan Cephesi'ne katılmaları için faaliyetler yürütülmüştür.¹²⁶ Bu faaliyet ile ülke genelindeki siyasal havada gerilim her geçen gün artmıştır. Muhalif partilere yönelik baskıcı tavır özellikle İsmet İnönü'nün gezilerinin engellenmesi için büyük bir çabanın harcanıyor olması artan gerilimi en üst safhaya kadar çıkarmıştır. 1959 senesinde İsmet İnönü gerçekleştirdiği Ege gezisinde bir protesto ile karşılaşması ve başına darbe alması bu gerilimin en net örneklerinden biri olmuştur.

Bu devrin en önemli durumlarından biri de “Tahkikat Komisyonu'nun” oluşturulması meselesi olmuştur. DP, muhalefetin tutumlarının araştırılması için bu komisyonun kurulmasını istemiş ve 1960 senesinde meclis tarafından kabul edilmiştir. Bu komisyonun asıl sorun yaratan durumu ise Tahkikat Komisyonu'na tanınacak olan geniş yetkilerin görüşülmesi aşamasında yaşanmıştır. Sonuç olarak komisyon DP'nin önerisi ile mecliste kabul edilmiş ve 15 kişinin belirlenmesi ile oluşturulmuştur. İsmet İnönü tarafından yoğun eleştirilere maruz kalan iktidar böylece baskı ortamını kendi elleri ile yaratmıştır. Bu süreçte yaşananları basın yayın yolu ile halka duyurmak ve dile getirmek yasaklanmıştır. Ancak Ulus ve Demokrat İzmir gazeteleri bu yasağa boyun eğmemiş ve olan tüm olayları gazeteleri aracılığı ile ülke geneline duyurmaya çalışmışlardır.

Artan baskıcı siyasal ve toplumsal ortam üniversitelerde de hissedilmeye başlamış üstelik 28 Nisan 1960 günü İstanbul Üniversitesi öğrencileri bir eylem yaparak duruma yönelik eleştirilerini dile getirmişlerdir. Bu olaylar yaşanırken 1 öğrenci ölmüş ve 40 kişi yaralanmıştır. Üniversite Rektörü tutuklanmıştır. Bu kargaşa ortamı sıkıyönetimin ilan edilmesine neden olmuştur. Aynı süreçte Ankara Üniversitesi'nde de eylemlerin başlaması ile polisler takviye olarak askeri birliklerin çağrılması ve iktidarın artan sert söylemleri gerilimi üst seviyeye taşımıştır. Toplumsal olayların artması ile ordu da birtakım hareketlilikler başlamıştır. Kara Kuvvetleri Komutanı

¹²⁵ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s. 255.

¹²⁶ Hakkı Uyar, *Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek: Vatan Cephesi*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 43.

Cemal Gürsel, Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes’e bir mektup yazarak iktidarın değişmesini dile getirmiştir. Buna karşılık Harp Okulu öğrencileri yürüyüş yapmış ve sonucunda da okul için tatil ilan edilmiştir. Bütün bu siyasal gerilim ve atmosfer neticesinde 27 Mayıs 1960 günü 38 üyeden oluşan Milli Birlik Komitesi’nin (MBK) yönetiminde askeri darbe gerçekleşmiştir.¹²⁷ 27 Mayıs darbesini 12 Mart Muhtırası ve 12 Eylül Darbesi’nden ayıran en önemli mevzu genç subaylar tarafından gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu nedenle genç subayları ve generalleri aynı sınıflama içine almamak gerekmektedir. Ayrıca 27 Mayıs Darbesi Türkiye’de 1946 senesinden itibaren süregelen demokratik siyasal sistemin genişletilmesi çabası açısından son derece önemli olmuştur. 27 Mayıs sonrası oluşturulan 1961 Anayasası aydın kesimin, öğrencilerin ve işçi sınıfının birlikte siyaset yapabilme düşüncesini geliştirmiştir.¹²⁸

Darbe sonrası Yassıada’da kurulan “Yüksek Adalet Divanı” tarafından mahkemeler gerçekleştirilmiştir. Mahkemeler neticesinde MBK tarafından 3 kişinin idam cezası kabul edilmiş ve Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan idam edilmişlerdir. Celal Bayar’ın aldığı idam cezası ise yaşı dolayısıyla hapis cezasına çevrilmiştir.¹²⁹ Böylece Türk siyasal hayatında yaşanan bu durum yıllarca konuşulacak derin bir yerin açılmasına neden olmuştur.

3. 1945-1960 Arası Yapılan Seçim ve Seçim Sistemlerinin Analizi

Bu başlık ile çalışmanın diğer bölümlerinde yüzeysel bir şekilde anlatılmış olan seçim sonuçları detaylı bir şekilde ele alınacak ve 1945-1960 arası yapılan seçimlerin sonuçları seçim sistemleri çerçevesinde analiz edilecektir.

3.1. 1946 Yılı Seçim ve Seçim Sistemlerinin Analizi

DP’nin 1946 senesinde kurulmasının hemen peşinden 1947’de yapılacak olan genel seçimler hükümet tarafından erken bir tarihe alınmıştır. 1946 senesinde yapılacak olan bu erken seçim ile asıl amaç yeni kurulan DP’nin örgütlenmesini engellemek olmuştur. 1946 senesinde gerçekleştirilmiş olan seçimden kısa bir süre önce seçim yasasında değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler ile “çift dereceli” olan seçim sistemi “tek dereceli” seçim sistemi ile değiştirilmiştir. Yapılan bu değişiklikler ile çift dereceli

¹²⁷ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s. 259.

¹²⁸ Hikmet Özdemir, *Siyasal Tarih 1960-1980, Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, (ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, 10. Baskı, İstanbul 2008, s. 228.

¹²⁹ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s. 260.

seçim sisteminde görülen birinci seçmenlerin ikinci seçmenler için oy vermesi ve bu ikinci seçmenlerinde vekil adayları için oy verme işlemi kaldırılmıştır.¹³⁰

Değiştirilen “Milletvekili Seçim Kanunu” 5 Haziran 1946 günü kabul edilmiş ve 6 Haziran 1946 günü Resmî Gazete ile ilan edilmiştir. 5 Haziran 1946 günü 4918 numaralı “Milletvekili Seçim Kanunu’nun” kabul edilmesi ile 4320 numaralı “Milletvekili Seçim Kanunu” geçerliliğini yitirmiştir (madde 47). 4918 numaralı seçim kanununun 1. maddesine göre her il bir seçim çevresi olarak kabul edilmiştir. Madde 2’ye göre milletvekili seçimi hususu “Türkiye Cumhuriyeti halkından her (40.000) vatandaş için bir milletvekili seçilir. Bir seçim çevresinin nüfusu (40.000) den aşağı olsa dahi, bir milletvekili seçmek hakkıdır. Nüfusu (40.000) den yukarı olan seçim çevreleri için aşağıda gösterilen işlem yapılır; (55.000) e kadar bir, (55.001) den (95.000) e kadar iki, (95.001) den (135.000) e kadar üç, (135.000) den (175.000) e kadar dört milletvekili seçilir. Nüfus miktarı yükseldikçe milletvekili sayısı bu yolda artırılır.” şeklinde ifade edilmiştir. Kanundaki madde 3 ve 4’te seçimin ilanının nasıl olması gerektiği açıklanmıştır. Madde 3’e göre, TBMM, Anayasa ile belirlenmiş olan seçim dönemini tamamladığında o yılın 10 Eylül günü seçim geekleştirilmektedir. Eğer seçimin yenilenmesi söz konusu ise aynı kanunun madde 25’ine göre seçimin yenilenmesi kararının alınmasından itibaren bir hafta içinde İç İşleri Bakanlığı tarafından ilan ve illere tebliğin sunulması gerekir. Madde 7, 8 ve 9’da ise semenlik şartları dile getirilmiştir. Bu maddelere göre, seçmen olabilmek için “Türk olmak, 22 yaşını bitirmiş olmak, kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak, kısıtlı olmamak, yabancı devlet uyrukluğunu ne sürmemek, yabancı bir devletin resmi hizmetinde bulunmamak” gerekmektedir. Ancak “silah altında olan er, jandarma, subay, polis, askeri memur, askeri yargıç ve askeri okul öğrencileri” ise seçmen olamamaktadır. Madde 10, 11, 12 ve 13’te ise milletvekilliğine seçilemeyecek olan kimseler açıklanmıştır. Bu maddelere göre, “yabancı devlet hizmetinde olanlar, bazı suçlardan hüküm giymiş olanlar, kısıtlılar, yabancı devlet uyrukluğunu ne sürenler, kamu hizmetlerinden yasaklılar, Türkçe okuma ve yazma bilmeyenler, 30 yaşını bitirmemiş olanlar” milletvekilliğine seçilemeyecek kişiler olarak tanımlanmışlardır.¹³¹ Seçim kurullarının belirlenme yöntemi madde 14 ile açıklanmıştır. Bu maddeye göre “her ilin merkez ilçesinde ve o ile bağlı ilçe merkezlerinde seçimi idare ve kontrol etmek üzere belediye başkanının başkanlığında beş kişilik birer seçim kurulu oluşturulur ve bu kurul yeleri belediye

¹³⁰ Burak Cop, *Türkiye’de Seçim Sistemleri*, Tekin Yayınevi, İstanbul 2018, s. 71.

¹³¹ T.C. Resmî Gazete, Milletvekilleri Seçimi Kanunu, 06.06.1946.

meclisleri tarafından kendi içlerinden seçilmektedir.” Madde 15 ile “seçim komisyonları”, madde 16 ile “seçim gününün yayımlanması”, madde 17, 18, 19 ile “seçim kurul ve komisyonlarının görevleri”, madde 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32 ile “milletvekili sayısının tespiti ve seçimlerin nasıl yapılacağı” açıklanmıştır. Madde 33 ve 34 ile “adaylık ilanı” madde 35 ile “seçim giderleri” madde 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48 ve 49 ile de “ceza hükümleri” açıklanmıştır.¹³²

Sonuç olarak 1946 senesinde yapılan seçimlerde seçmenler, doğrudan vekillere oy vererek bu hakkını kullanmıştır. 1946 senesi seçim kanunu görüşmelerinde DP mensupları çoğunlukçu sistemi eleştirmiş ve bu sistem yerine nispi seçim sisteminin uygulanmasını önermiş ayrıca gizli oy ve açık sayım ilkesinin getirilerek seçimlerin her aşaması için adli denetim kontrolünü savunmuştur. Fakat dönem iktidarı CHP bu talepleri olumsuz karşılamıştır. 1946 yılı seçimlerine gitmeden evvel 8 Temmuz günü Başbakan Saraçoğlu memurların yansız olmasını söylemiş ve 10 Temmuz günü de DP bu düşünce ile bir bildiri yayınlamış, seçimin bağımsız ve yansız olmasının gerekliliğini dile getirmiştir. Bu bildiri ile Menderes, “İktidar partisi, ne pahasına olursa olsun, muhalefete yer vermemek kararındadır. Uğradığımız yasa dışı davranışların meydana getirildiği ciddi durum karşısında baskılardan ve bunların doğuracağı sonuçlardan korunmak amacıyla seçimlerden çekilmek hatıra gelebilirse de böyle bir davranışta bulunmamayı ulusal çıkara daha uygun buluyoruz.” İfadelerini söylemiş ve seçim güvenliğindeki endişelerini dile getirmiştir.¹³³

Seçim kanunu tartışmalarının ve değişiminin çerçevesinde 1946 senesi seçimlerine gidilmiştir. Ayrıca yeni kurulmuş olan DP ülke genelinde tam manası ile örgütlenemediği için seçime hazırlıksız yakalanmıştır. DP, bu nedenle 16 ilde seçime katılamamıştır. Bu 16 il şu şekildedir: “Ağrı, Bingöl, Bitlis, Çorum, Diyarbakır, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Kırşehir, Malatya, Mardin, Muş, Niğde, Rize, Siirt, Van.” Bu durumu ek olarak DP listesinde olan bazı vekil adayları birden fazla ilde yer alabilmiştir. Mesela Mareşal Fevzi Çakmak 4, Celal Bayar 3, Adnan Menderes 3, Fuat Köprülü 3, Refik Koraltan 3 ilde aday olarak gösterilmiştir.¹³⁴ Üstelik 465 vekil seçilmesi gerekirken DP 273 aday gösterebilmiştir. DP’nin daha önce kabul edilmesi için yaptığı önerilerin aksine adli denetim kontrolü olmaksızın, açık oy gizli sayım

¹³² T.C. Resmî Gazete, Milletvekilleri Seçimi Kanunu, 06.06.1946.

¹³³ Tevfik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara, s. 412.

¹³⁴ Tevfik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*, s. 413.

ilkесinin esas olduğu ve çoğunlukçu bir seçim sisteminin benimsendiği 1946 senesi seçimleri 21 Temmuz günü gerçekleştirilmiştir.¹³⁵ Bu seçimlere CHP, DP, MKP, Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, Yalnız Vatan İçin Partisi katılmış ancak sadece CHP ve DP vekil çıkarabilmişlerdir.¹³⁶ Seçim sonuçlarına göre meclisteki 465 vekilin 456 tanesini %98,1 temsil oranı ile erkek vekiller, 9'u %1,9 temsil oranı ile kadın vekiller elde etmiştir. Mecliste CHP 397 vekil, DP ise 61 vekil elde etmiş, 7 vekil ise bağımsız olarak mecliste yer almıştır.¹³⁷ Bu seçimlerin ardından DP, muhalif tavrını devam ettirerek oyların açık kullanılıp gizli sayılmasından ötürü hilelerin yapıldığını öne sürmüştür. Öyle ki dönem gazeteleri de bu iddiaları sayfalarına taşıyarak ülke genelinde gündeme getirmiştir. Gazetelerdeki bu iddialara göre seçim mazbataları ve oy sayıları karşılıklı olarak yer değiştirmiş üstelik evlere sandıklar getirilmiştir.¹³⁸ DP'nin gerçekleştirilen seçime yönelik bu tavrı tam olarak sonuç vermemiş olsa dahi 1946 senesi seçimleri Türk siyasal hayatında “hileli seçimler” olarak yer almıştır. Seçim sonrası yaşanan bu siyasal ortamda 5 Ağustos günü TBMM açılışı yapılmış ve 388 oy ile İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Kazım Karabekir ise 379 oy ile Meclis Başkanı olarak belirlenmiştir.¹³⁹ TBMM'nin açılışı ile 5 Ağustos-20 Eylül 1946 günleri arasında olağanüstü toplantı dönemi yaşanmış ve genel kurulda vekillerin seçim tutanakları gündeme taşınmıştır. Meclis Başkanlık Divanı, Cumhurbaşkanı Meclis Komisyonları seçimleri ve Recep Peker hükümetinin güven oylaması gerçekleştirilmiştir.¹⁴⁰

Türkiye'de 1946-1960 yılları arasındaki seçimlerde “liste esasına dayanan basit çoğunluk sistemi” uygulanmıştır. Liste esasına dayanan basit çoğunluk seçim sistemine göre, herhangi bir seçim çevresinde, kullanılan geçerli oyların basit olarak çoğunluğunu kazanan parti, tüm vekillikleri kazanmıştır.¹⁴¹ Böylece her 40.000 yurttaş için 1 vekil seçimi kabul edilmiştir. 40.000'in altında nüfusa sahip illerde ise o ile 1 vekil kontenjanı verilmiştir. Ayrıca 1946 senesinde ki bu seçimde siyasal partilerin yerine aday olan kimselere oy kullanılması büyük önem taşımaktadır. Böylece seçmen seçim yapacağı ilden vekil sayısı kadar adayın ismini kâğıda yazarak oy verme işlemini gerçekleştirmiş olmakta ve kendi karma listesini oluşturmuş olmaktadır. Belirlenmiş olan seçim

¹³⁵ Ahmet Demirel, *Tek Parti'nin İktidarı: Türkiye'de Seçimler ve Siyaset*, s. 313.

¹³⁶ Erol Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, TESAV, Ankara 2003, s. 362.

¹³⁷ Yüksek Seçim Kurulu, (ET: 20.04.2019).

¹³⁸ Vatan, 23 Temmuz 1946.

¹³⁹ TBMM, Tutanak Dergisi, D. 8, C. 1, B. 1, 05 Ağustos 1946, s. 2-4.

¹⁴⁰ Mustafa Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi 1946-50*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu, 2012, s. 3.

¹⁴¹ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, s. 348.

çevrelerinden en fazla oyu almış olan adaylar, siyasal partilerin hangisi olduğunun göz ardı edilmesi ile vekil olarak seçilmiş kabul edilmektedir. Örneğin; bir seçim çevresinde 4 vekil seçilmesi gerekmiş olsa ve CHP 4, DP 4 aday ve 2 tane de bağımsız aday seçime katılmış ise mevcut 10 aday içinden en fazla oyu alan aday seçimi kazanmış kabul edilmektedir. Bu nedenle o bir seçim çevresinde sadece 1 siyasal partinin adayları liste şeklinde seçimi kazanmış olabileceği gibi farklı siyasal parti adayların da seçimi kazanması muhtemel olabilmektedir.¹⁴²

Tablo 2.1. Siyasal parti bazlı 21 Temmuz 1946 günü seçim sonuç verileri¹⁴³

Siyasal Partiler	Milletvekili Sayısı	Oy Oranı
Cumhuriyet Halk Partisi	397	85,4
Demokrat Parti	61	13,1
Bağımsız Adaylar	7	1,5
Toplam	465	100

1946 yılı seçimleri II. Meşrutiyet döneminde yapılmış olan 1912 yılı seçimleri gibi tartışmaya açık ve güvenliğinden şüphe duyulan seçim olarak tarihte yerini almıştır. Seçim kanunun, bir seçimde olması gereken asayiş ve huzuru organize edememesi iktidar partisinin hile yapabilmesine uygun ortam hazırlamıştır. İktidar partinin sürdürdüğü bu politika CHP için hem bir yenilgi hem de bir ezikliğin oluşmasına neden olmuş ve DP bu durumun şartlarından yararlanarak siyasal bir propaganda gütmüştür.¹⁴⁴

1946-1950 yılları arası dönemde İsmet İnönü başkanlığında çok partili ancak tek parti yönetimi devam etmiştir. Seçime yönelik eleştirilerin devam ettiği süreçte DP 1947 senesinde I. Büyük Kongresi'ni özgürlükçü bir siyasal hava ile gerçekleştirmiştir. Bu kongreye 906 delege ve partiye destek veren tüm yurttaşlar katılmışlardır. Kongre açılış konuşmasını yapan Celal Bayar, seçim kanununun demokratikleştirilmesini savunmuştur. Ayrıca Devlet Başkanlığı ile Parti Başkanlığının birbirinden bağımsız olmasını ileri sürmüştür. 1946 yılı seçimlerinin ve devamında mecliste yaşanan

¹⁴² TUSİAD, *Seçim Sistemleri ve Siyasal Partiler Araştırması Ana Rapor*, C. 2, İstanbul 2011, s. 208-209.

¹⁴³ Yüksek Seçim Kurulu, (ET: 10.05.2019).

¹⁴⁴ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, s. 411.

tartışmalar ışığında DP 1947 senesi milletvekili ara seçimlerine katılmamış ve CHP'nin gösterdiği vekil adayları bu seçimi kazanmıştır. Yaşanan demokrasi çatışması içinde DP 1949 senesinde II. Büyük Kongreyi gerçekleştirmiştir. Bu kongrede de mevzu seçim güvenliğinin sağlanmasının gerekliliği olmuştur. DP seçim kanunun yeniden gözden geçirilmesinin demokrasi açısından önemini vurgulamış ve Türk siyasal hayatında yaşanan bu çatışmalar iki cephenin oluşmasına neden olmuştur. DP'nin II. Kongresinde sunduğu "Milli Teminat Andı" daha sonraki süreçte partinin seçim bildirisi halini almıştır. Milli Teminat Andı, yapılacak seçimlerde herhangi bir şaibe olursa halkın bu duruma demokratik bir şekilde müdafaa edeceğini ortaya koymuştur. CHP ise bu andın halkı iki cepheye ayırmasının endişesi ile düşmanlık yaratabileceğini ileri sürmüş ve "Milli Husumet Andı" olarak nitelemiştir. Ancak DP'nin iktidara yönelik yürüttüğü seçim güvenliğinin sağlanması eleştirisi neticesinde 1950 senesinde yeni bir milletvekili seçim kanunu için görüşmelere başlanmıştır.¹⁴⁵

3.2. 1950 Yılı Seçim ve Seçim Sistemlerinin Analizi

1946 yılı seçimlerinin ardından seçim sistemine yönelik eleştirilerin DP tarafından sürdürülmesi seçim kanununun analiz edilerek değiştirilmesine neden olmuştur.

Bu nedenle 1946-1950 arası dönemde Meclis Genel Kurul'unda milletvekili seçim kanunu ile ilgili iki farklı kanun tasarısı gündeme gelmiştir. Bunlardan ilki 1948 senesinde, Milletvekili Seçimi Kanunu üzerinde değişikliklerin yapılmasına yönelik olmuştur. Diğer tasarı ise 1950 senesinde Genel Kurul'da gündeme gelen yeni bir Milletvekili Seçimi Kanunu'nun oluşturulmasıdır. 4918 numaralı Milletvekili Seçimi Kanunu'ndaki bazı maddelerinin değişimi için iktidar ve bazı vekiller kanun tasarısı ve teklifler sunmuşlardır. İçişleri Bakanlığı'nca hazırlanmış olan bu tasarı, 29 Mart 1948 günü Bakanlar Kurulu kararı ile Meclis Başkanlığı'na sunulmuştur. Bu tasarı ile gerçekleştirilmek istenen değişiklikler özetle şu şekilde sunulmuştur: "Seçim kanununun demokrasi için temel bir nitelik taşıdığı ancak yaşanan bazı durumlardan ötürü kanunda bazı değişikliklerin yapılmasının zorunluluğu ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle oyun gizliliği prensibinin korunması açısından oy pusulaları renkli kâğıttan değil beyaz kâğıttan olması ön plana çıkarılmıştır. 25. Maddede yer alan oy verme süresi değiştirilmesine ve sayım işlemlerine daha fazla vakit ayrılabilmesi açısından 08.00-18.00 arası oy verme süresi olarak kabul edilmesine karar verilmiştir. 27.

¹⁴⁵ Halis Çetin, *Türk Siyasal Hayatında Krizler, Kahramanlar ve Hainler*, Orion Yayınevi, Ankara 2016, s. 129.

Maddede yer alan “oyların tespit edilmesi ve sayılması” ile ilgili olarak oyların halk, aday ve parti temsilcilerinin gözü önünde yapılmasının doğruluğu ön plana çıkarılmıştır. Mazbataların sandığın bulunduğu alanda asılarak halka gösterilmesi ve gerekirse mazbatanın bir örneğinin siyasal parti ve aday temsilcilerine verilmesine, seçim aşamasında kanuna aykırı bir durumun olmasında kanuna aykırılığın itiraz veya ihbar şeklinde tutanaklarda yer almasına karar verilmiştir. Siyasal parti ve adayların oyların kullanılması, sayılması, tutanakların düzenlenmesi ve birleştirilmesi aşamasında seçim komisyon ve kurullarında bulunması, seçim komisyon ve kurullarının tam tarafsızlık ilkesini ihlal etmeden benimsemesi ve bu nedenle aday olan vekillerin seçim kurul ve komisyonlarında görev almamasına karar kılınmıştır.”¹⁴⁶

Afyonkarahisar Milletvekili Hazim Bozca bu kanunun birkaç maddesinin değişimi için 9 Eylül 1946 günü verdikleri kanun teklifinin gerekçesini şöyle açıklamıştır: “Seçim kanununda yapılacak olan değişikliklerin milli iradenin gerçekleşmesi açısından önemli olduğuna ve bu sebeple maddelerin açık ve net olarak belirlenmesinin gerekliliği dile getirilmiştir. Yurttaşlar verdikleri oyların güvenliğinden emin olmadığı sürece ve oy güvenliği için teminatın sağlanması açısından gerekli hükümlerin oluşmaması milli irade önünde büyük bir engel oluşturacaktır. Bu nedenle madde 24 ile oy verme işleminin gizliliği ve seçmen kararının güvenliğinin sağlanması açısından büyük önem taşımakta ve kapalı bir alanda mühürlü zarflara oy pusulasının koyulması kabul edilmiştir. Okuma yazma bilmeyen yurttaşlar için kolaylık olması açısından renkli zarf ve pusulaların kullanılması ortadan kaldırılmış ve beyaz rengin kullanılmasına karar kılınmıştır. Madde 27 ile seçim sonuçlarını bekleyen yurttaşlar için sonucu gösteren seçim tutanağının bir örneğinin sandığın bulunduğu alanda ilan edilmesi konusunda karar kılınmıştır. Madde 34’e bir eleştiri getirilmiş ve temsilcilerin görevlerinin yeterince açıklanmadığı öne sürülmüştür. Sonradan tutanakların değişmesi gibi durumlar ve bu şekilde oluşacak olan şikayetler milli iradenin güvenini sarsacağı için bu kanun ile bunun önlenmesine karar verilmiştir. Bu nedenle tutanaklara, temsilcilerin imza atmasına ve imzalı birer örneğin temsilcilere verilerek demokrasinin işlerliğinin devamına karar verilmiştir. Madde 46 ile seçim kanununa aykırı bir tavır ve karar sonrasında bu duruma neden olan kimselerin cezalandırılmasına karar verilmiş ve

¹⁴⁶ TBMM, Tutanak Dergisi, D. 8, T. 2, C. 12, B. 86, 09 Temmuz 1948.

daha öncesinde maddede yer alan 6 aylık zaman aşımı süresi genel zaman aşımı süreleri ile aynı olması kabul edilmiştir.”¹⁴⁷

Hazim Bozca’nın bu teklifi 5 Aralık 1946 günü reddedilmiştir. Bu teklife ek olarak İstanbul Milletvekili Fuad Hulusi Demirelli ve 6 arkadaşı 16 Nisan 1948 günü yeniden bir teklif sunarak değişiklik yapılmasını istemişlerdir. Sunulan bu teklifin nedenleri şu şekilde ifade edilmiştir: “4918 numaralı Milletvekili Seçim Kanunu ile gizli oy açık tasnifin uygulanmaması seçimlerin güvenliği açısından büyük bir sorun oluşturmaktadır. Ayrıca kanunun 14. ve 15. Maddelerinde seçim komisyon ve kurulların oluşturulması aşamasında da adli denetimin gerekliliği açık bir şekilde gözlenmektedir. Tek dereceli seçim sistemlerini uygulayan Fransa, İtalya vb. ülkelerde yurttaşın oyu üzerinde, iktidar ve hükümetin baskı oluşturmaması adına seçimlerde adli denetim unsuru şart koşulmuştur. Ancak ülkemizde her seçim alanına bir hâkim göndermek mümkün olmayacaktır. Bu nedenle il ve ilçe seçim kurullarında adli denetimin sağlanması ve yine hakimlerin görevlendirdiği parti mensuplarının vazifelerini yerine getirerek yurttaşın oylarına sahip çıkması gerekmektedir. Bunlara ek olarak seçim ile ilgili suçlarda da suçu işleyen kimselerin mahkemeye dahi sevk edilmemesi seçimin güvenliğini zedelemektedir. İktidarın teklif olarak sunduğu madde 24 ile oy pusulası olmayan seçmenlere istediği doğrultusunda sandık başına konulan pusulalardan verilebileceği belirtilmiş olsa da bu durumun bazı olumsuz durumları beraberinde getireceği kuşkusuz doğmaktadır. Bu nedenle tüm siyasal partilere ait olan oy pusulalarının aynı anda verilmesi ve seçmenin istediği kabinde oyunu gizlilik prensibi etrafında kullanmasına dair ayrı hükümler eklenmiştir.”¹⁴⁸

Milletvekili Fuad Hulusi Demirelli ve arkadaşlarının sunduğu bu teklif komisyonlarda detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Komisyonlarda yapılan birkaç değişiklikten sonra Genel Kurul’a gönderilmiştir. Bu süreçte gerçekleştirilen değişiklikler ise şu şekilde olmuştur: “seçimleri denetlemek için oluşturulan seçim kurulları üyelerinin Belediye Meclisi üyelerinden seçilmesi ve başkanlığını Belediye Başkanı’nın yapmasına, oluşturulan bu kurulların seçimi bir günde tamamlayabilmesi açısından seçim bürosu adı ile sandık sahalarının oluşturulmasına, oluşturulan seçim bürolarının üyelerinin belediye meclis üyesi içinden seçilmesine, seçmenlerin oylarını kapalı bir alanda kullanmasına, Seçmenlerin arzusuna göre ya önceden yazılmış ya da

¹⁴⁷ TBMM, Tutanak Dergisi, D. 8, T. 2, C. 12, B. 86, 09 Temmuz 1948.

¹⁴⁸ TBMM Tutanak Dergisi, D. 8, T. 2, C. 12, B. 86, 09 Temmuz 1948.

kendi getirdiği beyaz bir kağıda en çok seçilecek vekil sayısı kadar aday ismini yazmasına ve kapalı bir zarf ile kullanmasına, oy sandığının seçmenlerinin önünde açık tasnif ilkesi doğrultusunda sayılmasına, eğer seçmen sayısından fazla oy sandıktan çıkarsa oyların sayılması durdurulur ve açık tasnif sona erdikten sonra bir örneğinin parti temsilcilerine verilmesine ve sayılan oyların seçmenin gözetiminde yakılmasına, kurul ve bürolarda parti temsilcilerinin gözlemci sıfatı ile görevli bulundurulabilmesine, seçim suçlarında da suç ispat edildiğinde Ceza Kanunu'nda belirtilen cezanın iki katı ile cezalandırılmasına karar verilmiştir.”¹⁴⁹

2 Temmuz 1948 günü Genel Kurul'da tasarının konuşulmaya başlanmasının ardından dönem vekilleri tasarı ile ilgili görüş ve düşüncelerini dile getirmişlerdir. Menderes, 21 Temmuz 1946 günü yapılan seçimlerin vatandaşın kalbinde de seçim güvenliğinin olup olmaması açısından soru işaretleri bıraktığı ve bu seçimlerden itibaren de devlet ve hükümetin seçim güvensizliği konusundaki düzensizliğinin hala devam ettiğini ifade etmiştir. 1946 seçimleri öncesinde seçim kanununda çeşitli değişimlerin yapılmasını talep eden DP, 1948 yılında da bu kanunda yapılması istenen değişikliklerin tekrar konuşulmasını seçim kanunun değişmesinin doğruluğu olarak öne sürmüştür. Seçim güvenliğinin sağlanabilmesi için seçim kurul ve komisyonlarının tarafsızlığı esas alınmalıdır. 1946 yılına ait seçim kanununda bulunan seçim kurullarının oluşumu aşamasında da güvenliğin ve dolayısıyla en yüksek yargıcın kontrolünün sağlanması istenmiştir. Ayrıca bu konuşmasında Menderes, iç siyasal güvenliğin başarılı ve adaletli bir seçim kanununu ile sağlanabileceğini ifade ederek güvenliği ve dürüstlüğü sağlanmış yeni bir seçim kanununun, eskiye ait tüm kusur ve hataları kapatması açısından son derece büyük önem taşıdığını vurgulamıştır. Seçim kanunu komisyon raporunda Anglosakson ülkelerde uygulanan seçim sistemlerinde yargıçların kurullarda yer almamasının dile getirilmesi ve bu düşüncenin savunulmasına karşı Menderes şu ifadeleri dile getirmiştir: “komisyon raporunda Belçika, Fransa, İtalya vb. ülkelerde seçim kurullarına yargıçların başkanlık etmesi ve yine bu ülkelerde nispi temsil seçim sisteminin uygulanmasına karşı Anglosakson ülkelerde yargıçların seçim kurullarında görev almaması öne sürülmüştür. Bunlara gerekçe olarak nispi temsil seçim sistemini ve yargıçların seçim kurullarında görevlendirilmesi meselesinin bağlantısı net değildir. Üstelik Belçika'da nispi temsil seçim sistemi uygulanmamaktadır. Ayrıca Anglosakson ülkelerde seçim kurullarında yargıç

¹⁴⁹ TBMM, Tutanak Dergisi, D. 8, T. 2, C. 12, B. 86, 09 Temmuz 1948, s. 24-43.

denetiminin olmaması bizim ülkemiz için örnek olmamalıdır. Çünkü tüm dünya ülkelerindeki mevcut koşullar güvenli seçim sistemi konusu açısından bizdeki koşullar ile kıyaslanmamalıdır.”¹⁵⁰

Konu ile ilgili görüş bildiren DP’li Refik Koraltan’ın ise en dikkat çektiği mesele seçim güvenliğinin sağlanması aşamasında il ve ilçe seçim kurullarının adli denetime bağlanması olmuştur.¹⁵¹

Tasarı görüşmelerinin başlamasında ilk olarak Geçici Komisyon Sözcüsü Sait Azmi Feyzioğlu konuşmuş ve tasarıyı genel hatları ile açıklamıştır. Feyzioğlu, sundukları önerenin eksiklikleri olabileceğini ve bu eksikliklerinin karşılıklı fikir alışverişi neticesinde düzeltilebileceğini ifade etmiştir. Sunulan bu tasarı akademik camia, barolar, Yargıtay ve Danıştay gibi yargı organlarınca incelenmiştir. Komisyon görüşmelerinde DP temsilcileri tasarıyı tüm hatları ile kabul etmiş ancak eksikliğin olabileceği maddelerin görüşmeler aşamasında düzeltilebileceğini ifade etmişlerdir. MP yetkilileri ise tasarının prensip açısından eksik olduğunu, adli seçim güvenliğinin tüm aşamalarda sağlanmasını öne sürmüşlerdir. Düzenlemelerin ardından siyasal partilerden sandık kurulları ve il seçim kurullarına üye sunmalarını istenmiştir. Ancak MP İstanbul vekili Osman Nuri Köni seçim kurullarına parti temsilcilerinin görevlendirilmesinin seçim güvenliği için sorun oluşturacağını ve seçim kurullarının tarafsızlığının zedeleneceğini dile getirmiştir. Bunlara ek olarak Yüksek Seçim Kurulu (YSK), seçim ile ilgili kararları alacak ve alınan kararları rapor halinde meclise sunacaktır. DP İstanbul vekili Fuad Hulusi Demirelli ise tasarının esas ve amaçlarını şu şekilde kategorize etmiştir: 1. Seçmenlerin isim ve soy isimlerinin doğru bir şekilde kütüğe kaydetmek. 2. Seçimleri yargı denetiminin esasında dürüstçe gerçekleştirmek. 3. Gizli oy, açık sayım ilkesini güvence altına almak. 4. Seçim günü ülkede asayiş ve huzuru mevcut hale getirmek. 5. Seçim sonuçlarını doğru olarak tarafsızca belgelemek. Ancak Demirelli’ye göre tasarı bu hedeflerine ulaşamamış ve adli denetim mekanizmasının oluşumu tam manası ile sağlanamamıştır. Seçim kanunu görüşmelerinde muhalefetin kendilerini desteklemediğini öne süren Başbakan Yardımcısı Nihat Erim’e göre, muhalefet gereken desteği vermediği için seçim kanunu hazırlanırken ilk etapta seçim sistemleri açısından öncü olarak sayılabilecek ülkeler incelenmiş ve 1876 Kanuni

¹⁵⁰ TBMM, Tutanak Dergisi, D. 8, T. 2, C.12, B. 80, 02 Temmuz 1948, s. 597-602.

¹⁵¹ TBMM, Tutanak Dergisi, D. 8, T. 2, C. 12, B. 80, 02 Temmuz 1948, s. 612-615.

Esasi'den itibaren kabul edilmiş olan seçim kanunları analiz edilerek bir araya getirilmiştir.¹⁵²

Sonuç olarak özetlenecek olursa yeni seçim kanunu taslak metninin 7 Şubat 1950 günü TBMM'de görüşülmesine başlanmıştır. TBMM görüşmeleri öncesinde hazırlanan taslak metni geçici komisyon tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: Tasarı metni milletvekili seçimlerinin tek dereceli, genel oy, eşit oy ve gizli oy esasına dayanarak serbest ve şaibesiz yapılmasını öngörmektedir. Bu yeni tasarı ile seçim bölgeleri ve sandıklar halkın denetimine tabii tutulmaktadır. Sandık kurullarında adaletin ve tarafsızlığın sağlanması için siyasal partilerin eşit olarak üyelerini belirlemesi kabul edilmiştir. Asayişten sorumlu olan memurlar ve milletvekili adayları olan kimseler sandık kurullarına üye olması yasaklanmıştır. Oy verme işlemi gizliliğin esası olarak yapılacak ve oyların sınıflandırılması ve sayılması işlemleri ise orada bulunan herkesin gözü önünde açıkça yapılacaktır. Böylece “gizli oy-açık tasnif” ilkesi yeni seçim kanunu ile yasallaşmıştır. Gerçekleştirilen sayım sonucunda oluşturulan satım tutanağı sandık başlarına asılacaktır. Seçime yönelik her türlü şikâyet ve itiraz hakkı YSK'ncı analiz edilecek ve TBMM'ye arz edilecektir.¹⁵³

Meclisteki görüşmelerin neticesinde seçim kanunu tasarısında değişikliklerin yapılmasına ve bu hali ile kabulüne karar verilmiştir. Tasarı metinde yapılan değişiklikler şu şekilde ifade etmek mümkündür: “9. Maddede yer alan zabıta, memur, subay, asker, öğrenci, silah altında olan erlerin oy kullanamayacağı kararı CHP Bursa vekili Abdurrahman Konuk'un önerisi ile zabıta ve memurlar ifadesi, emniyet müdürleri, amirleri, komiser, komiser muavinleri ve polisler olarak değiştirilmiştir. Bunlara ek olarak askerler açıklamasına askeri adli yargıç ifadesi eklenmiştir. 22. madde ile sunulan seçmen kütüğüne yönelik itiraz ve bu itirazlara yapılacak olan cevap verme işleminin İstanbul vekili Salamon Adato'nun teklifi ile 2 günden 5 güne çıkarılması kabul edilmiştir. 36. madde de yer alan bir kişinin sadece bir seçim çevresinden aday olabilme kararı iki seçim çevresinden aday olabilme olarak değiştirilmiştir. Bunlara ek olarak iki seçim çevresinde vekillik kazanan aday bu çevrelerden sadece birini tercih etmesi ile diğer seçim çevresinde yeniden bir seçimin organize edilmesine karar kılınmıştır. 45. madde ile radyo aracılığı ile seçim propagandası yapacak olan siyasal partiler için geçerli olan süre 5 dakikadan 10

¹⁵² TBMM, Tutanak Dergisi, D. 8, T. 4, C. 24, B. 40, 07 Şubat 1950, s. 161-164.

¹⁵³ Mahmut Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*, s. 378.

dakikaya çıkarılmıştır.”¹⁵⁴ Bu netice ile yeni milletvekili seçim kanunu için belirlenmiş olan içerik maddeleri 16 Şubat 1950 günü onaylanmıştır. Bu onay neticesinde MP mensuplarından 12 vekil ret oyu kullanmış ancak 342 kabul oyu ile kanun onaylanmıştır. Yeni milletvekili seçim kanunu 171 madde ve 7 geçici maddeden oluşmaktadır.¹⁵⁵

Yeni milletvekili seçim kanunun kabulünün ardından konuşan Başbakan Şemsettin Günaltay, kabul oyu kullanan ve ret oyu kullanan siyasal parti üyeleri için şunları dile getirerek MP’nin muhalif tavrını çoğunluk sisteminin kabulü olarak yorumlamıştır. Bu yorumu şu şekilde dile getirmiştir: “nispi temsil sisteminin birkaç ülkede olumsuz sonuçlar doğurduğunu biliyoruz. Bu ülkelerde hükümetler uzun süreli faaliyet gösterememektedir. Ancak bugünün şartlarına ve dünya siyasetinin durumuna göre güçlü partiler sürekli olarak hükümetlere ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle nispi seçim sistemini bizim ülkemiz için uygun olmamaktadır. Nispi temsil seçim sistemi Türk halkının davranışlarına uygun değildir. Disiplin ile yaşayan Türk halkı ortaya çıkan sorunları karşılıklı olarak tartışıp konuşmayı istemektedir. Ancak anarşiden de nefret etmektedir. Nispi seçim sistemi ülkeye anarşiyi beraberinde getirmektedir. Nispi sistemin uygulandığı ülkelerdeki karışıklıkları incelediğiniz an benim bu sözlerimle aynı düşünceye sahip olacaksınız.”¹⁵⁶

5545 kanun numaralı bu yeni kanunun “Esaslar” başlıklı 1. Bölüm 1. Maddesinde “milletvekili seçim sisteminin tek dereceli olduğu, genel ve eşit, gizli oyun kullanılacağı, oyların serbest ve kişisel olduğu” açıklanmıştır. Bölüm 2’de “seçme hakkı” ve “seçmen kütükleri”, Bölüm 3’te “seçilme hakkı”, “adaylık”, “seçim propagandası”, Bölüm 4’te “seçim işleri”, “sandık başı işleri”, “oy verme neticeleri”, “seçimin neticeleri”, Bölüm 5’te “ceza hükümleri”, “kovuşturma usul ve şekilleri”, Bölüm 6 ile “çeşitli hükümler” başlığı altında seçim kanunun detayları ifade edilmiştir.¹⁵⁷ Yeni düzenleme ile “aday esaslı blok oy” sisteminin uygulanması yasallaşmıştır. Aday esaslı blok oy sistemine göre, siyasal partiler seçim bölgelerinde, o seçim bölgesinde çıkacak olan vekil sayısını geçmemek şartı ile aday göstermeleri gerekmektedir. Bunun yanında daha az sayı ile de aday gösterebilmişlerdir. Üyesi olduğu siyasal partinin listesinde adı bulunan kimse, yazılı onay şartı ile farklı bir siyasi

¹⁵⁴ TBMM, Tutanak Dergisi, D. 8, T. 4, C. 24, B. 43, 10 Şubat 1950, s. 234-396.

¹⁵⁵ Emel Aslan, *Türkiye’nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)*, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2014, s. 35.

¹⁵⁶ Vatan, 17 Şubat 1950.

¹⁵⁷ T.C. Resmî Gazete, 21 Şubat 1950.

partiden farklı bir seçim bölgesinde aday olabilmıştır. Herhangi bir siyasal partiye adaylığı olmayan yurttaşlar yazılı onay vererek istedikleri siyasal partinin listesinde yer alabilme hakkı elde etmiştir. Bu süreç 1946 yılı seçim ilkelerinden farklılık göstermektedir. 1946 yılı seçimlerinde bir kişi bir seçim bölgesinden aday olabilirken yeni kanun ile en fazla iki seçim bölgesinden aday olabilme hakkı elde etmiştir (madde 36). Ancak seçim sonuçlarında iki seçim bölgesinde de kazanmış olan yurttaş bu seçeneklerden sadece birini seçmek zorunda kalmıştır. Böylece o adayın seçmemiş olduğu ilde milletvekilliği yeri boşalmış kabul edilmiştir. 1950 yılı yeni seçim kanununa göre seçmen kendi isteği doğrultusunda boş bir kâğıda adaylarını yazarak oyunu kullanabilir veya siyasal parti ve bağımsız adaylar için oy pusulası kullanabilmiştir. Basılmış olan oy pusulaları ile oy hakkını kullanmak isteyen yurttaşlar kendi istekleri doğrultusunda bu pusulalarda aday isimlerinde değişiklik yapabilmektedir. Böylece seçmenler tarafından birden fazla siyasal partinin adayları için oy kullanılmasına ve karma bir liste oluşturulmasına imkân tanınmıştır.¹⁵⁸

1950 seçimleri öncesinde yürütülen kampanyalarda makamı gereği tarafsız olması gereken İsmet İnönü'de etkili olmuştur. Bu süreçte halka konuşan İnönü özellikle şunları dile getirmiştir: “İnsafınıza sesleniyorum, seçim zamanında her an ülkenin en az 30 alanında toplantıların yapılabildiği bir diktatörlük yönetimi görmek mümkün müdür? Seçim zamanlarında ülkenin her yerine gezen kendini yurttaşla anlatmaya çalışan bir diktatör duyulmuş mudur? Anayasaya uygun bir kanun ile demokratik olmayan kanun ya da durum birbiri ile aynı şey değildir. Her ülkede o ülkenin seviyesine ve şartlarına bağlı olarak demokratik olmayan kanunlar ya da durumlar olabilmektedir. Bu durumlar o ülkede demokrasinin olmadığı kanıtı olamamaktadır...Bizim ülkemizde demokratik olmayan başlıca iki durum vardır. İlki komünistliğe kanunen izin verilmemesidir. Ancak yakın bir tarihe kadar bu durum diğer ülkelerde de böyle olmuştur. Demokratik sayılamayacak olan bu uygulama ülkemizde devamlılık gösterecektir...Bu ülkenin tüm yurttaşlarının bilmesi gerekir ki CHP seçim sonuçlarında çoğunluğu kaybederse, İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığı görevini sonlandıracaktır.”¹⁵⁹

1950 yılı seçimleri öncesinde 27 Nisan 1950 günü CHP seçim beyannamesini bildirmiştir. Bu beyannameye göre CHP, iktisadi alanda devlet kontrolünün

¹⁵⁸ TÜSİAD, *Seçim Sistemleri ve Siyasal Partiler Araştırması Ana Rapor*, s. 210-211.

¹⁵⁹ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, s. 418.

azaltılmasını, özel teşebbüse iznin verilmesini ve yabancı sermayelerin ülkeye gelişinin önünün açılmasını, vergi reformunun olmasını, Türk lirasının değerinin muhafaza edilmesini, köylünün rahatının ve kentlerin imar politikalarının geliştirilmesini ve modernize edilmesini dile getirerek tek partili sistemdeki uygulanan politikalara karşı liberalist bir söylemi savunmuşlardır. Bunlara ek olarak 6 Ok'un kanundan çıkarılması ve ikinci bir meclisin kurulmasının gerekliliği düşüncesine dikkat çekmiştir. Bu süreç dönem gazetelerinde partideki öne çıkan değişim olarak seçim sonrası dahi gündemde tutulmuştur.¹⁶⁰

8 Mayıs 1950 günü seçim beyannamesini bildiren DP ise, demokrasinin geliştirilmesinin gerekliliği daha çok vurgulanmıştır. Böylece DP mensupları çok partili sürece ve bu sürecin demokrasi ile kazanacağı işlerliğini ön plana çıkarmıştır. DP iktisadi sorunlara dikkat çekmiş ve hayat pahalılığını dile getirmiştir. Düşünce ve ifade özgürlüğünün önemi dile getirilmiş, demokrasi ile çatışan kanunların ve politikaların olmaması gerektiği ifade edilmiştir. Ancak tüm bu eleştirilere rağmen DP'nin sistemli, yürütülebilir bir seçim programı yapılamamış ve savaş yıllarının getirdiği olumsuzluklar ön plana çıkarılarak bir seçim propagandası oluşturulmuştur.¹⁶¹

Seçim öncesi siyasal partiler aday listelerini açıklamışlardır. Bu listelere göre CHP'nin adaylarının mesleki dağılımları, "54 avukat, 51 idareci, 46 iktisatçı, 44 doktor, 41 tüccar, 40 akademisyen, 39 çiftçi, 36 yargıç, 25 gazeteci, 18 belediye çalışanı, 16 mühendis, 14 general, 14 ziraat uzmanı, 13 subay, 13 eczacı, 6 fabrikatör, 4 diş doktoru, 4 ilahiyatçı, 3 hariciyeci ve 3 işçi" şeklinde olmuştur. 479 toplam aday sayısının yalnızca 5'i kadın aday olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁶² DP'nin adaylarının mesleki dağılımları ise, "88 avukat, 69 bürokrat, 56 çiftçi, 55 tüccar, 52 doktor, 37 milletvekili, 23 subay, 20 mühendis, 18 gazeteci, 19 öğretim üyesi, 12 iktisatçı, 12 eski milletvekili, 5 eczacı, 4 fabrikatör, 3 işçi, 1 müftü, 1 vaiz, 1 şair, 1 veteriner, 1 kimyager olarak listelenmiştir.¹⁶³

14 Mayıs 1950 günü yapılan milletvekili genel seçimlerine CHP ve DP bütün illerde katılırken, MP 22 il ve MKP ise 3 ilde katılabilmişlerdir. Toprak Emlak ve

¹⁶⁰ Ulus ve Cumhuriyet, 28 Mayıs 1950.

¹⁶¹ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, s. 253.

¹⁶² Cumhuriyet, 25 Nisan 1950.

¹⁶³ Cumhuriyet, 25 Nisan 1950.

Serbest Teşebbüs Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi ve İşçi Çiftçi Partisi ise yalnızca İstanbul’da seçimlere katılım sağlamışlardır.¹⁶⁴

14 Mayıs 1950 günü yapılan seçim sonucu verilerine göre kayıtlı seçmen sayısı 8.905.743, oy kullanan seçmen sayısı 7.953.085 kişi olmuştur. Ülke genelinde katılım %89,3 oranınca gerçekleşmiştir. DP 4.391.694 oy ve %55,2 oy oranıyla 416 vekil, CHP 3.148.626 oy ve %39,6 oy oranıyla 69 vekil, MP ise 368.537 oy ve %4,6 oy oranıyla 1 vekil kazanarak meclise girmişlerdir. Böylece meclise girmeye hak kazanan 487 vekilin %99,4 temsil oranı ile 484’ü erkek, %0,6 temsil oranı ile 3’ü kadın vekilden oluşmaktadır.¹⁶⁵ DP’nin 1950 yılında yapılan seçimlerde muhalefeti terk ederek iktidarı alması Türk siyasal hayatında “Beyaz Devrim” olarak adlandırılmıştır.

Bölgesel bazlı 1950 seçimlerinin sonuçları değerlendirildiği zaman DP’nin daha gelişmiş bölgeler olarak nitelendirilebilecek bölgelerde daha ön planda olduğu gözlemlenmektedir. Marmara, Ege, Akdeniz ve Kuzey Orta bölgeleri içinde DP ve CHP arasındaki oy farkı ortalama olarak %12-20 arasında değişebilmektedir. Gelişmişlik açısından daha geri olan Güney-Orta, Güney-Doğu, Kuzey-Doğu, Doğu-Orta, Karadeniz bölgelerinde ise DP ve CHP arasındaki oy farkı azalma göstermektedir. Üstelik CHP’nin oylar artmakta DP’nin oyları ise azalma göstermektedir.¹⁶⁶

Tablo 2.2. Gelişmiş bölgelere göre oy oranları¹⁶⁷

Bölgeler	CHP	DP
Marmara	%33,7	%55,3
Akdeniz	%40,9	%55
Kuzey-Orta	%36,2	%53,9
Ege	%40,2	%57,8

¹⁶⁴ Çağatay Benhür, “14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP’nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Dergisi*, S. 17, Konya 2007, s. 61-75.

¹⁶⁵ Yüksek Seçim Kurulu, (ET: 20.04.2019).

¹⁶⁶ Hakkı Uyar, “1950 Genel Seçimleri Üzerine Bir Analiz Denemesi”, *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta 22-24 Ekim 2008, s. 14.

¹⁶⁷ Cem Çakmak, “1950’li Seçimler ve Demokrat Parti”, *Tarih ve Toplum*, S. 53, 1988, s. 22-24.

Tablo 2.3. Az gelişmiş bölgelere göre oy oranları¹⁶⁸

Bölgeler	CHP	DP
Karadeniz	%41,9	%49,7
Doğu-Orta	%46	%48,4
Güney-Orta	%37,7	%59,8
Kuzeydoğu	%43,4	%48,8
Güneydoğu	%47,7	%49,9

Bu aşamada sonuçlar seçim sistemleri esasına göre analiz edildiğinde seçim öncesinde tartışma konusu olan nispi sistem ön plana çıkmaktadır. DP 1946 senesinden itibaren seçim kanunu ile ilgili değişikliklerin yapılmasını önerirken çoğunlukçu seçim sistemi yerine nispi seçim sisteminin uygulamaya konmasını dile getirmiştir. Ancak seçim öncesi değiştirilen yeni kanun ile bu sistem mümkün olmamış iktidar ve muhalefet uzlaşmayı tercih etmiştir. Seçimi tekrar kazanarak iktidarlığa devam edeceğini düşünen CHP, çoğunlukçu seçim sisteminden yana olmuştur. Ancak seçim sonuçları incelendiğinde bu sistem ile CHP büyük bir hüsrana yaşamıştır. Çünkü %55,2 oy oranı ile 416 vekile sahip olan DP mecliste %84 oranında temsil hakkı elde etmiştir. İktidar koltuğundan muhalefet koltuğuna geçen CHP ise, %39,6 oy oranı ile 69 vekile sahip olmuş ancak mecliste %14 oranında temsil hakkı elde edebilmiştir. Fakat bu seçimlerde çoğunlukçu seçim sistemi yerine nispi seçim sistemi uygulanmış olsaydı %84 oy oranı ile temsil hakkı olan DP %58,5 oy oranı ile 275 vekile sahip olabilecekti, %14 oranında temsil hakkını bulunduran CHP ise, %41 oy oranı ile 200 vekile sahip olabilecekti. Çünkü nispi seçim sistemi çoğulculuğu temel almakta ve böylece her temsilci veya siyasal partinin oy esasına göre temsilci elde etmesine olanak

¹⁶⁸ Cem Çakmak, “1950’li Seçimler ve Demokrat Parti”, s. 22-24.

sunmaktadır. Bu nedenle çoğunlukçu seçim sisteminin uygulandığı 1950 yılı seçimlerinde oyların çoğunu elinde tutan DP'nin hükümeti kurması mümkün olmuştur.¹⁶⁹

Tablo 2.4. 14 Mayıs 1950 günü seçim verileri¹⁷⁰

Kayıtlı Seçmen Sayısı	8.905.743
Oy Hakkını Kullanan Seçmen Sayısı	7.953.085
Katılım Oranı	%89,3
Vekil Sayısı	487

Tablo 2.5. Siyasal parti bazlı 14 Mayıs 1950 günü seçim sonuç verileri¹⁷¹

Siyasal Parti	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Vekil Sayısı
DP	4.391.694	%55,2	416
CHP	3.148.626	%39,6	69
MP	368,537	%4,6	1
Bağımsız Aday	44.537	%0,6	1

Tablo 2.6. 14 Mayıs 1950 seçim sonuçlarının d'Hondt sistemine göre hesaplanması¹⁷²

Siyasal Parti	Aldığı Oy Oranı	Temsil Oranı	Vekil Sayısı
----------------------	------------------------	---------------------	---------------------

¹⁶⁹ Meral Balcı, “Demokrat Parti’yi İktidara Taşıyan Seçim Sistemi”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 17, S. 2, (2018), s. 671-700.

¹⁷⁰ Yüksek Seçim Kurulu, (ET: 10.05.2019).

¹⁷¹ Yüksek Seçim Kurulu, (ET: 10.05.2019).

¹⁷² Murat Güvenir, “Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 37, S. 1, s. 215-250.

DP	%55,2	%56,7	275
CHP	%39,2	%41,2	200
MP	%4,2	%2,1	10

Prof. Dr. Kemal H. Karpat DP'nin iktidara geliş sürecini dönemin siyasal konjonktürünü göz önünde bulundurarak şu şekilde açıklamaktadır: “Demokratlar bu başarıyı ülkede Halkçılara karşı oluşmuş olan olumsuzluklar sayesinde elde etmiştir. Seçim 1947 ve 1948 senelerinde yapılsaydı CHP 1950 yılı seçimlerinde almış olduğu oyların ancak yarısını alabilirdi ki son senelerde uygulanan liberal siyaset ve düzgün politikaların oluşturulması bu partinin saygınlığını da artırmıştır. Fakat CHP nasıl bir propaganda yürütmüş olursa olsun, tek partili yönetim ile ilişkilendirildiği için seçimi her türlü kaybetmeye mahkûm bırakılmıştır. Eğer kazanmış olsa idi tek partili siyasetin devam ettiğine yönelik düşünceler ortadan kaldırılmış olacaktı.”¹⁷³

20 Mayıs 1950 günü gerçekleştirilen DP Meclis Grubu toplantısında Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanlığı'na aday olabilme durumundan ötürü Bayar, DP Başkanlığı görevinden istifa etmiştir. Ardından 22 Mayıs günü Bayar, Cumhurbaşkanı görevine seçilmiştir. Cumhurbaşkanı Bayar'ın hükümeti kurması için görevlendirdiği Menderes bu vazife ile ilk kabinesini oluşturmuştur. Böylece 22 Mayıs 1950 günü DP'nin iktidarı resmi olarak devralması Türk siyasal hayatında yeni bir siyasal sürecin başlamasına neden olmuştur. Siyasal süreçte yaşanan bu değişim gazete manşetlerinde ortak bir ifade ile şu şekilde yer almıştır: “Dokuzuncu Büyük Millet Meclisi Dün Açıldı... Cumhurbaşkanlığına Celal Bayar seçildi. Koraltan Büyük Millet Meclisi Başkanı oldu, Menderes yeni kabineyi kurmaya memur edildi”.¹⁷⁴ 9 Haziran 1950 günü Menderes, Genel İdare Kurulu tarafında Demokrat Parti Genel Başkanlığı görevine seçilmiştir.¹⁷⁵

DP'nin yaşadığı bu siyasal değişimi, bu yıllarda çeşitli bakanlıklarda görev almış Samet Ağaoğlu anılarından şöyle kaleme almıştır:

“Böylece Türkiye’de Millî Mücadele’den bu yana hemen hemen tek sayılacak büyük bir muhalif partinin genel kurul üyesi ve Milletvekili Menderes’in yerine şimdi, gerçek bir ihtilal niteliğinde ve en demokratik bir hareketle işbaşına geçmiş bir iktidarın ilk Başbakanı geliyordu, hem de aynı

¹⁷³ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, s. 328.

¹⁷⁴ Hürriyet, Milliyet, Zafer, 23 Mayıs 1950.

¹⁷⁵ Mehmet Kabasakal, *Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1991, s. 180.

zamanda partinin başı olarak. Evet yirmi yıldan beri Büyük Millet Meclisi'nde idi, ama bir gün bile devlet hizmetinde vazife almadan! Bunu bir zaaf olarak görecelere cevabını hazırlamıştı: Ben, Meclis'te yalnız dilekçe encümeninde çalıştım. Orası, bu devlet ve millete ait bütün derterin kaynadığı ocaktır. Devletin ne olduğunu, nasıl işlediğini, nereleri aksadığını, nasıl düzeleceğini orada öğrendim.”¹⁷⁶

1950 seçimlerinin ardından yazılarında sonuçları değerlendiren Hasan Ali Yücel 22 Mayıs 1950 günkü yazısından “Hürriyetin Gerçekleşmesi ve İktidar Değişmesi” başlıklı yazısında Osmanlı'da yaşanan isyanlardan bahsederek şunları dile getirmiştir: “Tüm bu isyanlar, iç siyasal ve toplumsal ortamda yaşanan memnuniyetsizliğin ifade edilmeyişi, halkın istememe duygusuna yönelik tüm yolların kapanması nedeniyle bir ifade patlamasından farklı bir şey değildir...özgürlüğü uygulamak isteyen kişiler, gerçek özgürlüğün ana kurallarına uymak zorundadır. Hürriyetin ve özgürlüğün devamlılığının sağlanmasından başka bir seçenek yoktur. Çünkü özgürlüğün tek çaresi yine özgürlük ve hürriyettir...Yunan işgalci kuvvetleri İzmir'den denize dökerek başarı elde eden Türk milletinin kendi duygularından gelen üç güç ile iradesini kullanması mümkün olabilmiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası olayından sonra yurttaş serbest kalabilseydi bu sefer hoşnutsuzluk ile iktidarı devirebilirdi. Ancak bu mümkün değildi. Bugün kırsalda yaşayan yurttaş bile kendini ifade eden “idareye katılma” arzusu vazgeçilmez bir istektir ve gerçektir.”¹⁷⁷

Hasan Ali Yücel'in de ifadesinden anlaşılacağı üzere Türk halkı 1950 seçimleri ile kargaşa olmadan kendi arzusunu kullanmış ve oy hakkı ile iktidarı değiştirmiştir. Çünkü halk artık kendi arzusu ile demokratik olan hakkını kullanarak yönetime dahil olmayı istemiştir.

3.3. 1954 Yılı Seçim ve Seçim Sistemlerinin Analizi

1954 seçimlerinden önce dönemin siyasal sürecini göz ardı etmeden analiz etmek gerekmektedir. 1954 yılı seçimlerinden evvel kapatılan MP oyları CHP için büyük önem taşımıştır. Çünkü CHP bu partiye oy veren yurttaşların kendilerine oy vermesini istediği için bu çerçevede bir seçim propagandası gütmüştür. Ancak seçim öncesi DP siyasal ortam üzerindeki etkisini derin bir şekilde hissettirmeye başlamıştır. Artan baskı ortamında üniversitede akademisyenlik görevini yürüten kimselerin siyaset içerisinde aktif olarak bulunmasını yasaklayacak olan değişiklik Üniversiteler

¹⁷⁶ Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes*, s. 80.

¹⁷⁷ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, s. 419.

Kanunu'nda yapılmış ve 23 Temmuz günü meclis tarafından kabul edilmiştir.¹⁷⁸ Basına ve muhalefete yönelik benzer baskının artması neticesinde seçimi bekleyen Türkiye siyasal hayatına yeni bir parti kurulmuş ve böylece çok partili sürecin demokrasi ile işlerliği daha da anlam kazanabilmiştir. MP'nin devamı niteliğinde sayılabilecek olan Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) kurulmuştur. CMP'nin kurulmasının ardından muhalefet cephesinde DP'ye karşı bir seçim ittifakı oluşmuştur. 1954 yılı genel seçimlerinde 1950 senesinde yürürlüğe girmiş olan 5545 numaralı "Milletvekili Seçim Kanunu" hükümleri uygulanmıştır. 1954 seçimleri öncesinde oluşturulan seçim listelerinde CHP en başa en fazla oyu alabilecek olan kimseleri aday olarak göstermiş ve böylece iktidara geçiş hedefini canlı tutmaya çalışmıştır. Üstelik bu düşünce ile "2 Mayıs 1954 seçimlerinde iktidar CHP'nindir. Sizleri tebrik ederim. Kasım Gülek" yazılı broşürler bastırılmış ve dağıtılmıştır.¹⁷⁹

2 Mayıs 1954 günü gerçekleştirilen seçim sonuçlarına göre DP oyların %58,4'ünü, CHP oyların %35,1'ini almış ve DP yine iktidar koltuğunda oturmaya devam etmiştir. 1954 seçimlerinin ardından CHP'nin mecliste elinde bulundurduğu koltuk sayısı 21'e inmiştir.

Tablo 2.7. 2 Mayıs 1954 günü seçim verileri¹⁸⁰

Kayıtlı Seçmen Sayısı	10.262.063
Oy Hakkını Kullanan Seçmen Sayısı	9.095.617
Katılım Oranı	%88,6
Vekil Sayısı	541

Tablo 2.8. Siyasal parti bazlı 2 Mayıs 1954 günü seçim sonuç verileri¹⁸¹

Siyasal Parti	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Vekil Sayısı
----------------------	-------------------------	-----------------	---------------------

¹⁷⁸ Cumhuriyet, 21-25 Temmuz 1953.

¹⁷⁹ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, DP Yokuş Aşağı 1954-1957*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991, s. 41.

¹⁸⁰ Yüksek Seçim Kurulu, (ET: 10.05.2019).

¹⁸¹ Yüksek Seçim Kurulu, (ET: 10.05.2019).

DP	5.313.659	%58,4	503
CHP	3.193.471	%35,1	31
CMP	480.249	%5,3	5
Bağımsız Aday	56.393	%0,6	2

1954 yılı seçimleri çoğunlukçu seçim sistemi yerine nispi temsil seçim sistemine göre hesaplanmış olsaydı sonuçlar çok daha farklı bir veri sunmuş olacaktır. Nispi temsil esasına göre 1954 seçim sonuç verilerinin analizi yapıldığında DP 328, CHP ise 196 vekile sahip olabilecekti.

Tablo 2.9. 2 Mayıs 1954 seçim sonuçlarının d'Hondt sistemine göre hesaplanması¹⁸²

Siyasal Parti	Aldığı Oy Oranı	Temsil Oranı	Vekil Sayısı
DP	%58,4	%60,7	328
CHP	%35,1	%36,3	196
CMP	%5,3	%3	16

1946 yılı seçimleri öncesinde ve sonrasında nispi seçim sistemini savunan DP mensuplarına karşı kazanacağı düşüncesi ile karşı çıkan CHP mensupları yıllar sonra çoğunlukçu seçim sisteminin azizliğine uğramıştır. Üstelik bu seçim sistemi ile CHP iktidar koltuğunu DP devretmek zorunda kalmış ve vekil sayısına daha fazla sayıda ulaşabilecekken daha az vekil ile parlamentoda temsil hakkına sahip olmuştur. 1954 seçimlerinin ardından hükümeti kuran siyasetçiler seçim kanunu içinde bir değişime neden olmuş ve bu değişim ile devlet memurlarının aday olabilmeleri için 6 ay öncesinden mesleklerinden istifa etmelerinin gerekliliği kabul edilmiştir. Ayrıca seçimlerde karma bir liste oluşumu olmayacak ve farklı partilerin oluşturduğu ortak

¹⁸² Murat Güvenir, *Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama*, s. 215-250.

seçim listeleri geçersiz sayılacaktır.¹⁸³ Bu bağlamda seçim kanununda yapılan 17 Kasım 1954 günü kabul tarihli, 23 Kasım 1954 Resmî Gazete ilanlı 6272 numaralı Milletvekili Seçim Kanunu’nda yapılan değişiklikler şu şekildedir: “5545 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu’nun 16, 19, 27, 117, 119, 120, 122, 123, 124, 125. ve 126. Maddeleri değiştirilerek kanuna  muvakkat madde eklenmiştir. Değiştirilen madde 16 ile mahalle, köy muhtar ve ihtiyar heyetleri, kaymakamın görevlendireceği kimselerin yardımı ile seçim bölgelerinde tüm seçmenleri sokak ve kapı numaralarına göre kaydedecektir. Bu listelerin düzenlenmesi aşamasında İstatistik Genel Müdürlüğünün sayım işlem aşamalarında kullandığı cetveller kullanılacaktır. Bu aşamada o bölgede olan siyasal partiler birer temsilci gönderme hakkına sahip olmuştur. Madde 19 ile kütükler net bir şekilde yazıldıktan sonra bir rneği seçim bölgesinde örgütlenmiş olan siyasal partilere makbuz karşılığı ile verilecek ve o listelerin olduğu köy, kasaba ve kentlerde halkın okuyabilmesi için ortak alanlara asılacak ve bu şekilde ilan edilecektir. Bu sürecin sorumlusu muhtarlar, zabıta amirleri ve memurlar olacaktır. Madde 27 ile asılan seçmen kütükleri ile ilgili itirazlar 20. ve 21. madde gereğince yapılır ve 22. madde gereğince de mahkemeye başvurulabilir. Eğer değişiklik yapılır ise o seçmen kütüğün rneği değişiklik ile birlikte tekrar siyasal partilere verilir. Madde 117 ile ilçe seçim kurullarından gelecek olan seçim tutanakları, oy kazanan adayların isimleri ile aldıkları oy sayısını ifade eden bir tutanak oluşturulur. Adaylardan en fazla oyu alan aday milletvekili olarak seçildiğine dair bilgiyi başka bir tutanak ile tespit etmiştir. Aynı sayıda oy alan adaylar arasında kurul önünde kura çekilir ve kurada adı çıkan kişiye tutanak verilecektir. Bu tutanak YSK tarafından iptal edilirse kurada kaybeden adaya tutanak verilir. Bu işlemler yapılırken aday ve mşahitler hazır olarak bulunacaktır. Yine bu maddeye göre vekil olarak seçilenlere il seçim kurulu tarafından birer belge verilir ve bunların birer rneği TBMM Reisliğine verilmesi için Başvekalete gönderilecektir. Madde 119 ile itiraza neden olan oy pusulaları, sayım cetvelleri ve vekil seçilme tutanakları ile tüm seçim evrakları milletvekilliği tutanakları kesinleşinceye kadar asliye mahkemelerinde ya da sulh mahkemeleri tarafından korunur ve bunlar YSK ya da mahkeme kararı olmadan farklı bir yere gönderilemez. Madde 120 ile YSK bir başkan ve on üyeden oluşur. Temyiz Mahkemesi Birinci Reisi Kurulun Başkanı olacaktır. Başkanın olmadığı durumlarda en kıdemli olan başkana vekalet

¹⁸³ Meral Balcı, *Sıradışı Bir Siyasetçi: Kasım Gülek Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015, s. 142.

edecektir. Kurul üyeleri Temyiz Mahkemesi ve Devlet Şûrası Reis ve azaları içinden beşer asıl ve üçer yedek olmak üzere kura ile belirlenecektir. Yedek üyeler ise kurula kıdem sırasına göre belirlenecektir. Madde 122 ile YSK'nın; bu kanunun 123. maddesinin 3., 4. ve 5. bentlerindeki itirazları esas alarak kararın ortaya çıkabilmesi için 11 kişi ile toplanması şart koşulmuştur. Diğer durumlarda ise kurul, ekseriyet ile toplanabilir. Ancak her iki durum ile de mutlak ekseriyet ile karar kılınır. Eğer oylar eşit bir sonuç verirse başkanın tercihi kabul edilecektir. Madde 123 ile YSK'nın görev ve yetkileri açıklanmıştır. Bu açıklamaya göre YSK'nın görev ve yetkileri şunlardır: “1. Oy verme gününden önce il seçim kurullarının teşekküllerine, işlemlerine ve kararlarına karşı yapılan itirazları; 2. 38 inci maddeye göre adaylık için yapılan müracaat veya itirazlar hakkında il seçim kurullarınca ittihaz olunan kararlara vâki itirazları; 3. İl seçim kurullarının teşekküllerine, işlemlerine ve kararlarına karşı yapılmış olup da zamanında kesin karara bağlanmamış olan itirazların neticeye müessir olup olmadıklarını; 4. Milletvekilliğine seçildiğine dair tutanak verilen bir kimsenin, seçilmemesini mucip olacak vakıalar hakkındaki itirazları; 4. Milletvekilliğine seçildiğine dair tutanak verilen bir kimsenin, seçilmemesini mucip olacak vakıalar hakkındaki itirazları; 5. Milletvekili seçildiğine dair tutanak verilen bir kimsenin seçilme yeterliğini haiz olmadığına dair yapılan itirazları; Tetkik ederek karara bağlamak.” Madde 124 ile itirazlar için YSK'ya yazılı bir dilekçe sunulabileceği açıklanmıştır. Dilekçeler direkt olarak ya YSK Başkanlığına ya da il seçim kurulu başkanlığına verilecektir. Bu verilen dilekçelere karşılık olarak başkanlık tarafından makbuz verilir ve dilekçe altına gün-saat not düşülecektir. İl seçim kurulları kendilerine sunulan dilekçeyi ve diğer evrakları ekleyerek YSK'ya gönderecektir. Madde 125 ile YSK bu evraklar üzerinde nasıl inceleme yapacağı açıklanmıştır. Kurul yapılan bu itiraz ve ihbarları, kendilerine geldiği andan itibaren en geç üç ay içerisinde karara bağlamakta ve alınan bu kararlar değişmez nitelikte olacaktır. Madde 126 ile eğer YSK bir milletvekili tutanağının iptal edilmesine karar verirse o milletvekilliği için bu kanunun 6. maddesine göre yeniden seçim yapılacaktır.”¹⁸⁴ Bu kanuna eklenen 3 muvakkat madde ise şu şekildedir: “5545 numaralı Milletvekili Seçim Kanunundaki madde 25'e göre seçmen kütükleri, bu konunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren geçersiz sayılacak ve bunların yerine yeniden seçmen kütükleri oluşturulacaktır. Bu listeler en geç 30 gün içinde ilan edilir ve

¹⁸⁴ Milletvekilleri Seçimi Kanununun Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bâzı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun (1) (T.C. Resmî Gazete ile: 23 Kasım 1954 S. 8641), Kabul Tarihi: 17 Kasım 1954.

asılır. Eğer seçim bölgelerinde kütüklerin, seçimlerden evvel tekrar uygunsuzluğu ortaya konulursa, İçişleri Vekaletine bu durum sunulur ve seçmen kütüklerinin gözden geçirilmesi ve değiştirilmesi hakkındaki hükümleri çerçevesinde sonuçlanarak yeniden seçim gerçekleştirilir. Belediye meclisi, muhtarlık, ihtiyar meclisi ve ihtiyar heyeti seçimlerine ait seçmen kütüklerinin tekrar oluşumuna 1954 yılı haziran ayının ilk haftasında başlanacaktır. 1954 yılı genel seçimlerinde belirlenecek olan vekil sayısının kararında 1950 yılı nüfus sayımı esas alınacaktır. Fakat bu duruma göre her seçim çevresi için belirlenecek vekil sayısı 1950 seçimindeki belirlenmiş olan vekil sayısından az olamayacaktır.”¹⁸⁵

1954 seçimlerinin sonucunda DP büyük bir yükseliş yaşamış ancak ilerleyen süreçte artan ekonomik kriz ve belli bir kesimin özellikle aydın sınıf ve ordunun iktidara karşı muhalif tavır sergilemesi partinin ilk başta kazandığı yükselişin hızla aşağıya inmesine neden olmuştur.¹⁸⁶ Bu nedenle seçimlerin ardından DP içinde ayrılıklar başlamış ve muhalif grup olarak nitelendirilebilecek olan siyasetçilerin 9 tanesi partiden ihraç edilmiştir. İhraç edilen 9 kişiye ek olarak 10 kişide kendi rızası ile parti görevlerinden ayrılmış ve 1955 senesinde Hürriyet Partisi’ni (HP) kurmuşlardır. Kısacası 1954 seçimlerinin ardından DP’nin yaşadığı siyasal sorunlar kendi parti içinden oluşmaktadır. Böylece DP, Meclis Grubu içinde hem ekonomik hem siyasal açıdan eleştiriye açık hale gelmiştir.¹⁸⁷

1954 seçimlerinin ardından DP’nin ilk icraatlarından biri Kırşehir’in ilçe olarak değiştirilmesi meselesi olmuştur. 30 Haziran 1954 günü çıkarılan kanun¹⁸⁸ ile ilçe olan Kırşehir ilinin tek suçu DP’ye oy vermemek olmuştur.¹⁸⁹

3.4. 1957 Yılı Seçim ve Seçim Sistemlerinin Analizi

1957 yılı seçiminde 1950 ve 1954 yıllarındaki seçimlerde uygulanan çoğunlukçu seçim sistemi yürürlükte kalmıştır. Çoğunlukçu sistem iktidarda olan siyasal partinin faydasını götmekte bu nedenle iktidarda olan DP için vazgeçilmesi mümkün olmayan bir sistem olarak kabul edilmektedir. 1946 ve 1950 yılı seçimlerinden evvel nispi seçim sisteminin kabulünü savunan Menderes, iktidar koltuğunda iken tam tersi bir savunma

¹⁸⁵ Milletvekilleri Seçimi Kanununun Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bâzı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun (T.C. Resmî Gazete ile: 23 Kasım 1954 S. 8641), Kabul Tarihi: 17 Kasım 1954.

¹⁸⁶ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 260.

¹⁸⁷ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, 16. Baskı, İstanbul 2017, s. 137.

¹⁸⁸ 30 Haziran 1954 günlü ve 6429 sayılı "Kırşehir Vilayetine Kaldırılmasına ve Nevşehir Kazasında (Nevşehir) Adıyla Yeniden Bir Vilayet Kurulmasına Dair Kanun". T.C. Resmî Gazete 8748, 7 Temmuz 1954. TBMM Tutanak Dergisi, D. 10, T. Olğ., C. 1 (Haziran 1954), s. 343-361.

¹⁸⁹ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s. 153.

içine girmiş ve 16 Ekim 1957 günü Samsun’da gerçekleştirdiği bir konuşmada “nispi seçim sisteminin Türkiye için büyük bir felaket doğuracağını” söylemiştir.¹⁹⁰ Ancak seçim sisteminin temelinde bir değişiklik yapılmamış olsa da seçim kanununda birtakım değişiklikler olmuştur. Buna bağlı olarak 12 Eylül 1957 günü Resmî Gazete ilanlı 7037 numaralı kanun neticesinde Milletvekili Seçim Kanununda değişiklik olmuştur. Bu değişikliğe göre 1957 yılı genel seçimlerinde belirlenecek vekil sayısının belirlenmesinde 1955 yılı genel nüfus sayımları esas alınacaktır. Fakat buna bağlı olarak her seçim çevresi için belirlenecek olan vekil sayısı 1954 seçimlerinde belli olan vekil sayısından daha az olmayacaktır. İllere bölünen ya da küçültülen seçim çevreleri bu hükümden faydalanamayacaktır.¹⁹¹ 5545 numaralı Milletvekili Seçim Kanununda yapılan diğer değişiklikler şu şekildedir: “seçilme yeterliliğine sahip olan tüm yurttaşlar vekillik için aday olabilmektedir. Seçime katılacak olan siyasal partiler il ya da ilçe teşkilatları tüm seçim çevreleri için aday göstermek zorundadır. Eğer bu listelerde eksiklik olursa YSK ya da il seçim kurulları aday sayılarında olan eksikliği siyasal parti teşkilatlarına bildirmek zorundadır. Bu bildirimin ardından siyasal partiler 24 saat içinde boşluğu doldurmak zorunda bırakılmıştır. Ayrıca bir siyasal partiden adaylığı bulunan bir kişi farklı bir siyasal partiden veya farklı bir seçim çevresinden aday olamamakta ve seçilememektedir. Seçimlerden asgari olarak 6 ay önce siyasal partiden resmi olarak ayrılmamış olan kişiler farklı bir siyasal parti tarafından aday olarak gösterilememektedir. Seçmen kütükleri bu kanunun yürürlüğe girmesine takiben yeniden gözden geçirilerek değişiklikler yapılacak ve 20 gün içerisinde ilçe seçim kurullarına ilan edilecektir. Bu durumlarda seçim kütüklerinin gözden geçirilme süresi 7 gün, askıda bekleme süresi 4 gün, ihtiyat meclis ve heyetlerinin Sulh Hukuk Hakimlerinin itirazlarının karara bağlanma süresi ise 2 gün olarak kabul edilmiştir.”¹⁹²

DP’nin kanun değişimi ile seçim öncesi kendi çapında aldığı önlemler neticesinde muhalefet farklı yollar denemiştir. Bu neticede muhalefet için iki seçenek bulunmakta ve bu seçeneklere göre ilk olarak tüm illerde seçime gidilecek ancak her ilde üç partiden sadece biri muhalefet oyları olarak kabul edilecektir. Ancak muhalefet bu yolu denemek istememiştir. İkinci seçenek ise tüm yurttaki seçimlere sadece bir muhalif partinin katılması olmuştur. CMP, 18 Eylül 1957 günü ilan ettiği kararı ile

¹⁹⁰ Zafer, 19 Ekim 1957.

¹⁹¹ T.C. Resmî Gazete, Milletvekilleri Seçimi Kanununa Muvakkat Bir Madde İlâvesi Hakkında Kanun, Kanun No: 7037, Kabul Tarihi: 09 Eylül 1957, Yayın Tarihi: 12 Eylül 1957.

¹⁹² T.C. Resmî Gazete, Milletvekilleri Seçimi Kanununun 35. ve 109. Maddelerinin Tadiline ve Bu Kanuna Muvakkat Bir Madde İlâvesine Dair Kanun, Kanun No: 7037, Kabul Tarihi: 11 Eylül 1957, Yayın Tarihi: 13 Eylül 1957.

ikinci seçeneği kabul etmediğini duyurmuştur. Buna karşılık CHP, 19 Eylül 1957 günü resmi olarak iş birliğinin yapılamayacağını fakat seçimlerde muhalif kanadın fiili olarak karşılıklı yardımlaşma içinde olmasının gerekliliğini dile getirmiştir. Sonuç olarak bu yeni karar ile DP'nin uygulamaya koyduğu demokratik olmayan seçim kanunu istenilen amaca ulaşmış ve muhalif kanadın iş birliği ile hareket etmesi zorlaştırılmıştır.¹⁹³

27 Ekim 1957 günü seçimlerinden önce partilerin adaylarını tespiti gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda DP'de adayların tespit edilmesinde 67 şehirden 39'unda gerçekleşmiş ve 28 şehrin adayları partinin genel merkezinde belirlenmeye çalışılmıştır.¹⁹⁴ Siyasal hayatı içinde ilk kez seçimlere katılacak olan HP'nde ise vekil adaylarının belirlenmesi ilçe merkezlerindeki yoklama kurullarına bırakılmıştır.¹⁹⁵ CHP'nin vekil adayları arasında 211 hukukçu, 59 doktor, 58 tüccar, 57 çiftçi, 36 mühendis, 30 gazeteci, 21 idareci, 20 sanayici, 18 eğitimci, 12 iktisatçı, 10 maliyeci, 9 işçi ve 6 eczacı yer almıştır.¹⁹⁶ CMP'nin vekil adayları arasında 177 hukukçu, 124 tüccar, 50 çiftçi, 38 doktor, 16 asker, 14 diş hekimi, 12 gazeteci, 10 profesör, 11 idareci, 8 iktisatçı, 2 veteriner ve 7 bankacı yer almıştır.¹⁹⁷ HP'nin aday listesinde ise 137 hukukçu, 92 tüccar, 80 ziraatçı ve ormancı, 43 doktor, 23 gazeteci, 8 subay yer almış ve 56 ilden 530 aday gösterilmiştir. Gösterilen adaylardan %70'inin ilk kez siyasal hayata adım attığı gözlemlenmektedir.¹⁹⁸

Seçime katılan siyasal partiler CHP, DP, MP ve HP olmuştur. Seçimlerden önce Hikmet Kıvılcımlı tarafından kurulmuş olan Vatan Partisi (VP) ise sadece iki ilde seçimlere katılabiliştir. CHP ise kaybedilen seçimlerin ardından 1957 seçimlerini kazanacağına inanmış ve bu doğrultuda bir seçim kampanyası yürütmüştür. CHP tarafından ülkede demokrasi sorunu olduğu vurgulanmıştır. Nispi temsil seçim sisteminin getirilmesini vaat eden İnönü, seçimlerin daha güçlü bir yargı denetimine tabii tutulacağını ifade etmiştir. Bunlara ek olarak basına uygulanan sansür, üniversitelerinin özgürlüklerinin daraltılması meseleleri CHP tarafından seçim süreci boyunca kullanılmış ve temel hak ve özgürlükleri teminat olarak sunmuştur.¹⁹⁹ MP ise seçim süreci boyunca iktidarın özellikle iktisadi alandaki sorunlarını dile getirerek

¹⁹³ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s. 190.

¹⁹⁴ Rıfık Salim Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Nurel Matbaası, 1. Baskı, Ankara 1998, s. 479.

¹⁹⁵ Oya Araslı, *Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekilliği Adaylığı*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1972. s. 163.

¹⁹⁶ Cumhuriyet, 6 Ekim 1957.

¹⁹⁷ Cumhuriyet, 8 Ekim 1957.

¹⁹⁸ Cumhuriyet, 8 Ekim 1957.

¹⁹⁹ Ulus, 10-22 Ekim 1957.

eleştirmiş ve liberal bir politikanın bu sorunları çözeceğini öne sürmüştür.²⁰⁰ HP ise iktidar partisini diktatör bir yönetim ile suçlamış ve tek parti rejimi olarak nitelendirmiştir.²⁰¹

İktidar partisi DP ise yürüttüğü seçim propagandasında iktisadi kalkınma ile kırsal kesimlerde büyük bir devrim yaşandığını ve bu şekilde bu bölgelerde yaşam standartlarının arttığını ifade etmiştir. Seçim öncesi DP tarafından birçok açılış yapılmış ve seçimler büyük bir gövde gösterisine sahne olmuştur. Yine gündeme gelen nispi seçim sistemi için Adnan Menderes hem Türk halkının karakteri ile hem de siyasal doğruları örtüşmediğini bu yüzden çoğunlukçu seçim sisteminin devamının doğruluğunu savunmuştur.²⁰² Seçim öncesi birçok mesele gündeme taşınmıştır. Siyasal partiler bu yolla karşılıklı olarak atışmış ve propaganda faaliyetlerini yürütmüştür. Öyle ki DP yetkilileri din ve laiklik meselesi üzerinden halka açıklamalar yapmış ve iktidarda oldukları süre içinde 15.000 cami yaparak dine olan saygılarını dile getirmiştir. Üstelik bazı yetkililerin Kuran'dan bölümler okuyarak, din ve vicdan özgürlüğünün devamının sağlanması için CHP'ye oy verilmemesi söylenmiştir.²⁰³ Ancak iktidarın din propagandası seçim sonuçlarında beklenen etkiyi yaratmamış ve dindar kesimin daha yoğun olduğu Konya ve doğu illerinde büyük bir yenilgi alınmıştır. Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür. Türk halkı seçim sürecinde din propagandası konusunda eskiye oranla daha az hassaslaşmıştır. Bu nedenle din propagandası yavaş yavaş önemini o yıllar için kaybetmiştir. Seçim sonuçları için belirleyici olan asıl nokta iktisadi meseleler ve bunun ortaya çıkardığı siyasal ve sosyal sonuçlar olmuştur. İktidar tarafından yürütülen iktisadi kalkınma faaliyetlerinde orta sınıf halk göz ardı edilmiş, zengin ile fakir arasındaki fark iyice açılmıştır. Ancak DP ise bunları kabul etmemekte uyguladıkları iktisadi kalkınmanın tarımı ve sanayiye kuvvetlendirdiğini ileri sürmektedir.²⁰⁴

Böyle bir siyasal atmosfer etrafında Türkiye, 27 Ekim 1957 günü seçimleri gerçekleştirmiştir. Oy verme işlemi milletvekili seçim kanununda belirtilen esaslar çerçevesinde tamamlanmıştır. 1957 seçimlerinde daha önceki seçimlere göre katılım oranı düşüş göstermiştir. 12.078.623 kayıtlı seçmen sayısı içinden 9.250.949 seçmen oy kullanmıştır. Bu seçmen sayısı ile %76,6 oranında bir katılım sağlanmıştır. 1954 yılı

²⁰⁰ Cumhuriyet, 20 Ekim 1957.

²⁰¹ Cumhuriyet, 29 Eylül 1957.

²⁰² Kemal H. Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 101.

²⁰³ Cumhuriyet, 20 Ekim 1957.

²⁰⁴ Kemal H. Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, s. 106.

seçimlerinde katılım oranı %88,6 ve 1950 yılı seçimlerinde katılım oranı ise %89,3 olmuştur. Bu katılım oranlarına göre 1957 yılı seçimlerinde önemli bir düşüş yaşanmıştır. 45 ilde net bir başarı elde etmiş olan iktidar partisi DP, 3 ilde kısmi bir liste ile başarılı olmuş ve netice olarak 4.497.811 oy ve %48,6 oy oranı ile 424 vekil çıkarma hakkı elde etmiştir. CHP ise 3.825.267 oy ve %41,4 oy oranı ile 178 vekil, CMP 604.087 oy ve %6,5 oy oranı ile 4 vekil, HP ise 321.471 oy ve %3,5 oy oranı ile 4 vekil çıkarma hakkı kazanmıştır.²⁰⁵

Tablo 2.10. 27 Ekim 1957 günü seçim verileri²⁰⁶

Kayıtlı Seçmen Sayısı	12.078.623
Oy Hakkını Kullanan Seçmen Sayısı	9.250.949
Katılım Oranı	%76,6
Vekil Sayısı	610

Tablo 2.11. Siyasal parti bazlı 27 Ekim 1957 günü seçim sonuç verileri²⁰⁷

Siyasal Parti	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Vekil Sayısı
DP	4.497.811	%48,6	424
CHP	3.825.267	%41,4	178
CMP	604.087	%6,5	4
HP	321.471	%3,5	4

²⁰⁵ Yüksek Seçim Kurulu, (ET: 15.05.2019).

²⁰⁶ Yüksek Seçim Kurulu, (ET: 15.05.2019).

²⁰⁷ Yüksek Seçim Kurulu, (ET: 15.05.2019).

Tablo 2.12. 27 Ekim 1957 seçim sonuçlarının d'Hondt sistemine göre hesaplanması²⁰⁸

Siyasal Parti	Aldığı Oy Oranı	Temsil Oranı	Vekil Sayısı
DP	%48,6	%51,1	312
CHP	%41,4	%42,3	258
CMP	%6,1	%5	30
HP	%3,5	%1,6	10

DP'nin ülke genelinde kaybettiği oy son seçim olan 1954 seçim sonuçları ile karşılaştırıldığında %10'dan daha fazla oy oranı kaybettiği illerin analizi şu şekilde olmaktadır: “Ankara %13, Antalya %12, Artvin %12, Ağrı %20,1, Bolu %15,8, Çankırı %15,3, Çorum %15,8, Diyarbakır %12,2, Elâzığ %16,2, Eskişehir %10,5, Gaziantep %10,5, Giresun %18, Hatay %14,5, Isparta %18,3, Kayseri %13,8, Kocaeli %12,5, Kütahya %12,8, Kahramanmaraş %13,2, Kastamonu %15,6, Malatya %11,7, Mardin %13,6, Niğde %17,2, Ordu %12,1, Samsun %12, Sivas %13,1, Tekirdağ %11,7, Tokat %10,2, Uşak %10,1, Van %22, Zonguldak %13,6.” DP Ankara ilinde ikinci siyasal parti olmuştur. Kazanmış olduğu İstanbul'da %9,2, İzmir'de %5,4, Bursa'da %5,1, Aydın'da %4 oranlarında oy kaybetmiştir. Bazı seçim alanlarında ise çok az bir fark ile seçim kazanılmıştır. Bu yerlerde %1,2 gibi bir oran ile değişimler olmuşsa CHP çoğunluğu ele geçirmiş olabilecektir. Mesela; DP Amasya'da 515, Giresun'da 865 oy farkı ile seçimi kazanmıştır. Bu durum sadece DP tarafından yaşanmamış CHP'nin de az bir fark ile seçimi kazandığı iller olmuştur. Mesela; Hatay'da %46,9 oy oranına %45,5 oy oranı ile seçimi kazanmıştır.²⁰⁹

1957 yılı seçimlerinin ardından CHP tarafından seçimlerde yolsuzluk yapıldığı iddia edilmiştir. İnönü, DP'nin seçmen kütüklerinde hile yaptığını üstelik rüşvet ile oy satıldığını ifade etmiştir. YSK ise seçim sonuçlarına etki edebilecek herhangi bir

²⁰⁸ Murat Güvenir, *Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama*, s. 215-250.

²⁰⁹ Tanel Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s. 280-281.

yolsuzluğun olmadığını ilan etmiş ve yapılan başvuruları geri çevirerek kabul etmemiştir. Seçimlerin ardından iktidar ile muhalefet arasında bir dizi kavga olmuş ve üstelik bu kargaşalarda 1 yurttaş hayata gözlerini yummuştur. Yaşanan bu kavgalı ve gürültülü ortamların ardından iktidar, Cumhurbaşkanı Celal Bayar önderliğinde olağanüstü olarak bir araya gelmiştir. CHP ülke genelinde yaşanan kargaşanın nedenini seçime hile karışması olarak nitelendirirken, DP ise bu olayları muhalefetin oluşturduğunu ve kışkırttığını dile getirmiştir.²¹⁰

3.5. 1961 Yılı Seçim ve Seçim Sistemlerinin Analizi

Çalışmanın içerik yılları 1945-1960 arası siyasi dönem olsa dahi 1961 yılı seçimleri seçim sisteminin değiştirilmesi açısından büyük önem taşımakta ve bu nedenle bu başlık altında değerlendirilmeye tabii görülmektedir. 1960 askeri darbesi sonrasında meclisin yetkilerinin feshedilmesinin ardından MBK meclis yetkilerini devralmıştır. 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında seçim sistemi değiştirilmiş ve nispi temsil seçim sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda oluşturulan 25 Mayıs 1961 günü kabul edilen ve 30 Mayıs 1961 günü Resmî Gazete de ilan edilen 306 kanun numaralı, 10815 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 1. Maddesi ile seçimlerin tek dereceli ve nispi temsil esasına göre genel, eşit ve gizli oy esasına göre yapılacağı açıklanmıştır. Madde 2 ile her il bir seçim çevresi olarak kabul edilmiş ve madde 3 ile de vekil sayısı 450 olarak belirtilmiştir. Aynı kanunun 32. Maddesi bağımsız aday ve siyasi partilerin kazandıkları vekil sayısının hesaplanma yöntemini yani kısacası seçim sisteminin uygulanma yöntemini şu şekilde açıklamıştır: "Seçime katılım gösteren siyasi partilerin isimleri ve bağımsız adayların isimleri alt alta gelecek şekilde aldıkları oy sayısına göre yazılmalıdır. Daha sonra bu rakamlar sırası ile 1'e, 2'ye, 3'e şeklinde ilerleyerek o seçim çevresinden çıkacak olan vekil sayısına ulaşıncaya kadar bölünecektir. Bu bölüm ile elde edilen paylar, siyasi partiler arasında herhangi bir ayrımcılık olmadan çoktan aza doğru sıralanacaktır. Vekillikler bu payları elde eden siyasi partilere ve bağımsız adaylara göre çoktan aza doğru verilecektir. Son kalan vekillik için eşit bir rakam olursa bu isimler içinde kura çekilerek vekillik verilecektir. Bir seçim çevresinde var olan oy pusulalarının tamamı, o seçim çevresinden çıkması gereken vekil sayısına bölünmesi ile elde edilen sayıdan daha az oy almış olan siyasi partilere ya da bağımsız adaylara vekillik verilemeyecektir. Buna benzer durumlarda vekillik kazanamayan siyasi partiler ya da bağımsız adaylar ve onların aldıkları oylara

²¹⁰ Ulus ve Cumhuriyet, 30 Ekim 1957, 1-4 Kasım 1957.

bakılmadan vekillikleri arkada kalmış siyasal parti ve bağımsız adaylara yukarıdaki açıklamaya göre paylaştırılmaktadır. Eğer seçime katılan siyasal partilerden ya da bağımsız adaylardan kimse açıklanan sayı kadar oy alamamış ise vekillikler ikinci açıklamaya göre paylaştırılmalıdır.”²¹¹

15 Ekim 1961 yılı seçimlerinde nispi temsil seçim sisteminin farklı bir uygulama çeşidi olan “çevre barajlı d'Hondt” yöntemi uygulanmış ve seçim çevresi barajını aşamayan siyasal partilere vekil dağılımında yer verilmemiştir.²¹² 15 Ekim 1961 günü seçimlerine CHP, Adalet Partisi (AP), Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CMKP) katılmıştır.

Tablo 2.13. 15 Ekim 1961 günü seçim verileri²¹³

Kayıtlı Seçmen Sayısı	12.925.395
Oy Hakkını Kullanan Seçmen Sayısı	10.522.716
Geçerli Oy Oranı	10.138.035
Katılım Oranı	%81,4
Vekil Sayısı	450

Tablo 2.14. Siyasal parti bazlı 15 Ekim 1961 günü seçim sonuç verileri²¹⁴

Siyasal Parti	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Vekil Sayısı
CHP	3.724.752	%36,7	173
AP	3.527.435	%34,8	158
CKMP	1.415.390	%14	54
YTP	1.391.934	%13,7	65

²¹¹ T.C. Resmî Gazete, Milletvekili Seçim Kanunu, 30 Mayıs 1961.

²¹² Emine Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 160.

²¹³ Yüksek Seçim Kurulu, (ET: 15.05.2019).

²¹⁴ Yüksek Seçim Kurulu, (ET: 15.05.2019).

1961 yılı seçimlerinin ardından yeni seçim sisteminin ve yeni devrin getirdiği sonuçlara dair çeşitli analizler yapılmıştır. Bu analizlerin başında ilk etapta CHP'nin 1957 yılı seçimlerine göre oy kaybetmesi gelmektedir. Bu değerlendirmeyi hem çoğunlukçu seçim sistemi sonucuna göre hem de nispi temsil seçim sistemi esasına göre yapılan hesaplama ile söylemek mümkündür. 1957 yılı seçimlerinde geçerli olan çoğunlukçu seçim sistemine göre 178 vekil kazanmış olan CHP 1961 yılı seçimlerinde 173 vekil kazanarak oy kaybetmiştir. Yine 1957 yılı seçim sonuçlarının nispi temsil esasına göre hesaplanması aşamasında CHP'nin 258 vekil kazanmış olması gerekecektir. Böylece nispi temsil seçim sistemi doğrultusunda 1957 yılı seçimleri ile karşılaştırıldığında CHP 1961 yılı seçimlerinden vekil sayısını kaybederek ayrılmıştır. Bunlara ek olarak kısa bir süre önce kurulmuş olan AP ve YTP'nin kendi aralarında DP'nin oylarını blok halinde koruyabilmeleri bu seçimin sonucu olarak önemlidir. Ayrıca 1957 yılı seçimlerinde Akdeniz ve Ege bölgelerinde DP'nin aldığı oylardan daha fazla oy alarak dikkat çeken AP'nin bu başarısı da önem arz etmektedir. DP'nin yerini alabilecek bir parti olarak kabul görmüş olan diğer parti YTP'nin Ege ve Akdeniz bölgelerinde daha az oy almasına rağmen Doğu ve Güney Doğu bölgelerinde yüksek oy alması da son derece dikkat çekici olmuştur.²¹⁵

²¹⁵ Hikmet Özdemir, *Siyasal Tarih 1960-1980, Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, s. 243.

SONUÇ

Demokrasi kavramı halkın ülkeyi doğrudan yönetme yetkisi ile etkin olduğu, yurttaşın duygu ve düşüncelerinin önem arz ettiği rejimdir. Demokrasinin işlerliği açısından uygulanışı, amacı ve kuralları son derece önemlidir. Bu aşamada etkili olan kavramlardan biri olan seçim sistemi de demokrasinin etkinliği açısından göz ardı edilmemelidir. Demokrasi kavramı toplumların yaşamlarını idealize edebilmeleri için gerekli bir gösterge olmuştur. Toplumların ihtiyaçlarının, yaşam standartları ile demokrasiye bakış açıları da değişmekte ve bu nedenle farklı demokrasi kavramları günümüzde ortaya çıkabilmektedir. Demokrasiden beklenen etkinin değişkenliği aynı zamanda seçim sistemlerine de yansımaktadır. Seçimler demokrasi için olması gereken ana unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla yapılacak olan seçimlerin hangi şartlar çerçevesinde gerçekleşeceği de seçim sistemleri ve demokrasi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu durumda seçimin ne kadar çok yapıldığı değil ne ölçüde güvenilir ve adaletli yapıldığı önem arz etmektedir. Tüm bunlara ek olarak demokrasinin devamı açısından yurttaşların rejimi ve uygulamaları kabul etmesi de gerekmektedir. Böylece yurttaş benimsediği demokratik kuralların gelişimi için büyük çaba harcayacaktır. Türkiye Cumhuriyeti açısından demokrasi takvimi ve uygulanan seçimler dikkate alındığında seçme ve seçilme hakkının verilmesi, kadınların siyasal hakları elde etmesi, çok partili siyasal süreç vb. durumlar siyasetin gelişimi açısından incelemeye tabii büyük bir alanı oluşturmaktadır.

Seçimler iktidarda olan siyasal partiye resmiyet kazandırmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki seçimlerin demokrasinin temel unsuru olduğu kadar o seçimin hesaplanacağı sistemlerde demokrasi için vazgeçilmez sayılmaktadır. Seçim sistemleri adaleti sağlamayı ve buna bağlı olarak siyasal katılımının en üst seviyede olmasını amaçlamaktadır. Türk siyasal hayatı bazlı seçim sistemleri incelenmeden evvel siyaset bilimi literatürü açısından kabul görmüş seçim sistemlerinin analizinin yapılması gerekmektedir. Bu incelemenin ardından genel bir çerçeve ile öne çıkan seçim sistemleri sınıflandırıldığında çoğunlukçu seçim sistemi ve nispi temsil seçim sistemi karşımıza çıkmaktadır. Çoğunlukçu seçim sistemi seçim bölgelerinde en az bir oyu fazla alan adayın kazanan taraf olması anlamına gelmektedir. Nispi temsil seçim sisteminin hesaplanması aşamasında farklılıklar olsa dahi ortak bir tanımlama ile bir seçim bölgesinde elde edilen oyların, temsilci sayısına göre eşleştirilmesi anlamını taşımaktadır. Bu bağlamda nispi temsil seçim sistemi ile temsilde adalet ön planda

tutulurken çoğunlukçu seçim sisteminde ise iktidarın devamının sağlanması öncelikli olarak görülmektedir.

Türk siyasal hayatı 1946 yılına kadar tek partili bir dönemi yaşamıştır. Bu dönem hem tek partili hem de iki dereceli seçim sisteminin uygulandığı dönem olmuştur. 1946 yılında DP'nin kurulması ile Türkiye'deki demokrasi adına yeni bir dönem başlamıştır. Ancak çok partili dönem ile CHP karşısında etkili olamayan DP, 1946 yılı seçimlerinde iktidarı kazanamamıştır. Böylece Türk siyasal hayatında CHP'nin başkanlığında tek partili yönetim devam etmiştir. 1950 yılına kadar devam eden bu süreç 14 Mayıs günü yapılan seçimler ile son bulmuş ve CHP'nin yürüttüğü 27 senelik tek partili yönetim dönemi sona ermiştir. DP'nin kurucu kadrosu “daha fazla demokrasi” söylemi ile 1950 yılı seçimlerinde siyasal bir propaganda gütmüştür. Daha fazla demokrasi söylemi ve yürütülen kampanyalar neticesinde seçim kanunu değişikliği yaşanmış ve iki dereceli seçim sistemi yerine tek dereceli seçim sistemine geçiş sağlanmıştır. Türk siyasal düzeninde Meşrutiyet'ten itibaren etkili olan bu seçim sistemi bu değişim ile sonlandırılmıştır. 1946 yılı seçim döneminin ardından CHP iktidarda kalırken muhalif güç olarak siyasal düzende yer alan DP ise çoğunlukçu seçim sisteminin otoriter bir yönetimi beraberinde getireceğini savunarak bu söylemini seçim propagandası olarak 1950 yılı seçimlerine kadar sürdürmüştür. 1946 yılı seçimlerinin siyasal tarihte “şaiBELİ seçimler” olarak nitelendirilmesine imkân tanıyan “açık oy-gizli sayım” 1950 seçimleri öncesinde değiştirilen seçim kanunu ile “açık sayım-gizli oy” ilkesi olarak değiştirilmiş ve seçimlere yargı güvenliğinin getirilmesi ile daha demokratik bir seçim sistemi için alt yapı inşa edilmiştir. Bu anlamda 1950 yılı seçimlerinde hem seçim güvenliği hem de seçim dürüstlüğü yeni seçim kanunu ile geçerli hale getirilmiştir.

1950 yılı seçimleri ile Türk siyasal hayatı ilginç söylemlere sahne olmuştur. Şöyle ki 1946 yılı seçimleri ve sonrasında çoğunlukçu seçim sistemini eleştiren DP iktidarı kazanması ile bu seçim sistemine yönelik eleştirel tavrını sonlandırmıştır. Aksine önceki yıllarda iktidarda olan CHP ise muhalif parti konumuna geçtiğinde çoğunlukçu seçim sistemini eleştirmiş ve Türk siyaset için nispi temsil seçim sisteminin uygunluğu üzerine söylemler geliştirmiştir. Ancak iktidara gelene kadar çoğunlukçu seçim sisteminin otoriterliği beraberinde getireceğini savunan DP yetkilileri bir daha nispi temsil seçim sisteminin faydalarından bahsetmemiş aksine bu seçim sisteminin Türkiye için bir felaket olabileceğini dile getirmişlerdir. 1950 yılı seçimleri

demokrasinin işlevinin sağlamlaştırılması açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu nedenle 1950 yılı seçimlerinin sonuçlarının seçim sistemi açısından analizi önemli bir yer tutmaktadır. 1950 yılı genel seçimleri çoğunlukçu ve nispi seçim sonuçları çerçevesinde analiz edildiğinde %55,2 oy oranı ve 416 vekil ile mecliste %84 oranında temsil hakkı kazanan DP eğer nispi seçim sistemi uygulanıyor olsaydı 275 vekili mecliste bulundurabilecekti. CHP ise, %39,6 oy oranı ve 69 vekil ile mecliste %14 oranında temsil hakkı elde edebilmişken, nispi seçim sistemi uygulanmış olsaydı %41 oy oranı ile 200 vekil ile mecliste temsil hakkı elde etmiş olacaktı. 1954 yılı seçimlerine gelindiğinde ise bu seçim çoğunlukçu seçim sisteminin adaletsizliğinin hissedildiği en net örneklerden biri olmuştur. Çünkü 1954 yılında nispi temsil seçim sistemi uygulanmış olsaydı DP 328, CHP ise 196 vekili TBMM’de bulundurabilecekti. Çoğunlukçu seçim sistemi sonuçları ile karşılaştırıldığında aradaki vekil farkı CHP için 165 vekil daha az, DP için ise 175 vekil daha az olması gerekecektir. Muhafız parti CHP ise seçim sisteminden ötürü ortaya çıkan bu adaletsizliği hissettiğinde seçim sisteminin değişimi için kuvvetli bir söylem geliştirmiştir. Bu nedenle 1957 yılı seçimlerine giden süreç seçim kanunun daha demokratik ve adaletli bir şekilde değiştirilmesi isteği ile şekillenmiştir. 1957 yılı çoğunlukçu seçim sistemi sonuçlarına göre 424 vekil kazanan DP eğer nispi temsil seçim sistemi uygulanmış olsaydı 312 vekil kazanabilecekti. Buna karşılık CHP ise çoğunlukçu seçim sistemine göre 1957 yılı seçimlerinde 178 vekil kazanmışken eğer nispi temsil seçim sistemi uygulanmış olsaydı 258 vekil elde edecekti. Bu bağlamda 1950-1960 arası dönem çok partili sürecin başladığı ve güç kazandığı bir dönem olmasına rağmen seçim sisteminin yarattığı adaletsizliklerden ötürü çoğulculuğun arka plana atıldığı bir süreç olmuştur. Bu dönemde rekabetçilik mümkün olmamış ve çoğulcu düşünce açısından toplumsal ve siyasal dönüşümlerin yaşanması mümkün olmamıştır. Bahsedilen dönemde seçim sisteminin değişmesine yönelik tartışmalar dönem şartlarına paralel olarak farklı siyasal partiler tarafından şekillenmiştir. Öyle ki CHP ve DP mensupları iktidarda olup olmamalarına göre seçim sistemi söylemlerini değerlendirmişlerdir. DP çoğunlukçu seçim sisteminin otoriter bir siyasal düzeni beraberinde getireceğini savunarak bu sistemin olumsuz yönlerinden iktidara gelene kadar bahsetmiştir. Ancak değişen iç siyasal düzende DP’nin eleştirdiği bu perspektif kendi iktidar dönemlerinde muhalefete karşı tavırları olacaktır.

1950-60 arası dönemde iktidarı kazanan DP, seçim sisteminden dolayı yurttaşın desteklediği orandan daha fazla temsil hakkı elde etmiştir. Bu süreçte demokrasinin

baskı vb. uygulamalar ile yürütölmeye çalışılması 1960 darbesinin yaşanmasına neden olmuştur. Eğer bu yıllarda gerçekleştirilen seçimlerde nispi temsil seçim sistemi kabul edilmiş ve uygulanmış olsaydı daha dengeli bir meclis oluşması muhtemel olacaktır. Yine bu seçim sistemi ile mecliste oluşturulan dengeli dağılım yasama faaliyetlerinde uzlaşmacı tavrı da beraberinde getirecektir.

Güçlü ve sağlıklı bir iç siyasal ortam için demokrasinin de güçlü olması gerekmektedir. Öyle ki demokrasinin gücünü aldığı seçim sistemlerinin de adaletli ve istikrarlı olması gerekmektedir. Bu anlamda Türk siyasal yapısının sağlıklı ilerleyebilmesi açısından seçim sistemlerine dair sorunlar azaltılmalı, iktisadi alanda başarılı politikalar yaratılmalı ve uygulanmalı, yurttaşların eğitim seviyesi ilerleyebilmeli, akılcılık esas alınarak bilimsel faaliyetler desteklenmelidir. Yurttaşın ülke yönetimde tek ideal güç olabilmesi adına toplumsal ve siyasal ihtiyaçlar göz ardı edilmeden ilerlemeci bir bakış açısı ile desteklenmelidir. Böylece Türk siyasal hayatı adına yurttaşın söz sahibi olduğu ve güvendiğı, adaletli bir seçim sistemi çerçevesinde siyasal kültür oluşturulabilmelidir.

EKLER

EK:1 1945-1960 Arası Siyasal Döneme Ait Gazete Nüshalarından Örnekler

Cumhuriyet

23 üncü yıl Sayı: 7893

KURUCUSU: YUNUS NADİ

Yayıncı: CEM SULTAN

Satış 6 Ağustos 1946

M. CEM SULTAN

CEM SULTAN

Hayati ve...

AHMET HALİD...

Meclis açıldı, İnönü 451 oydan 388 ile tekrar Cumhurbaşkanlığına seçildi

Saracoğlu kabinesi istifa etti, yeni kabineyi kurmağa İstanbul milletvekili Recep Peker memur edildi

Sekizinci Büyük Millet Meclisinin vazifeleri

Meclisin dünkü içtimalı 6 saatten fazla sürdü

Başbakan istişarelerine bugün de devam edecek, yarın Partide kabinesinin teşekkülü ve programı hakkında izahat verecek

Parti Grubunun yapacağı müzakerelerin iki gün sürmesi, kabinenin pazartesi Mecliste programını okuması bekleniyor

R. Peker kabinesini kurmağa çalışıyor

Cumhur Başkanı seçiminde Demokrat Partinin adayı Mareşal Fevzi Çakmak 59 rey aldı

Hürriyet

4 MAYIS 1954

Sayısı 7 - No: 2173

ANDİC

YAKARAN SÖZÜM BAKI!

GÖRÜŞÜMÜZ GÖRÜŞÜMÜZ

Tasnifin son neticeleri D.P. 493, C.H.P. 31, C.M.P. 5

Bingöl'de bir de bağımsız aday kazandı, 11 mebus çıkaran iki vilayette tasnif henüz sona ermedi

Az mebus çıkarmasına rağmen C.H.P. muhalefet vazifesine devam edecek

H. P. reylerin yüzde 40 tan fazlasını aldı

Muhallifler D.P.'nin aldığı ezici çoğunluğa seçim kanununun aksaklığında buluyorlar

İstanbul'da rey tasnifi sona erdi

İştirak nispeti yüzde 73 ü buldu

Seçimi kazanan D.P.liler dün şenlikler yaptılar

İzmir'de kurban edilen hayvan sayısı 500 ü buldu

Adana sokaklarında altıoklu mebuslar dolatıldı

Şemseddin Günaltay Başbakan Oldu

Yeni kabine dün kurulamadı, bugün kurulması bekleniyor

Kabineye alınan, itizar eden, mühlet istiyenler

Başbakanlığın, Şemseddin Günaltaydan önce Hilmi Uran, Necmeddin Sadak, Fuad Sirmen ve Nurullah Sümere teklif edildiği anlaşıyor

Yeni Başbakan, dün gece Bakanlık için isimleri söylenenler hakkındaki sorulara cevap verirken bunların simdiden kat'i mahiyette sayılamayacağını beyan etti

Düğüm

Yeni flikörleri kimin kuz-
cağına dair şu flikörleri
kader benim bir karekter-
yemolduğu anlatıyor. Hemem süyl-
yulim ki, dünyada en de merkezi de-
ğerler bir şey varsa o da budur. İhtis-
yas kim geyerek geyin, yandık-
mız partiler içinde Levledev mekani-
manmı birer bir ihtiyarlar kuvvemi-
dip kolduğu mihnet bir paten ile
adillemiyençe- yigirmiye- Rupa-
kankı lein ki gündür adı gün-
sıylerden çıkıncı tuncuven. Her-
de sayıdır, bilgil, iyi niyet
yurdurda inazıdır. Bunlar
türkçü, en fahriyetinin yani bir
kaldırı, kolduğu tuncuven

[illegible]

Kabine buhranı ve muhalefet

Nâdiseleri dikkatle takip eden Demokrat Parti ne düşünüyor?

Ankara 15 (Telefonla) — Yeni kabinedi terkin eden umumiyyet, bundan tamamilə həlli əldə edildikdən parti içindəki — Arslan Şu. 2. Şu. 6 da —

Halk Partisi müfritlerinin dünkü kuvvet tezahürü

Parlamentolar Birliği Türk Grubu idare heyeti seçimindeki tartışmalar müfritlerin galebesile neticelendi

35 - 40 kadar milletvekili salonu terkettiler ve idare heyetine Partinin müfrit kanadı mensupları seçildi

[illegible]

D.P. yine kazandı

İnönü mağlûbiyeti kabul etmiyor, İstanbul için radyoda ilân olunan son neticelere de itiraz etti

CHPlideri radyo yayınıni kanuna aykırı buluyor

Son rakamlara göre C. H. P. seçimde 212 mebusluk elde etti

Birçok yerlerde seçimler çekişmeli oldu, sandıklar açıldıkça neticeler el değiştirdi

9 vilâyetin kati
neticesi bu
salma oldu

Kaiser's has been T.M.P.
Kaiser's has been T.M.P.
Kaiser's has been T.M.P.

Gelap liden

Cambridge University Press

Bayar, Menderes, İnönü, Çankaya'da aynı yerde dün reylerini kullandılar

SES OPERET BAĞÇESİ
Taksim İsmail Cemal Karamehmet
Mekte Caddesi
No 42/2 015 den Hürriyet
VAN KEDİSİ
Tulip Operet 2. perde
Tel: 54315

Sahibi: Necmeddin Sadak — Neşriyat müdürü: Hikmet Feridun Es — AKŞAM Matbaası

Çukurovanın anıtı

Sahibi: Necmeddin Sadak — Yazı işlerini fiilen idare eden C. Bıldık — Akşam Matbaası

Ali Fuat Cebesoy Cumhurbaşkanı olacak

Meclis başkanlığına da Özyörük getirilecek

Fuat Köprülü ise Başbakanlık için
en kuvvetli namzet addolunuyor

D. Partiye göre seçimlerde kendisi 434,
C. H. Partisi de 51 mebusluk kazandı

Ulus'un makalesi

Demokrat Partiye düşen vazife

Ankara 17 Ağzısı) — Bög-
Ulus gacısında «İkinci en-
ara dışın varıfı» bağık bır
yarda C. H. P. nin yeni seğın
kanunıle Demokrasiye yapıla
büyük hısm-ei belırttıktan son-
ra diyor ki:

[illegible]

Amerika hükûmetinin beyanatı

**Türkiye ile Amerika
arasında dostane ve sıkı
münasebetler devam edecek**

Amerika, yeni hükûmetin de demokratik prensiplerin gelişmesine çalışacağından şüphe elmiyor

Washington 17 (AP) — Birlik Amerika Dışişleri Bakanlığı, dün muhalefeti temsil eden olan Demokrat Partinin bütün memlekete pümlil geniş bir ekseriyet terim etmesiyle neticelenmiş olan Türkiye genel seçimlerini edemokrasi için lüzumlu olacak bir safer, olarak vasıflandırmıştır.

Hesmi bir beyanatta, Birleşik Amerikanın, iki devlet aramadaki dostane ve sıkı münasebetlerin devam edeceğine emin olduğu iftisi belirtilmiştir.

nında 800 sene deram istimî olan tahta mehtaklığı idaresinden tek parli rejimine ve şimdi de muhtelif partilerden birini seçmek hakkıyetine sahip olacağı bir darama gelmiştir.

«Bu deram, Cumburpet Halî Partisinin İdare Konağı Altatürk, Demokrasiğin yerleşme-
si için geçirdiği olduğu gayret-
ti ve o kadar sonra Cumbur-
petkânına gelen İsmet İnönü-
nin muhtelif partilerin te-
sisiinde ziyafet oluduktan o
hemamiyati efilin mehtakdır.
İsmet İnönü'nün, vatanın

demokratik memleketleri arasında pek büyük bir yeri vardır.

Birleşik Amerika, yeni hükümetin de, iktilafda kaldığı vud delçe demokratik prensiplerin grilgmesine çalışacağından şüphelenmektedir. Denilmektedir.

Vayington 16 - Dilyeri Hakanisna gler 38 hamranda bilerek mal yil sonuna kadar Turkizinde askeri yardim olarak 500 milyon dolardan fazla ve Marshall plani vaxtasyle de dokuzun dorduncu qismine qatnashan

Eski işime başlarken

10-17 Eylül'den gazetelerdeki yazışmaları ayrılmışım. İlk yıla yakın devlet bütçesinde bulundu. Bir çok meclis üyesi, bakanlar, askerî cümlemiş C. H. Partisi Dilekçesi'nde kaldığı ve ben teklif ettiğim yazışmaları takdir etti. Bu meclis üyeleri, askerî cümlemiş, C. H. Partisi Dilekçesi'nde kaldığı ve ben teklif ettiğim yazışmaları takdir etti. Bu meclis üyeleri, askerî cümlemiş, C. H. Partisi Dilekçesi'nde kaldığı ve ben teklif ettiğim yazışmaları takdir etti.

[illegible]

A. MENDERES KABİNESİNİN PROGRAMINDA ELE ALINAN MESELELER

İlk Demokrat Parti Kabinesi bu gün akşama doğru kuruluyor

Ankara 22 (Arkadaşımız Cemaleddin Bildik bildiriyor)

Dokuzuncu devre Rüpkü Millet Meclisi bütün çalışmalarına başlayacaktır. Demokrat Millet meclislerinin hepisi seçilmiş ve görevini sürdürmektedir. Meclis bütün saat on beşe kadar çalışacak ve oturumları en yavaş yavaş başlayacaktır. Karz Milletvekili Hüseyin Cahid Yalçın başkâhik olacaktır.

Milletvekilleri ve imamların oturdukları sonra Cumhurbaşkanlığı meclisi seçimi yapılacaklar. Bundan sonra kabine teşkil edecek yemin ilk Demokrat Parti hükümeti olacaktır.

Yeni Demokrat Hükümet Başkanının Adnan Menderes olacaktır. Başbakanlık, Fazl Kıpçaklı ve Doğan Hükümetine girecektir.

Bu akşam saat yirmiyi dolmuş topraklı döşeli kuryetisi ümit eden Demokrat Parti hükümetinin, Kazan Tazminatı de varesine vereceği ödenenleri daha yararlı bir şekilde ayınlamaktadır.

Bundanlar başka kabinde Feri Lütfi Karasamanoğlu, Nuri Osman, Refik İnce, Fahri Beşen, Samet Ağaoğlu, Ruknaddin Naahioğlu, Hasan Polatkan ve doktor Nihat Başal Belçir'in de bulundukları beş yarı edilmektedir.

Bu arada malınların Ameri kan yardımı de meşgul olmaları Derviş Bakamizine yarı mahul verildiği de ayınlamaktadır.

(Aşkane sayılı 2. sifon 2. sifon)

Muhalefet ve hükûmet

Hüseyin Cahid'in
Ulus gazetesindeki
makalesi

[illegible]

Ankara Halkeyinde

Prof. Hakkı Atıf Kuyruk
İktisat Dersleri
Sıra No: 100
HAK KİTAPLARI
Beyaz - İstanbul

Cumhuriyet

27 nci yıl Sayı : 9257

KURUCUSU: YUNUS NADİ

Telgraf ve nakliyat adresi: Cumhuriyet, İstanbul - Posta Kutusu Numarası No. 346
Telefonlar: Umumî Merkez Numarası: 3428. Yarı Akşam: 3429, 3430

Çarşamba 17 Mayıs 1950

POKER-PLAY
Her sen bir defa
dilersen sen de oynar

Cumhur Reisi Adayı Cumartesi Seçilecek

D. P. Başkanı Celâl Bayar dün İstanbul'daki basın toplantısı sırasında

Cumhur Başkanı dün Celâl Bayarla iki görüşme yaptı

D.P. Grubu hafta sonunda toplanıyor

Meclis ilk toplantısını pazartesi yapacak

Yeni Meclisin açılış töreni radyo ile yayınlanacak, gençlik ve yüksek tahsil grupları dün Parti merkezine gelerek tebriklerde bulundular

Ankara, 16 (T.C.) - Demokrat Parti Bayanları'nın İstanbul'da toplanması...
Başbakan Celâl Bayar, dün İstanbul'daki basın toplantısı sırasında...
D.P. Grup toplantısında gündelikler...
Ankara, 16 (T.C.) - D.P. meclisi...

İstanbul, 16 (T.C.) - Bayanlar ve meclis...
Başbakan Celâl Bayar, dün İstanbul'daki basın toplantısı sırasında...
D.P. Grup toplantısında gündelikler...
Ankara, 16 (T.C.) - D.P. meclisi...

Gözlük Deposu
Her sen bir defa
dilersen sen de oynar

Cumhuriyet

27 nci yıl Sayı : 9261

KURUCUSU: YUNUS NADİ

Telgraf ve nakliyat adresi: Cumhuriyet, İstanbul - Posta Kutusu Numarası No. 346
Telefonlar: Umumî Merkez Numarası: 3428. Yarı Akşam: 3429, 3430

Pazar 21 Mayıs 1950

POKER-PLAY
Her sen bir defa
dilersen sen de oynar

Bayar Cumhur Başkanı Adaylığına Seçildi

Meclis Başkanlık Divanı seçimi de dün yapıldı

Meclis Başkanlığına Koraltan getiriliyor

Meclis Reis Vekâlliklerine Hulusi Köymen ve Sıtkı Yırcalı seçildiler. Üçüncü Reis Vekilinin intihabı Cumhuriyet Halk Partisine bırakıldı

Aday

Ankara, 20 (T.C.) - Bayanlar...
Başbakan Celâl Bayar, dün İstanbul'daki basın toplantısı sırasında...
D.P. Grup toplantısında gündelikler...
Ankara, 20 (T.C.) - D.P. meclisi...

Demokrat Parti'nin İstanbul'da toplanması...

Celâl Bayar Demokrat Parti

EK:2 1945-1960 Arası Siyasal Döneme Ait Arşiv Belgesi Örnekleri²¹⁶

“Westinghouse Air Brake Company tarafından Başbakan Adnan Menderes’e seçimlerdeki başarısından dolayı tebrik telgrafı”

WESTINGHOUSE AIR BRAKE COMPANY
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
THREE GATEWAY CENTER
PITTSBURGH 22, PA.
November 20, 1957

His Excellency
Mr. Adnan Menderes
Prime Minister of Turkey
Ankara, Turkey

Dear Excellency:

It is unfortunate I have been traveling around the world consequently have not had the opportunity to write to you.

We were all disappointed you were unable to attend the opening of our plant while we were in Istanbul but understand thoroughly the great number of obligations you had to dispatch at that time.

My purpose in writing to you is to tell you we missed you and want to congratulate you on your success with the election. Along with my congratulations goes my best wishes that you will have prosperous years ahead for your country and that you will be able to accomplish what you have in the past.

Kindest personal regards.

Sincerely yours,
Robert H. K. K.

030 01 7 37 16

“MKP Genel Başkanı Nuri Demirağ’ın seçim kanunu hakkında Başbakan Şükrü Saraçoğlu’na gönderdiği telgraf”

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
T. C.
BAŞBAKANLIK
HUSUSİ KALEM MÜDÜRLÜĞÜ
Özeti

Yazın numarası: 15.5.956
Yazın tarihi: 15.5.956
Beyan tarihi: 15.5.956
Beyan No: 15.5.956
Gidiş No: 15.5.956
Gidiş tarihi: 15.5.956

Tel

Bay Nuri Demirağ
Millî Kalkınma Partisi Umumi Başkanı
BEŞİKTAŞ

Not:

Millî Kalkınma Partisinin Belediye seçimlerine iştirak kararını memnuniyetle öğrendim. Memlekette demokrasinin gelişmesi ve yerleşmesi yolundaki çalışmalarını kolaylaştıracağına samimi olarak inandığım karardan dolayı Partiye tebrik ve bunu bana bildirmek nezaketinde bulunduğunuz için size teşekkür ederim.

Memleket menfaati olan müsterek hedefimize tanaat ayrılığına rağmen elele gidilebileceğimizin güzel bir örneğini vermiş oldunuz.

Partilerin karşı karşıya da olsa birbirine inanarak ve güvenerek çalışmalarının memleketi siyasi olgunluğa gütürecek en kısa ve emniyetli yol olduğuna inanıyorum. Bu yolda bise hakikaten engel olabilecek mevzuatı değiştirmek tegebbüsleri tabii bir yoldur. Zaten bu yoldayız.

Başbakan
Ş. Saraçoğlu

Aslı gibidir.

030 01 48 285 3

²¹⁶ Bu bölümdeki arşiv belgeleri T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı’ndan alınmıştır.

“DP beyannamesi”

REKABET ANLAYIŞI GENEL GÖRÜŞLERİ
GÜMRÜK BAKANLIĞI

demokrat parti beyannamesi
(tam metin)

milletin iradenin tam tecellisi seçimlerin her türlü baskı müdahale ve hileden uzak olarak emmiyet içinde yapılması esastır. Başka bir deyişle millet iradesinin tam olarak tecelli etmesi için seçimin özgür ve adil olması gerekir. Bu anlamda seçimler, halkın iradesini yansıtarak kayıtlı bulunması, rey-dâğılımının seçim sonuçlarında hilesiz ve olgukları gibi çıkması, tutanaklara doğru geçmesi ve sonuna kadar bütün kurullarla bu neticelerin esas teğkil etmesidir. Vaidelerine inanarak samimiyetle iştirak et-

Demokrat parti vâdide inâkerak samimiyetle iştirak ettiğî 21 temmuz seçimlerinde emniyet partilerinin hiç birisi bulunmadığına ve seçim çalışmalarını yalnız iktidar partisinin kâzandırıncı gayesiyle hareket ettiklerini bütün milletle beraber tesbit etmiştir.

[illegible]

hakki olmaktadır...
21 Temmuz seçim yolsuzlukları hakkındaki itirazlarından
hakkı birinci zara...lanmadığını gerekçe olarak, demokrat parti,
bi teminatı tesis etmek ve kimi seçmenlere girebilmek için daha
o zaman seçim kanununu bazı maddelerinin açılı değiştirilmesi
hakkında meclise bir tedit tasarını sunmuştur.
teklifimiz iktidar partisine karşı...ve siddetle karşıla-
teklifimiz iktidar partisine karşı...ve siddetle karşıla-

[illegible][illegible]

Birlikte seçim emiyatını sağlıyamadı.
seçimden önceki dönemde idari baskıyı ve müdahaleyi önle-
yebilecek hiçbir tedbir yoktu. Kurul ve komisyonların kuruluş tarzı
seçim emiyatına inandırarak gibi değildi. Onların tas-
nifinde mürakabe mekanizması ya hiç konutunmuş, ya işliyememiş ne-
de çalışmamıştır.

030	01			12	71	9
-----	----	--	--	----	----	---

“DP’nin seçimlerden dolayı neşrettiği beyanname”

Vatan Gazetesi 11.7.1946

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

DEMOKRAT PARTİNİN BEYANNAMESİ

İç işleri Bakanlığı Anayasaya aykırı
emir vermiştir.

Ankara 10 (Telefonla) - Demokrat Partinin seçimler münasebetiyle neğrettiği beyannameştir:

12 neğrettiği beyannameidir:
Ulus Gazetesinin 8.7.1946 tarihli sayısında iç işleri Bakanlığın
mız ilere bir tamim gönderdiği bildirilmektedir. Bu tamime göre; 13 şa-
hları Bakanlığa köylerde yapılmakta olan şehirliyle propaganda için 815
mak üzere partiler adına gönderilen kimlemlerin hangi parti adına hare-
ket ettiklerini gösterir vesika istenilmektedir. Üzerine bir çok verilerle

[illegible][illegible]

030	01			44	257	
-----	----	--	--	----	-----	--

**“DP’nin II. Büyük Kongresi’nde verilen karardan dolayı Başbakanlık’tan
yapılan tebliğ üzerine Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın demeci”**

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ 28 Haziran 1949 tarihli ULUS Gazetesi'nden.
CUMHURİYET ARŞİVİ

Celâl Bayar'ın Demeci.

Bu tebliğ hakkında D.P.Başkanı Celâl Bayar'ın dün gece gazeteci-
lere verdiği demec ise aynen şudur:

"28 Haziran tarihli gazetelerde neşrolunan Gümaltay Hükûmeti be-
yannamesi partimizin büyük kongresinde iç politika durumu üzerinde tesbit
edilen müşahade ve varılan bazı neticeleri bahis mevzuu etmektedir. Mantı-
kî teselsül ve ifadede vuzuha pek riayet edilemediği için olacak ki ilk
bakışta bu beyannamenin neşrindeki hakikî maksadı lâıyık ile kavramak müm-
kün olamıyor. Aynen kendi ifadelerine göre, bundan maksat Demokrat Parti ta-
rafından son zamanlarda yaratılmak istenen tethiş havasından vatandaşların
endişe etmemelerini ve her derecedeki vazifelilerin Urkneyeceklerinden emin
olmalarını tavsiyeden ibaret gibi görünüyor. Eğer böyle ise bu beyanname
tamamiyle yersizdir. Ve hattâ bunu Hükûmet ciddiyeti ile kabili telif edet-
meğe maalesef imkân yoktur. Hükûmetin ifadesine bakılırsa, memlekette bir
tethiş havasının hakim olduğuna ve vatandaşların derin bir endişe içigide
bulunduklarına, Hükûmetin de huzur ve sükunu iade için böyle bir beyanname
neşrine zaruret hissettiğine hükmetmek icabedecektir ki, buna, bu memleke-
tin havasını teneffüs eden hiç kimsenin inanacağı kabul edilemez.

Hükûmetin hakikaten asla uymayan böyle bir kanastı telkin edebil-
mek için partimiz aleyhinde bir takım yeni ispat vesileleri aramak mecbu-
riyetinde kalmış olduğu görülüyor.

Bu beyannamede, partimizin tathiş usulleriyle vatandaş vicdanları-
na tahakküm etmek istediği, memurları tehdit altında bulundurmağa çalıştığı,
kin ve nifak havası yaratmak memleketi kardeş kavgasına sürüklemekte oldu-
ğu ve huzursuzluğun idamesini bir politika taktiği olarak tatbik ettiği ve
bu suretle hukukî ve nizâmî devlet mefhumuyle telifi kabıl olamayacak ha-
reketlere kalkıştığı iddia olunmaktadır.

Bu iddialar, büyük kongremizin verdiği bazı neticeler münasebetiy-
le ileri atılmış olduğu için bunlara mesnet ittihaz edilmek, istenen cihet-

1949 Haziran 28

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, Samet, *Arkadaşım Menderes*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016.
- Ahmad, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, 16. Baskı, İstanbul 2017.
- Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, 25. Baskı, İstanbul 2018.
- Akşin, Sina, *Siyasal Tarih 1950-1960, Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, (ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, 10. Baskı, İstanbul 2008.
- Alkan, Mehmet Ö., *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi*, Görüş Dergisi, No: 48, 1999.
- Araslı, Oya, *Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekilliği Adaylığı*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1972.
- Aren, Sadun, *Türkiye'de Siyaset, Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri*, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınevi, İstanbul 1999.
- Aslan, Emel, *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir 2014.
- Balcı, Meral, *Demokrat Parti'yi İktidara Taşıyan Seçim Sistemi*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 17, S. 2, 2018.
- Balcı, Meral, *Sıradışı Bir Siyasetçi: Kasım Gülek Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015.
- Barker, Ernest, (der.), *The Politics of Aristotle*, Oxford University, Press, New York 1973.
- Benhür, Çağatay, *14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP'nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları*, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Dergisi, Konya 2007.
- Burçak, Rıfkı Salim, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Nurol Matbaası, 1. Baskı, Ankara 1998.
- Burgaç, Murat, *1946 Genel Seçimlerinde Propaganda*, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. XIII, S. 26, İzmir 2013.

- Cop, Burak, *Türkiye’de Seçim Sistemleri*, Tekin Yayınevi, İstanbul 2018.
- Çakmak, Cem, *1950’li Seçimler ve Demokrat Parti*, Tarih ve Toplum Dergisi, S. 53, Mayıs 1988.
- Çam, Esat, *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, 10. Baskı, İstanbul 2011.
- Çavdar, Tefvik, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- Çetin, Halis, *Türk Siyasal Hayatında Krizler, Kahramanlar ve Hainler*, Orion Yayınevi, Ankara 2016.
- Çufalı, Mustafa, *Türk Parlamento Tarihi 1946-50*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu, 2012.
- Demirel, Ahmet & Durgun, Sezgi, *Temsiliyet ve Seçimler, Siyaset Kavramlar, Kurumlar ve Süreçler* (Ed: Yüksel Taşkın), İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- Demirel, Ahmet, *Tek Partinin İktidarı: Türkiye’de Seçimler ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- Demirel, Tanel, *Türkiye’nin Uzun On Yılı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.
- Dikici Bilgin, Hasret, *Seçimler ve Seçim Sistemleri, Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar*, (ed. Sabri Sayarı & Hasret Dikici Bilgin), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.
- Dursun, Davut, *Siyaset Bilimi*, Beta Yayıncılık, 9. Baskı, İstanbul 2018.
- Duverger, Maurice, *Siyasi Partiler*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 1986.
- Engin, Vahdettin, *Hesaplaşma: Atatürk ve Muhalefet Arasındaki İktidar Mücadelesinde Son Hamle İzmir Suikastı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.
- Eroğul, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1998.
- Eroğul, Cem, *Siyasal Katılma, Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, (ed. Gökhan Atılğan & E. Attila Aytekin), Yordam Kitap, İstanbul 2012.
- Goloğlu, Mahmut, *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.

Gürbüz, Yaşar, *Karşılaştırmalı Politik Sistemler*, Filiz Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul 2007.

Güvenir, Murat, *Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 37, S. 1.

Hamitoğulları, Beşir, *Türkiye’de Toprak, Toprak Reformu ve İktisadi Kalkınma*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi, C. 21, S. 1, Ankara 1966.

Heywood, Andrew, *Siyaset Teorisine Giriş*, Küre Yayınları, İstanbul 2014.

Heywood, Andrew, *Siyaset*, Adres Yayınları, Ankara 2015.

Heywood, Andrew, *Siyasetin Temel Kavramları*, Adres Yayınları, Ankara 2015.

Kabasakal, Mehmet, *Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1991.

Kahraman, Ahmet Burak, *Siyasal Katılımın Sosyolojik Analizi*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011.

Kalaycıoğlu, Ersin, *Çağdaş Siyasal Bilim*, Beta Basım Yayım, İstanbul 1984.

Kalaycıoğlu, Ersin, *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma, Siyasal Eylemlerin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, İstanbul 1983.

Kapani, Münici, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2007.

Karamustafaoğlu, Tunçer, *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1970.

Karpat, Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

Karpat, Kemal H., *Türk Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

Kışlalı, Ahmet Taner, *Siyaset Bilimi*, İmge Kitabevi, 8. Baskı, Ankara 2000.

Koçak, Cemil, *Siyasal Tarih 1923-1950, Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, (ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, 10. Baskı, İstanbul 2008.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Arkadaş Yayınevi, 4. Baskı, Ankara 2010.

Mütercimler, Erol, *Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal*, Alfa Yayınları, İstanbul 2008.

Önder, Tuncay, *Seçim Sistemleri, Siyaset*, (ed. Mümtaz'er Türköne), Lotus Yayınevi, İstanbul 2013.

Özdemir, Eylem, & Atılgan, Gökhan, *Siyasi Partiler, Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, (ed. Gökhan Atılgan & E. Attila Aytekin), Yordam Kitap, Ağustos İstanbul 2012.

Özdemir, Hikmet, *Siyasal Tarih 1960-1980, Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, (ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, 10. Baskı, İstanbul 2008.

Özgöl, Bülent, *Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye'deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2002.

Pancaroglu, Adnan Feruh, *Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu*, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2006.

Şaylan, Gencay, *Çağdaş Siyasal Sistemler*, Sevinç Matbaa, Ankara 1981.

Tanilli, Server, *Devlet ve Demokrasi*, Say Kitap Pazarlama, 2. Baskı, İstanbul 1981.

Teziç, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Beta Yayıncılık, 22. Baskı, İstanbul 2018.

Toker, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, DP Yokuş Aşağı 1954-1957*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991.

Tosun, Tanju & Tepeciklioğlu, Ali Onur, *Siyasi Partiler, Siyasi Katılım ve Propaganda*, Siyaset Bilimi (ed. Halis Çetin), Orion Kitabevi, Ankara 2012.

Tuncer, Erol, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, TESAV, Ankara 2003.

Türk, Hikmet Sami, *Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih*, Anayasa Yargısı, 2006.

TÜSİAD, *Seçim Sistemleri ve Siyasal Partiler Araştırması Ana Rapor*, C. 2, İstanbul 2011.

Uslu, Ateş, *Demokrasi, Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, (ed. Gökhan Atılgan & E. Attila Aytekin), Yordam Kitap, İstanbul 2012.

Uyar, Hakkı, *1950 Genel Seçimleri Üzerine Bir Analiz Denemesi*, Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta 2008.

Uyar, Hakkı, *Tek Parti Dönemi ve CHP*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2012.

Uyar, Hakkı, *Tek Parti Döneminde Seçimler*, Toplumsal Tarih Dergisi, C. 11, S. 64, 1999.

Uyar, Hakkı, *Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek: Vatan Cephesi*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2012.

Ü. Akyüz (aktaran: Ali Arslan & Ahmet Çağrıçı), *Temel Kavramlar Siyaset ve Demokrasi, Dünyada ve Türkiye’de Siyasetin Sosyolojik Temelleri* (ed: Durmuş Ali Arslan), Paradigma Akademi, 2017.

Üste, Bahar, *Türkiye’de Seçim Sistemi Arayışları- Bir Alternatif Model*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1999.

Yavaşgel, Emine, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, Nobel Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2014.

Yetkin, Çetin, *Karşı Devrim 1945-1950*, Kilit Yayınları, Ankara 2017.

Zürcher, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.

Arşiv Belgeleri

Akşam, 5 Haziran 1950.

Zafer, 17 Haziran 1950.

Ulus ve Cumhuriyet, 28 Mayıs 1950.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

T.C. Resmî Gazete, Milletvekilleri Seçimi Kanunu, 06 Haziran 1946.

T.C. Resmî Gazete, Milletvekilleri Seçimi Kanununa Muvakkat Bir Madde İlâvesi Hakkında Kanun, Kanun No: 7037, Kabul Tarihi: 09 Eylül 1957, Yayın Tarihi: 12 Eylül 1957.

T.C. Resmî Gazete, Milletvekilleri Seçimi Kanununun 35. ve 109. Maddelerinin Tadiline ve Bu Kanuna Muvakkat Bir Madde İlâvesine Dair Kanun, Kanun No: 7037, Kabul Tarihi: 11 Eylül 1957, Yayın Tarihi: 13 Eylül 1957.

T.C. Resmî Gazete, Milletvekili Seçim Kanunu, 30 Mayıs 1961.

T.C. Resmî Gazete, Milletvekilleri Seçimi Kanununun Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bâzı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun (1) Kanun No: 8641, Kabul Tarihi: 17 Kasım 1954, Yayın Tarihi: 23 Kasım 1954.

Hürriyet, 23 Mayıs 1950.

Milliyet, 23 Mayıs 1950.

Zafer, 23 Mayıs 1950.

Demokrat Parti 1946 Parti Programı, TBMM Kütüphanesi, 2008-563/1946.

Demokrat Parti Tüzük ve Programı, 1946.

Vatan, 23 Temmuz 1946.

TBMM, Tutanak Dergisi, D. 8, C. 1, B. 1, 05 Ağustos 1946.

TBMM, Tutanak Dergisi, D. 8, T. 2, C. 12, B. 80, 02 Temmuz 1948.

TBMM Tutanak Dergisi, D. 8, T. 2, C. 12, B. 86, 09 Temmuz 1948, Milletvekilleri Seçimi Kanununun 15. Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine ve 24, 25, 27 ve 34. Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı (1/318).

TBMM Tutanak Dergisi, D. 8, T. 2, C. 12, B. 86, 09 Temmuz 1948, İstanbul Milletvekili Fuad Hulusi Demirelli ve arkadaşlarının, Milletvekilleri Seçimi Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun teklifi (2/96), S. Sayısı: 185.

TBMM Tutanak Dergisi, D. 8, T. 2, C. 12, B. 86, 09 Temmuz 1948, Afyon Karahisar Milletvekili Hazim Bozca'nın, Milletvekilleri seçimi Kanununun 24, 25, 27, 34 ve 46. Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun teklifi (2/5) S. Sayısı: 185.

TBMM, Tutanak Dergisi, D. 8, T. 4, C. 24, B. 40, 07 Şubat 1950.

TBMM, Tutanak Dergisi, D. 8, T. 4, C. 24, B. 43, 10 Şubat 1950.

Vatan, 17 Şubat 1950.

T.C. Resmî Gazete, 21 Şubat 1950.

Cumhuriyet, 25 Nisan 1950.

Ulus, 19 Şubat 1952.

Cumhuriyet, 21-25 Temmuz 1953.

Cumhuriyet, 14 Ocak 1954.

Cumhuriyet, 29 Eylül 1957.

Ulus ve Cumhuriyet, 30 Ekim 1957, 1-4 Ekim 1957.

Cumhuriyet, 6 Ekim 1957.

Cumhuriyet, 8 Ekim 1957.

Zafer, 19 Ekim 1957.

Cumhuriyet, 20 Ekim 1957.

Ulus, 10-22 Ekim 1957.

Vakit, 5 Temmuz 1958.

Milliyet, 7 Şubat 1959.

Milliyet, 8 Şubat 1959.

Milliyet, 12 Şubat 1959.

T.C. Resmî Gazete, 18 Ocak 1954 günü 6224 Sayılı Kanun, 21 Ocak 1954.

TBMM Tutanak Dergisi, D. 10, Toplantı: Olğ., C. 1, 30 Haziran 1954 günlü ve 6429 sayılı, Kırşehir Vilayetinin Kaldırılmasına ve Nevşehir Kazasında (Nevşehir) Adiyle Yeniden Bir Vilayet Kurulmasına Dair Kanun.

TBMM, Tutanak Dergisi, D. 7, C. 17, 14 Mayıs 1945.

İnternet Siteleri

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=1301, ET: 20.05.2019.

Yüksek Seçim Kurulu, ET: 20.04.2019.

Yüksek Seçim Kurulu, ET: 25.04.2019.

Yüksek Seçim Kurulu, ET: 26.04.2019.

Yüksek Seçim Kurulu, ET: 10.05.2019.

Yüksek Seçim Kurulu, ET: 15.05.2019.